

Артур Сіренко
Книга руїн

Автор книги: Сіренко А. Г. - кандидат наук, доцент, викладач університету, науковець, автор кількох наукових монографій та кількох літературних збірників віршів та прози. Коли почалася неоголошена війна проти України, він в травні 2014 року пішов добровольцем в Збройні сили України захищати Вітчизну, командував артилерійським взводом. Отримав звання капітана. В серпні 2015 року демобілізувався і повернувся до викладацької діяльності в університет. Він сам родом з окупованих нині ворогом територій, з міста Сніжного, боровся за визволення своєї рідної землі.

Сіренко А. Г.

Книга руїн

Івано-Франківськ
2017

ББК 87 + 84(0) .44
С40

Сіренко А. Г.

С40 Книга руїн: повість / Сіренко А. Г. – Івано-Франківськ:
Супрун В. П., 2017. – 200 с.

ISBN 978-617-7468-10-2

«Книга руїн» - художня повість про нинішню війну на сході України, про події 2014 – 2015 років. Написана на основі реальних подій. Для широкого кола читачів.

ББК 87 + 84(0).44

ISBN 978-617-7468-10-2

© Сіренко А. Г., 2017

Книга руїн

Передмова

Один мій хороший знайомий журналіст був на передовій з метою писання репортажів про те, що ще вчора здавалось неможливим - про війну на нашій землі. Він побував на руїнах одного селища в Донецькому краї, що було перетворено в згарище обстрілами російських окупантів. Там серед руїн він знайшов напівзасипаний цегляними крихтами офіцерський планшет. У ньому був, крім карт Донецької та Луганської областей, кількох ручок та олівців, товстий саморобний зошит сторінок на триста дрібно списаний нотатками, що виявились чи то щоденником, чи то новелами написаними з натури по «гарячих слідах». Якщо зошит перевернути догори ногами і розгорнути з кінця, то там біли написані вірші - теж певно «під враженням». Коли я спробував це все набрати і викласти послідовно - вийшла свого роду повість, що складалася з окремих уривків життя на війні, як складається з уривків, зрештою, все - бо все дискретне, все квантове. Нотатки не датовані, але очевидно, що автор нотаток писав їх з липня 2014 року по серпень 2015 року - в найгарячіший і найкривавіший період цієї війни, що досі триває, і хто зна, як там буде далі. Автор, безумовно, бачив і пережив не найстрашніше, що було і є на цій війні. Він не здійснив ніяких особливих подвигів, він просто виконав свій обов'язок - пішов добровольцем в армію, коли на його Батьківщину напав ворог. Що сталося далі з автором цих нотаток - я не знаю. Вони уриваються якимось нелогічно, хоча з певним підсумком. Автор або загинув, або звільнився в запас, загубивши під час останнього бою свій щоденник. Якщо автор вижив, то живе зараз в тилу, то навряд чи він може повірити, що все, що відбулося з ним, відбулося насправді. Більш імовірно, що він вважає, що це все йому приснилось. Він вивчає філософію буддизму і блукає

самітником горами. Якщо ж він загинув, то нехай ця книжка буде моїм пам'ятником тим, хто поліг за Вітчизну, хто не повернувся з тої війни...

Частина I. Книга пилу.

*«... Знаю діла твої, і труд твій,
і терпеливість твоєю...»*

(Апокаліпсис. 2.2)

Це писалося у потріпаний записник у темному і сирому бліндажі, коли стихали вибухи і постріли. Або у солдатському наметі – або в мокрому і холодному, або в душному – знову ж таки в короткі хвилини відпочинку, яких було на війні мало. Якби це я писав зараз (хоча я і досі на війні) я писав би все це зовсім інакше. Хоча пройшло зовсім мало часу – але на війні час вимірюється інакше – хвилини об'ємніші, вагоміші, іноді просто довжелезні. Забагато всього було пережито за ці місяці. Але ці нотатки мені дорогі саме тими миттєвими переживаннями і відчуттями, які я намагався схопити і втілити в слова і літери. Я ніколи не сподівався, що мені вдасться опублікувати це – я гадав, що ці слова кануть у небуття, як кануло багато чого і багато хто. Якщо ви читаете це – значить мені це вдалося... Це етюди. Це просто етюди з натури.

Під крилатими старими соснами танки. Повітря сповнене гуркотом та запахом гіркового диму. На мені одяг кольору трави, бруду та глини. Люди втомленими очима дивляться в небо – на хмари, що принесли жадану прохолоду. А я на піску накреслив багнетом ієрогліф «Дао». І все згадується Конфуцій: «Все кінчено! Я не зустрів ще людину, що може засудити себе подумки, коли бачить, що помилився». А якщо не подумки? Якщо засудити себе залізною штукаю, що плюється металевими сливами? Але ні! Я мушу спочатку засудити ворогів. Оцим же шматком заліза. А мене судити буде один бородатий дід – після завершення мого «Дао» - мого шляху.

На війні страшно тільки в перші дні – відчуття того, що ми всі завтра помремо викликає відчуття жаху. Потім стає байдуже. Потім думка, що ми всі завтра помремо викликає відчуття ейфорії: «Ура! Ми всі завтра помремо!» А потім уже хочеться, щоб мене вбили. І це бажання стає нестерпним. Стримує це бажання померти тільки погляд на людей – на людей, що змушені виконувати мою волю – втілювати у вчинки мої слова. Думка: «Я мушу цих людей завтра повести на смерть!» - стає нестерпною, спалює розум, знищує волю. Дивлюсь на цих людей: кожен з них просто впевнений, що смерть стосується когось іншого – тільки не його. І ніхто з них не вірить, що життя – це тільки ілюзія, короткий спалах, мить. Саме мить. А смерть – лише хиткий місток між двома існуваннями. Ніхто не вірить...

Питаю солдат: «Коли народився Сітхартха Шак'ямуні Гаутама якого називають Буддою?» Всі тільки пожимають плечима – мовляв, не знаю. Один солдат з мого взводу на це сказав: «Будда народився дох...я років тому!» Зрештою, він правий, цей солдат... Ще один солдат додав, що треба спочатку знищити сепаратистів, а потім згадувати, коли народився Будда. Зрештою, він теж правий...

Як мало людині треба для щастя (нехай короткого) – тиша, не стріляють, ковток чистої холодної води (а день спекотний), листок паперу і можливість просто подумати і щось написати... Тільки на війні розумієш важливість правильних слів. Як це важливо, щоб хтось сказав тобі правильні – прості, банальні, але такі потрібні і такі правильні...

...А хмари як завжди красиві. Навіть тоді, коли повітря пахне трупами. Не знаю, як можна звикнути до мерців. Як може це не викликати відчуття жаху. Навіть якщо це трупи dokonаних негідників – сепарів...

Часто згадуються слова Конфуція: «Як важко бути разом цілий день і захоплено філософствувати, не заводячи мову про справедливість». Особливо, коли в короткі хвилини відпочинку є хороший співбесідник і бажання пофілософствувати...

Природа тут просто чарівна – байраки, діброви у глибоких оксамитових балках, висока трава, квіти звіробою та деревію (нам ними пурхають хвостаті метелики-синявці). Небо високе і вигоріле – як і належить бути серпневному небу. Трава пухнаста і запашна. У видолинку кілька розбитих танків – хтось тут серйозно «мочив сепарів». Здалеку доноситься мінометна канонада – не ясно хто по кому стріляє – чи то наші по сепарам, чи навпаки. Риемо бліндажі, шанці і «щілини». Ех, мені б ще пару крупнокаліберних кулеметів... Під час відпочинку читав по пам'яті вірші Р. Кіплінга – «Холерний табір». Солдати сказали, що я неймовірний оптиміст. Потім я прочитав їм військові епітафії того ж Кіплінга і кілька рубаятів Омара Хайяма. Солдати відповіли, що я ще більший оптиміст, ніж вони собі уявляли. Приємно мати солдатів з вищою освітою. Як завжди у нас неймовірна армія – «армія, що народжується раз на тисячоліття». І як завжди ця армія гине... Коли закинули наш взвод у цей безлюдний район, де тільки степ і байраки і якісь руїни, я попросив тільки одне – карту... Почув у відповідь: «Для чого тобі карта, лейтенанте? Тебе все одно завтра вб'ють!» Так настрої зразу покращав... Я зауважив: «Старший лейтенант!» Зловив дивний погляд на прощання: «Качай шини, старлей! І вчи гімн України...» Ну, що ж... Як судилось, так і буде. Очікуємо. Найгірше на війні це не страх смерті – він іноді минає і переходить в ейфорію. Найгірше на війні – це очікування. Невідомо чого. Отож чекаємо... Вночі я споглядав повний місяць, що викотився і зазірав сумними очима меланхоліка у простір між байраками. У траві помітив змію – вона повзає, плазує по цій землі. Ми не плазуємо – ми зариваємось у цю землю, щоб втримати її і вибити звідси ворога...

Часто читаю Біблію. Особливо Апокаліпсис. Все більше думаю, про те, що нинішня доба - це доба Апокаліпсису. Часто згадуються саме оці слова:

*«... Полиши свій серп гострий
і збирай китиці винограду землі,
бо дозрілі грона його...»*

(Апокаліпсис. 14.18)

Прочісували ліс. Той самий, з якого цілий тиждень стріляли по нас з мінометів. Над лісовою дорогою бачив чорного лелеку. Рідкісний птах. Подумалось: «Але не нині. Тепер у Донецькому краї всі лелеки стануть чорними. Це білі лелеки приносять душі дітей у цей світ. А чорні лелеки відносять душі вбитих людей у потойбічний світ...» Це просто я зрозумів ще одну маленьку істину...

Ось і скінчилася війна в лісі (а я так люблю ліс), ось і довершився степ (а як він пахне влітку!). Закинули до якихось руїн: розбиті будинки, понівечені вагони на колії, залишки якихось споруд незрозумілого походження і призначення. Наказали захопити залишки якоїсь будівлі і утримувати їх. Докучливий дрібний дощ, мокрий одяг, морі слизькі бетеери і беемпе – «бехи». Тіло не хоче слухатись і мозок не хоче керувати неслухняним тілом. Навколо бруд, багнука, уламки цегли, якісь іржаві залізяки. У повітрі висить сморід – тхне чимось огидним. Така вона – війна. Руїни виявились порожніми: тільки гільзи дзвеніли під ногами. І знову очікування біля порожніх вікон-бійниць. Несподівано згадав, що років десять тому мені часто снився саме цей будинок зі сходами, що ведуть у нікуди і з дірками в стінах... Все, що відбувається зараз зі мною мені колись снилося: що я в армії, що йде війна, і саме ось ці будинки – у найменших деталях саме ця картина мені снилася...

У взводі з 30 чоловік лишилося 19 – взвод тане як крига на весні. Сьогодні загинув ще один солдат. А в іншого солдата сьогодні був День народження. Як співпало – в одного день смерті, а в іншого – день народження. І спробуй зрозуміти, що святкувати – яке свято важливіше. Солдати чомусь у перерві між боями святкували день народження. Було скромно, але щиро і радісно. Подарували імениннику стріляну гільзу (а ними тут все всіяне). Сказали прості, але потрібні слова: побажали повернутися додому живим і здоровим. Мені як командирю і просто найстаршому за віком у взводі теж треба було щось сказати. Я процитував Омара Хайяма:

*«Про завтра не гадай – воно ще не настало,
Про вчора не гадай – воно навек зів'яло,
Минуле й прийдешиє – опора ненадійна,
Живи хвилинами, бо їх у тебе мало...»*

Про вино і жінок я, звісно, не говорив. Нині цим людям не до вина, і не до жінок...

Сьогодні День Незалежності. Зі стріляних гільз від гармат 2-42 з БМП («бехи») ми виклали на землі напис: «З Днем Народження, Україно!» Мусить же бути і в нас свято... Замість салюту стріляли по «сепарам», що засіли в «зеленці»...

Я тепер знаю, як пахне війна. Запах війни – це їдкий запах – суміш запаху солярки та згорілого пороху. Цим запахом просякнуто все – повітря, руки, одяг, їжа. Навіть цей нотатник теж...

Ця війна відрізняється від інших тим, що можна прямо з війни подзвонити додому. Якщо науковий прогрес і далі буде йти вперед таким темпом, то незабаром можна буде подзвонити вбитому солдату з того світу. От і я інколи дзвоню різним знайомим і в їх тихе життя вривається війна звуками пострілів та вибухів. У кожного із знайомих свої справи – буденні і важливі (безсумнівно). Тільки в мене лишилася всього одна справа, яка називається смерть.

Вчора прибудив у наш бліндаж якийсь хлопець. Сказав, що він хоче бути добровольцем і воювати за Україну. Ми дали йому однострій вбитого солдата і автомат. Тест «свій-чужий» здійснили подивившись йому в очі. Так тепер розрізняють своїх: дивляться людині в очі. Це вже третій воїн в нашому взводі з Донецького краю (зі мною включно). Один з них врятував все, коли я сів на місце вбитого стрільця в БМП, а той солдат з Донеччини зарядив гармату, яку я самостійно просто би тоді зарядити не зміг...

Погода видалась паскудна – з самого ранку лив дощ (нудний, дрібний, майже осінній). Передчувалася осінь. Холод і сирість пробирали наскрізь. Ще й поруч хтось «повісив» димову

завісу. І так туманно, а тут ще цей дим війни... Почали стріляти – і вони, і ми, звісно. А я вже думав, що сьогодні буде спокійно. Можна було б відкласти стрілянину хоч би до більш-менш нормальної погоди. Стало тоскно. Але чим інтенсивніша ставала перестрілка, тим більше ми «розігрівалися» і негоду перестали відчувати. Один із солдатів сказав мені: «Професоре!» (Солдати іноді називали мене фамільярно – не «товариш старший лейтенанте», а «професоре». Хоча я в тому житті зовсім не професор, а доцент). Отже солдат запитав: «Професоре! А Вам не доводилось стріляти з мокрого і слизького танку?» «Ні, не доводилось!» «А доведеться!» Я подумав, що справді доведеться. Коли командир взводу змушений стріляти – значить, зовсім погано. Але нині саме так. Саме це. Крім того у взводі я стріляв краще за будь-кого. І всі це знали. Тут почалась просто катавасія зі стріляниною. Я просто відчув нутром і шкірою – зараз полізуть. Заскочив в БМП на місце стрільця в стані якоїсь ейфорії. Почалось! Справді, із-за лісочку і кущів виповз БТР сепарів. Це я вже бачив через приціл. Руки якимось самостійно від мозку смикнулись і навели на ціль за якісь частки секунди. Постріл! (Чергою з автоматичної гармати). Влучив! В даліні пожежа і дим – удача зі мною! Придурки, навіщо було бортом до мене повертатись? Біля підбитого БТРа з'явилися людські фігури – чи то з машини повискакували, чи то вони бігли слідом. Тут вже просто з кулемета – я ще ніколи не відчував такої радості скосивши довгою чергою двоногих істот, що нагадували людей. На війні є один важливий момент – його не можна пропускати і потрібно сказати собі: «Стоп!!!» Це коли відчуваєш, що вороги – це не люди, а істоти, лише схожі на людей. І вбивати їх радісно і приємно. Це приносить задоволення. І хочеться вбивати ще і ще. Тут важливо зупинитися і сказати собі, що війна це не нормальний стан людини. Це вимушено, це тимчасово. Потім треба повернутися у нормальний світ, де люди є людьми, а не мішенями. Але коли настане оце «потім»? Ну, от і все – бій відгримів. Все тривало якісь лічені хвилини. Затихає. Все. І світ, і люди, і машини.

Знову нудьга у сірих і холодних бліндажах. Потім чистити гармати і кулемети на «бехах». Потім знову очікування. Вислуховування розмов солдатів – все тих же і ті ж розмови. Один солдат з Одеси постійно розповідає мені про свою сестру, яка служить в армії Ізраїлю. «... От закінчиться війна і поїду я в Італію...» А коли вона закінчиться? Ще один солдат (москаль з Криму, але воює за нас – бо Україна – це наша спільна Батьківщина і він вірний присязі) сказав, що йому тяжко залазити в БМП – клаустрофобія, мовляв. Особливо тяжко йому витягувати з БМП «крабів» та гільзи. Я йому відповів, що в індійській армії «краби» з БМП витягують спеціально видресировані для цього мавпочки. Він чомусь не повірив...

З нашого взводу з 30 чоловік в строю лишилося тільки троє. Але ми втримали висоту, яку нам наказали обороняти будь-що. Те, що я лишився живий – випадковість. Я не ховався від москальських куль за солдатські спini. А солдати мого взводу полягли – православні і католики, греко-католики і протестанти, юдеї і мусульмани – за свою Батьківщину і за свободу людини. Згадуйте інколи про нас – ми чесно гинули і гинемо за Україну.

Частина II. Уламки.

*«Дивно,
все, що було застиглим, літаючим бачити
в просторі.»*

(Райнер М. Рільке)

Коли пишеш про цю війну – зриваєшся: починаєш усвідомлювати, що пишеш про війну взагалі. Хочеш написати якщо не про епоху сірого попелу, то про подію в історії – репортаж. Але знову і знову пишеш про те, яке то паскудне і жахливе явище – війна. Може тому, що всі війни так чи інакше однакові: на кожній війні є герої і негідники, але всі герої на одне лице і всі негідники на одну морду. Приходить нова війна, а люди все ті ж. Мародер – він завжди мародер: що в часи Юлія

Цезаря, що в часи Авраама Лінкольна. І в армії Річарда левове Серце, і в армії генерала Чан Кай Ші були свої герої, що йшли вперед, бо так треба, бо іншим треба жити, і свої боягузи, що думали тільки про свою шкіру. Просто в різних арміях відсоток тих і інших був різний...

Під кулями приходять до голови несподівані думки. Під кулями думки не бувають сподіваними: вони або відсутні, або приходять невідомо звідки. Думалось: неправда, що християнські і буддистські монастирі подібні і по формі, і по суті. У буддистських монастирях шукають істину без особливої надії її знайти, а в християнських істина дана початково, треба лише прикласти зусилля, щоб не віддалитись від неї, лишитися у її казковому лоні...

Я ніколи не напишу про те, що бачив на війні. Про це написати неможливо. Люди не повинні знати і відчути все, що бачив ти на війні – це не повинна бачити нормальна людина. І ці жахи описати неможливо.

Саме перо протестує і відмовляється писати. Як описати те, що люди – мислячі істоти, що відчувають, думають, пізнають світ, створені по образу і подобию Божому за якусь мить перетворюються на криваве місиво з кісток, ганчірок і м'яса? «Я ходжу серед людей, а бачу уламки людей.» Ніцше писав про це як про метафору: писав про духовні уламки людей. А як описати це не як метафору, а як реальність – уламки людей на землі після обстрілу? Про шматки людських тіл, які лежать серед руїн села після вогню москальських «градів»? Як описати відчуття людини, що побачила яр заповнений людськими тілами? (Сепаратисти там розстрілювали людей, яких вони підозрювали у нелояльності, а потім скидали туди ж тіла і власних вбитих бойовиків.) Як описати поле, всіяне вбитими солдатами, яких ніхто не ховає, які так і лежать під байдужим небом? (Ми забираємо тіла тільки своїх вбитих солдатів і то після того, як вщухне перестрілка, і сапери перевіряють і відтягнуть тіло – сепаратисти замінують тіла наших вбитих солдатів. А тіла

сепаратистів чи москальських солдатів – кому ж хочеться ризикувати життям, щоб їх поховати? Так і лежать...)

Бабуся щось несе мимо блок-посту.

- Що несете?

- Ноги.

Показує – справді несе людські ноги. Пояснює:

- Лежали біля хати, треба поховати, негарно якимось...

Звільнили з полону наших полонених солдат. Один солдат був без рук. Сепаратисти відрубали йому руки. Як описати все це???

Я довго думав (колись): для чого я живу на світі? Який сенс життя? Мого, зокрема. Але я все зрозумів, коли в Луганській області люди вітали нас як визволителів. І плакали, коли ми змушені відступати... Для цього я зараз і живу щоб захистити наших людей від тих озвірілих виродків, що по той бік фронту.

Не всі, звичайно, сприймали нас як визволителів і захисників. Один місцевий виродок показав нам середній палець руки, коли ми їхали броні. Тільки він не врахував, що в мене патрон був у патроннику, а коли я бачу сепаратиста, то руки автоматично скидують зброю догори і сепаратист опиняється в прицілі. Я навіть не встигаю подумати. Реакція в нього теж була нівроку – кинувся тікати. Але куля літає швидше, ніж він бігав – він таки отримав два набой між лопатками. Більше середній палець він не буде показувати нікому. На війні як на війні...

Солдати з'їли БТРа. Шкода. Біля річки ми зловили здоровенну черепаху (на ній не було давніх ієрогліфів, інакше це був би китайський міф, а не сучасна війна). Я намалював на панцирі дві білі смуги. Назвали черепаху БТРом. Вона дуже кумедно повзала біля табору. Але хтось сказав солдатам, що юшка з черепахи дуже смачна. А їм так набридла одноманітна армійська їжа (якої до того ж бракувало). І з тої черепахи зварили юшку. Кажали, що вийшло смачно. Я, щоправда, так і не куштував – мені було шкода нашого БТРа...

Це війна. Ернест Гемінгвей був правий: чим ближче до передової, тим більше трапляється прекрасних людей.

Негідники ховаються в тилу. Або по той бік фронту – серед мародерів і тих, хто катує наших полонених. Це війна. Тут – біля себе – я бачу різних людей – але більшість з них чисті і прекрасні. Але ці прекрасні люди гинуть. Війна знищує найкращих. І плодить негідників. Колись Діоген, почувши фразу, що віна буцім то, знищує бідняків. Сказав: «Навпаки! Вона плодить їх у неймовірній кількості!» Ця війна крім бідняків плодить ще й негідників.

Біля нас постійно крутився кумедний песик. Ми любили його і годували. Війна породжує у солдат жорстокість, але одночасно і протилежне – сентиментальність. Солдати на війні особливо жаліють тварин. Того песика ми назвали Чебурашкою – за клаповухість. Він завжди був біля нас, навіть коли ми стріляли – не боявся. Але за день до того, як наш взвод жорстоко обстріляли «градом», песик втік. Вони теж здатні передбачати майбутнє – песики...

Солдати сусіднього взводу поміняли полоненого сепаратиста на тушонку – на банки «п'ятачка в бронжилеті» (бо голодні). Чомусь мене це зачепило: до чого дійшло – людину міняють на продукти. У душі росло темним безлистим деревом якесь обурення і відразу до всього (о, не сприймайте мене як мізантропа!). Потім я раптом зрозумів: моє крилате обурення викликане не натуральним обміном (на війні натуральним обмін популярний, як в епоху раннього середньовіччя – бо кожна війна – це раннє середньовіччя – повернення темних віків, тільки в людську свідомість, а не на сторінки підручника) з участю людини (работоргівля), а самим фактом, що сепаратиста взяли в полон. Я сепаратистів ніколи в полон не брав і солдати мого взводу теж... Нічого так не принижує людину як полон – це найогидніше, що буває на війні. Краще вже подарувати ворожому солдату смерть. Тим паче, якщо він сепаратист...

Солдатські розмови інколи докучають: замість того щоб зосередитись на чищенні гармат і кулеметів, вони починають точити лясни (а що на війні не надокучає?). Розмова починається з однієї фрази, яку хтось кидає у простір:

- А Рільке теж служив в армії.
- Але його естетика не те, що не армійська, вона антимилітарна: такий світогляд не сумісний з армією та війною.
- Не кажи. А ти читав його «Кам'яних черепках»?
- Це виняток. Рільке сентиментальний. Його містицизм відірваний не тільки від життя, але і від буття. Війна повертає до реальності. Навіть до критичного реалізму Антона Чехова. Хто зумів писати вірші про армію, так це Кіплінг. А прозу – Гемінгвей.
- Ернест суперечливий дивак по суті – початково суперечливий. Він роздирався між пацифізмом і грубою реальністю життя, що знаходить своє найбільш відверте на війні, яка по суті і сформувала його як письменника. Не був би він на фронті в Італії в Першу світову – не було б ніякого письменника Гемінгвея. Може був би хороший рибалка і мисливець з відповідними нарисами... У його творчості немає цілісності. Все розірвано. І фрази і свідомість. Немає концептуальності якщо хочеш... Може тому він і застрелився. Людина повинна розуміти для чого вона пише. Не можна писати «Прощавай, зброе» і водночас ладувати карабін для сафарі. Або – або...
- Але так чи інакше, його реалізм ближчий воїну, ніж безнадійність Барбюса з його «Вогнем» чи приреченість, що звучить в романі Еріха Ремарка «На західному фронті без змін». Правдиво, так. Але після такого роману хочеться застрелитись. Проза Гемінгвея – це слова сильної людини, що лишається людиною і чоловіком в нелюдських умовах, витримує випробування і перемагає... Тут треба розуміти, що «Прощавай, зброе» і «По кому подзвін» писали два різних автори – два різних Гемінгвея, бо це були різні війни, а значить і людина ставала інакшою. Це все одно, що порівнювати армію Гарібальді з армією найманців Борджія...
- Цікаво, чому саме Борджія вважають чи не найгіршим Папою в історії: певно, за те, що він носив тіару напередодні реформації – справді найбільшого з можливих великого розколу

християнства – духовного розколу. І його бачать причиною цього розколу.

- Зовсім не тому. Борджіа ввів гатіо в церковне життя, ставши найбільшим прагматиком, а значить найбільш світським Папою на святому престолі (антипап я не враховую). Ось вона – вершина ренесансу: на папський престол всадився Арістотель-матеріаліст.

- Цікаво, якби Папою в той час став Джироламо Савонарола: сама історія повернула би в інший бік. Реформація стала б ренесансом релігійної свідомості.

- Вона і так була ренесансом релігійної свідомості. Без перебільшень. Ренесанс був епохою перетворення релігії в античне філософствування і естетизм. Лютер спробував повернути релігії її початковий зміст. А заодно перетворити світські установи в церкву, або хоча б у частину церкви. Щоправда, вийшло навпаки – церква стала світською установою – новою... Недарма Кальвін вирішив стати світським Папою – релігія губила свій сенс, якщо все наперед визначено: якийсь апофеоз фаталізму. Майже, як в сучасній війні – все буде, як тому судилось бути...

І це говорили люди, які кілька хвилин тому були під обстрілом, а потім гатили з «Акації» у відповідь – так, що земля двигтіла... Світ остаточно перетворився на п'єсу-абсурд. Семюель Беккет відпочиває. Точніше він був пророком. Всі ми тепер чекаємо на Годо... А сонце поволі сходило, туман танув, я чомусь думав про протопопа Аввакума та його слова про «корабель вогняний» - ці уривки містичної метафізики: «Перш ніж народитись, був у Граді Сонячному, Небесному Єрусалимі: бачив сонце, розчохнуте як колодязь... Був я неначе вугілля розпечене, і раптом згас, і чорним став, і попелом власним одягнувшись, був скинутий у місиво весняне...»

Частина III. Бліндаж

*«О, свята моя самотносте – ти!
І дні просторі, світлі і чисті...»*

(Р. М. Рільке)

За що я люблю степ – так це за світанки. Особливо, коли стоїш на висоті чи на кургані і споглядаєш споконвічне світило, яке викочується з-за обр'ю. (Я так звик нині мислити себе в третій особі, що це назавжди – я забуваю про себе.) Тим паче коли все одно мусиш постійно дивитися на Схід – в бінокль.

А світанок був сьогодні особливо красивим і дарував відчуття якогось особливого спокою. Тим паче – ні вночі ні зранку не стріляли, дим від згарищ розвіявся і знову пахло степом, а не горілим порохом. (Постійно відчуваю, що я потрапив в якусь антиутопію, в чийось божевільну вигадку, що це все просто не може бути насправді.) За що я люблю нинішню армію, так це за можливість цілодобово знаходитись на свіжому повітрі. І можна без перешкод милуватися світанками – інколи це просто входить до службових обов'язків.

Сонце здіймалось все вище. Над головою з'явилися ластівки – мої улюблені птахи. І де вони тут гніздяться серед степу? Роздивляюсь у бінокль пагорби, що стирчать за два кілометри на схід затуляючи шмат виднокраю. Раптом на пагорбі виникає москальський танк і повзе в нашу сторону. Ого! Несподівано. Без попередньої стрілянини.

«Танк на одинадцять годин, «Фаготом» знищити!» - це вже мій голос і одночасно чужий.

Солдати стрепенулися, кинулися до зброї, розрахунок «Фагота» (о, ці «фаготики») до свого «інструмента» - зараз вони заграють музику війни. Помітив: в очах солдата жах, руки трусяться (це його перший бій) – цей влучить, а як же!

«У бліндаж!!!» - це я вже не крикнув, а прогарчав і кидаюсь до «Фагота» сам.

У голові лунає внутрішній голос: «Ногами перпендикулярно до ракети!» «Та пішов ти! Сам знаю!» - це я внутрішньому

голосу у відповідь. Він не вперше говорить банальності не в тему. Я за це на нього злий – теж не вперше.

За якусь мить, зауваживши, що ракета встановлена правильно. Потім оком до прицілу. Танк уже в центральному кружечку. Швидко вийшло його зловити. У мене, можливо, тільки один шанс. Потім почнуть гатити по нас. І то невідомо чим. Можливо, всім.

Пуск! Бабах! І ракета пішла. Пішла, полетіла моя ластівка, тільки б не підвела, інакше нам тут кінець. Танк повзе, я веду приціл за танком, ракета слухняно повертає. Маю одинадцять секунд поки моя пташка долетить. Так це ціла вічність, а не одинадцять секунд. Спалах! Влучив! Звук від вибуху долетить до мене через шість секунд. Але раптом на місці, де щойно був москальський танк злітає в небо цілий гейзер вогню і летять в небо шматки заліза. Такого моя ракета зробити не могла: це вибухнув боєзапас танка. Ще два танки, які було з'явилися на пагорбі різко розвернулися і поповзли назад – злякалися, зрозуміли, що справи тут погані, тут засіли люди з серйозною зброєю. Ех, влупити б їм навздогін ще одну ракету, але не встигну...

Встаю на повний зріст біля «Фагота». Я переміг. Удача і цього разу зі мною. Бій, який тривав лічені секунди, відгримів. Можливо, я навіть змінив хід історії. Ось вони – мої кілька секунд триумфу. Мої солдати в окопах, шанцях, «щілинах». Я стою над ними і дивлюся зверху вниз – і на своїх солдат і на весь світ, зрештою.

Раптом справа бабахнуло. Це сусіди – третій взвод теж шандархнув з «Фагота». Ех, що ж ви так запізно – не встигнете – ті два танки вже ховаються за пагорб. Ракета злітає, але раптом замість того щоб летіти горизонтально в напрямку ворожих танків, різко злітає в гору і починає виписувати в повітрі викрутаси. Чи то бракована (совок він і є совок), чи то контакти підвели – сорок років, все таки, на складах лежала. Покрутившись, ракета розвертається і летить прямо на мене.

Мої солдати дивляться на мене – в очах жах. Хто падає на дно окопу, хто кидається в «щілину».

Один солдат, дивлячись на мене знизу вверх кричить: «Падай, командире! Падай!!!» Сам ти падай! Я зі смертю граю в свою гру. Яюсь стає байдуже. Просто все одно: вічна темрява саме зараз чи колись пізніше. І що буде після, і чи буде оте «щось» - теж все одно. Скільки разів я був за крок чи за мить до смерті, кожного разу переживались ці «останні хвилини» інакше, але ніколи не було так спокійно і так байдуже. Продовжую стояти, навіть не пригинаюсь, відчуваю, що на обличчі з'являється посмішка. Ракета падає в тридцяти метрах від мене. Вибух! Сніп вогню, диму, землі злітає вгору. Грім і запахи паленого. Пронесло. Мене навіть не зачепило.

Поступово все заспокоюється – і степ, і люди. Іду в бліндаж, виганяю солдатів: «На позиції! Спостерігати!»

Сідаю в бліндажі на гілки, що колись були руками дерев і думаю про вічне. Кількох чи то сепаратистів, чи то москалів я щойно перетворив на ніщо: атоми їхніх тіл розсіялись над степом, продовжують вічний кругообіг. Їхні душі пішли чи то у Велике Ніщо, чи то у сансару і втілюються зараз у нових живих істот, чи то в нирвану (що сумнівно). Ну і що? Що від цього змінилось? Моя карма? Ні. Світ? Теж ні.

Я знову відчув, що хтось стоїть за правим моїм плечем. Я ніколи не озираюся, коли приходить таке відчуття: знаю, що побачу худорляву бліду жінку вдягнену в біле з блискучими очима. Раптом чую тонкий (трохи хрипотою) жіночий голос:

- Ти думаєш, що бавишся зі мною?

- Ні, я ні про що не думаю. І мені не цікава ніяка гра. Особливо з Вами, пані. Я ніколи не граю ні в які азартні ігри з жінками, особливо з тими, яких поважаю...

- І все таки ти думав, що бавився зі мною, але насправді це я граюся з тобою.

- Якщо чесно, ясновельможна пані, я не вірю в Ваше існування. Ви моя вигадка, плід моєї хворобливої уяви. Вас не існує. Ви лише місток між двома існуваннями, або між існуванням і

надіснуванням – злиттям з першоосновою Всесвіту, втіленням у сам Всесвіт. Чому Вас, моя королево, бояться люди – я не знаю. Я сприймав Вас раніше як добру маму, що колисає своїх діточок і веде їх до солодкого сну. А тепер я Вас сприймаю як подругу. Стару подругу, з якою можна поговорити по душам, яка завжди зрозуміє.

- Добре, хоч бабусею ти мене не назвав, юначе. Хоча я і стара як світ, але жінки не люблять, коли їм про це нагадують.

- Ви вічно юна, повелителько. Навіть, коли світ зістариться, Ви все одно залишитесь вічно юною.

- Дякую за комплімент, офіцере! Але погодьтеся, що Вам не хотілося б сьогодні народитися щуром чи їжаком, а карми не знає ніхто – навіть я не знаю твоєї карми. А якби знала, все одно би не сказала, навіть по старій дружбі...

Потім почувся сміх – здалося, що зловтішний. І все стихло – у моїй свідомості, звісно.

До бліндажа зайшов старший лейтенант С. – командир сусіднього взводу – того самого, що довбанув ненароком по мені ракетою. Він приніс пляшку мінералки: програв суперечку. Ми сперечалися, що москалі і сепаратисти сьогодні не полізуть (я казав, що полізуть). П'ю воду з насолодою. Він в тому житті був істориком, доцентом університетським – я теж, але не істориком. Він продовжує розмову, яку розпочав ще кілька днів тому:

- Причина кожної війни – жінка. Якщо ми хочемо зрозуміти чому почалась та чи інша війна, треба шукати жінку в тій історії. Нинішня війна – не виняток. А причиною столітньої війни була не одна, а три жінки.

- Теза якась не звична для Вас. Я Вас сприймаю як доконаного прагматика, що дивно. Кожен історик – романтик. Ви рідкісний виняток. Але схоже, сьогодні Вас потягло на романтизм.

- Я не прагматик, я реаліст. А реалісти не мріють. Вони можуть лише бажати якоїсь конкретики. От Ви зараз про щось мрієте?

Якось вихопилось у мене зовсім несподівано, пригадався чомусь Акутагава Рюноске:

- Я мрію, щоб хтось задушив мене, коли я сплю...
- Говорити це, значить нарікати на Бога. Докоряти йому.
- Чому?!
- Бо Ви сумніваєтесь у його майстерності, у досконалості форм, які він створює.
- Так Ви вважаєте, що я творіння Боже, його досконалий шедевр?
- Безумовно! Щоправда, коли народжувались сепари, то Бог спав. І ми мусимо виправити його помилку знищивши їх. А може він творив сепарів з похмілля.
- Ти вже богохульствуєш.
- Ні...

А над степом знову здіймалася спека. Якщо буде тихо, то я знову буду читати Апокаліпсис і думати про часи Римської імперії...

Частина IV. Дорога

*«Людина здатна зробити Шлях великим,
Але великою людиною робить не Шлях.»*

(Конфуцій)

Є дороги, які не виходить називати шляхами. Шлях – це надто змістовно. А це дорога. Розбита снарядами і мінами. Буває так, що така дорога нікуди не веде. Або веде у непроглядну чорноту чи у вічне Ніщо. Буває, що приводить до людей. Прекрасних людей, які не забуваються... У цей день мені випала саме така дорога. Завантажили в машину купу бойових ракет і наказали вести на передову. Зі мною сентиментальний водій. З очима у яких відображається сіре байдуже небо. Краще б це був грубий потріпаний в боях воїн, аніж отакий мрійник. Але водіїв не обирають, як не обирають провідників в Inferno. Якого дадуть чи який випаде, такий і повезе. А куди повезе – цього вже не знає ніхто. Тільки версії.

Їхали розбитою війною дорогою – машину трясло. Як в лихоманці. Здавалось, що машина захворіла. І доктор забув прописати їй знеболююче. Нас зупинили на блок-посту:

- Перепустка!

- Яка, до холери, перепустка? Ми веземо ракети на передову! Нас чекають!

- Перепустка!

- (Ла-ла-ла!) Я зараз подзвоню полковнику К. Це Вас задовольнить?

- Полковник К. не мій начальник. Я вас пропущу тільки при наявності спеціальної перепустки. Крім того їхати все одно не можна – дорога зараз обстрілюється сепаратистами.

Після останньої фрази обличчя водія змінилося:

- Я розвертаюсь і їду назад!

- Ти що? Злякався?! – це вже я вставив свою фразу. – Їдемо! Вони все одно не попадуть. Ти ж знаєш цих сепаратистів. Попастися в рухому ціль це для них неможливе завдання. Якщо не пускають тут, то я знаю дорогу полями.

Обличчя водія сповнилося жахом. Він сприйняв мої слова всерйоз (а я люблю жартувати на тему смерті).

- Я не поїду!!! У мене молода дружина!

(Так начебто, якби в нього була стара дружина, то це б докорінно змінило ситуацію.)

- Ми вчора їхали під обстрілом і в нас не попали. Успішно довели ракети і повернулись назад. Проскочимо! Вперед! Зараз від'їдемо трохи назад і повертай направо на ґрунтову дорогу.

- Я не поїду!!! Я бачив, що сталося з москальським танком, коли в нього влучила ваша ракета. Бачив ті шматки подертого і переплавленого металу. А тут ціла купа ракет! Я не хочу навіть уявляти, що станеться з нами, якщо в ракету влучить куля і всі вони вибухнуть!

- Ну то вилазь з машини! Я сам поведу! А ти вертайся назад пішки!

(Я раптом зрозумів, що я вже не жартую – я справді сяду за кермо, якщо водій вилізе з машини, і поїду полями під

обстрілом на передову до хлопців, що чекають на ракети, хоча за кермом до цього я сидів всього один раз і то за кермом БТРа.)

Тут у водія зіниці розширились і почалась паніка – можливо, він подумав, що я зараз прикладу пістолет до його скроні і скажу: «Товаришу солдат, я наказую Вам їхати!» а потім розстріляю за невиконання наказу. Невже я на такого схожий? Водій судомно вчепився в кермо машини:

- Я нікому не дам керувати машиною!!!

- Добре, поїхали назад...

Машина розвернулась і покотилась по дорозі. А мені пригадався вчорашній день: трьох офіцерів відправили відвести ракети М111 для ПТРК «Фагот» на передову і заодно навчити солдат їх запускати по цілі. Звісно, навчити влучно запускати. До цих офіцерів крім мене належав ще один майор, який нагадував персонажа якогось фільму-бойовика. Крім постійно героїчного виразу обличчя майор мав ще кілька цікавих рис: половина голови в нього була сива, половина була чорна. Ліва брова сива, права чорна. Майор, судячи по всьому, був генетичним мозаїком, але цього йому я, звісно, пояснювати не збирався. Другий офіцер – капітан – був мобілізований. В іншому житті він мав приватну фірму, де виготовляв надмогильні пам'ятники. На війну він поїхав зі своєю машиною – вантажним мікроавтобусом. Заправляв його за власний рахунок. Цьому факту командування, звісно, порадувалося. Обіцяло йому компенсувати солярку та навіть заправляти за державний рахунок, але це так і лишилося обіцянкою.

Отже, ми завантажили ракети в його мікроавтобус і чекали команди. Раптом дзвінок – відбій, нікуди не їхати, ракети здати назад на склад. Ми занудьгували. Настрій зіпсувався остаточно. Ситуацію виправив прапорщик, який підійшов і сказав, що в нього є спирт. У нас був хліб, сало, цибуля. Вирішили, що ракети здамо пізніше. Ленч намічався ще той. Замість стаканів використали наконечники від ракет.

- Ми бойові офіцери!

- Бойові офіцери!!!

Я не люблю спирту – він робить мене занадто сентиментальним. Крім того, такий тост я вважав некоректним по відношенню до прапорщика. Я непомітно вилив свою порцію спирту на землю (ну, майже всю і майже щоразу). Коли всі дійшли до кондиції (ну, майже всі) пролунав дзвінок: «Чому досі не відвезли передову ракети?!» Ясно. По коням. Вперед. Капітан на ногах стояв погано. («Ви мене, головне, за кермо посадить!») За кермо ми його успішно посадили. І поїхали. По розбитій дорозі. Навколо дороги і на – вирви від мін та снарядів. Машину кидає, ящики від ракет торохтять. А тут іще почався мінометний обстріл дороги. Але нас це анітрохи не засмутило. Коли машину підкидало у черговій ямі, майор не випускаючи цигарку з рота (поруч бойові ракети) вигукував перекикуючи звуки вибухів: «Ми бойові офіцери!!!» Капітан за кермом відгукувався диким сміхом. Мені теж було весело – я фаталіст. Від думки, що зараз ми вибухнемо і полетимо прямісінько в небо хотілося кричати ура. Апокаліптичну картину доповнили руїни церкви з слідами від снарядів на залишках стін.

Коли приїхали на місце, мої колеги практично протверезіли. Так що солдати мали логічні підстави дивитися на нас як на ангелів-рятівників, а не як на трьох п'яних ідіотів у формі. А мої слова про те, як стріляти з «Фагота» вони сприймали як вищу істину. Я вперше відчув себе у ролі пророка, носія вищої істини... Один бородатий солдат (напевно, грузин) ламаною російською мовою сказав:

- Я все понал – суда сматрет, суда нажимат. А у руских тоже ест такой пушка?

- Есть, но ми их всё равно пабедім! - (Це я теж сказав з акцентом).

Все це згадувалось мені по дорозі назад: я з гіркотою думав: «Сьогодні солдати не отримають ракет!» І які солдати! Я вражено і захоплено дивився на них: потріпані в боях люди з криці, відчайдушні і відважні, справжні герої. Не те що я... Мені б таких солдат... І вони не отримають сьогодні ракет...

На базі нам сказали, що спробують відвести ракети на позиції вночі, коли обстріл вщухне. Краєм вуха я почув слова водія, які він говорив комусь там біля машини: «...Старлей, як почув, що дорога обстрілюється, захопився за руль і почав репетувати, що треба вертатись негайно назад, що нас там уб'ють...»

Боягузи – вони ще брехуни. Так влаштований світ.

Частина V. Негода

*«Ніколи не знаєш,
скільки часу пливеш річкою,
якщо течія швидка.»*

(Ернест Гемінгвей)

На війні є багато жахливих і паскудних речей. Смерть не входить до їх числа. Смерть – це звільнення. Політ у безодню. У щось невідоме. Є речі гірші за смерть. Не буду їх перераховувати – вони давно названі. І перераховувати їх неприємно. Це якщо під війною розуміти тільки фронт. Хоча найбільші трагедії під час війни відбуваються саме в тилу. Так от про фронт: є річ на передовій паскудніша за москальські кулі – це негода – холодний понурий дощ, тумани і сирість – вони інколи вбивають більше... У той день було саме це і ще й вітер. Холод і сирість пробирали до кісток. А ще очікування і нудьга. Коли не відбувається нічого, але очікуєш найгіршого – стає дуже тоскно і паршиво. Данте був правий – у найглибших колах пекла панує не вогонь, а лютий холод. Я сидів в сирому бліндажі, ховаючись від дощу та вітру, який цього дня був просто шалений. Небо хотіло плакати, але вітер ніс сльози неба паралельно землі. Inferno крутило свої вихори.

У такі хвилини рятує інколи розмова: від неї стає тепло. Єдиний співрозмовник мій у той день був неординарний: у солдата було не все гаразд з головою. Взвод, в якому він раніше служив москалі накрили «градом» - за якусь мить люди

перетворилися на криваве місиво. Він один випадково вцілів. З ворожого оточення вивіз його місцевий селянин, сховавши солдата в сіні. Сепаратисти потім довідались про це і того селянина розстріляли. Від всього пережитого солдат збожеволів. Його помістили в лікарню, через деякий час він почав поводити себе адекватно, вирішили, що він нормальний, і, зрештою, він знову потрапив на фронт і саме в мій взвод. Він часто заговорювався і поводив себе дивно, але я чомусь був впевнений, що в своїх він стріляти не буде, сепаратистів він ненавидів і коли буде суцужно – не підведе. (Знову мені здалося, що весь навколишній світ збудовано з шматків старих газет. Навіть небо. Навіть трава – нарізки газет.) Я неодноразово спілкувався з божевільними – траплялось. У них погляд відсутній. Вони не тут. Вони ніде. Вони не помічають співбесідника, він для них або відсутній, або являється якимось іншим об'єктом. У цього ж солдата погляд був осмислений і він розумів співрозмовника. Але одночасно жив в якомусь своєму вигаданому світі.

Солдат нав'яз мені думки про Данте, які вже полишили мене (я намагався думати про Полінезію – про острів Фату-Хіва), але знову повернулися. Мене не полишало відчуття. Що я мандрую колами чи то сферами Inferno, вибравши замість Вергілія провідником божевільного солдата. Бо він краще знає пекло ніж Вергілій... І ось він завів мене ще в одне коло...

*«O voi, che siete due dentro un foco,
S'io meritai di voi mentre ch'io vissi,
S'io meritai di voi assai o poco...»*

(«О, ви, двоє в одному вогні, якщо я прославив вас, доки жив, якщо я прославив вас, хоч трохи – зупиніться!»)

Я спробував заговорити про треченто і квадріченто. Тема співрозмовника не зацікавила. Він лише сухо зауважив, що ренесанс – це була лише чергова спроба людства осягти

неосяжне, мислити про ідеальне суспільство якого не може бути в принципі. А значить сама векторність епохи була небезпечним блуканням над прірвою.

Потім він несподівано змінив тему розмови:

- Я прочитав пару днів тому одну класну книжку.

- Яку?

- Синю.

- І про що ж ця книжка?

- Про хіппі одного. Прикинь, чувак десь до тридцяти жив собі нормальним життям, заробляв собі тим, що кому стіл майстрував, кому двері. А потім, як перемкнуло його – кинув все і пішов хіпувати. Почав людям нести всіляку ахінею як всі хіпі: ми мовляв, діти-квіти, всі любити один одного повинні. На нього дивились як на ненормального. Потім він до якогось старого кореша на весілля пішов. Налив всім води, а вони п'яніли від води як від вина. А в той час один безхатько у місці безлюдному оселився і почав говорити, що мовляв неправильно ви всі люди живете. А як той хлопець до безхатька з'явився, він оголосив, що він носій істини. Безхатька того потім заарештували і в тюрмі зарізали. А той хлопець потім пішов до озера і почав по воді ходити, як по землі. Скінчилось все погано – того хлопця зловили чи то сепаратисти, чи то москалі і прибили його цвяхами до стовпа. Але з моргу його тіло пропало і потім його бачили живим у різних краях... Така от книжка – дах просто зриває...

- Такої книги не існує у світі людей. Вона може існувати тільки у твоїй свідомості...

Я вийшов з бліндажа. Я думав, що цей солдат справді божевільний. А ще я подумав, що наша естетика занадто сентиментальна. У ці страшні часи війни нам потрібна інша естетика – хоча б така як в китайській епопеї «Три царства». Якщо ж ми не здатні позбутися свої сентиментальності (в крові, мовляв, земля в нас така, ото ж бо), то треба трансформувати сентиментальність хоча б в таку як в класичній японській поезії, що стала поезією самураїв. А ще я думав, що гілки дерев – це

теж корені. Тільки врастають вони не в землю, а в небо. Це особливо відчутно восени, коли дерева розгубили свої чутливі пальці-листя. І це стосується не тільки дерев землі, але і Світового Дерева. І як шкода, що зараз я не можу споглядати дерево – я би прийшов до стану досконалої рівноваги і спокою не дивлячись на мінометний обстріл, що почався. Ми практично нехтували мінометним обстрілом – він був набагато менш небезпечним, ніж обстріл «градом» і тим паче «смерчем». А дарма. Несподівано недалеко від мене вибух струсонув землю. Я відчув (так мені здалося), що між каскою і бронезилетом залетіла величезна оса і вжалила мене в потилицю. Падаючи на мокру землю я ще встиг подумати, що я не вбитий, а тільки злегка поранений – мене лише зачепило – інакше б думати я б уже не міг... Потім все згасло – вимкнули все світло у Всесвіті – всі ліхтарика одночасно. Отямився я вже в шпиталі.

Частина VI. Бегемоти в океані.

*«Часу вічний пісок. Повільне запустіння
дому, що для щастя був зведений.»*

(Райнер М. Рільке)

- Візьми мене завтра на завдання!

- ???

- Візьми, а то я тут в таборі від нудьги звихнусь.

- Як за продуктами їхати, так старі рани болять. А як сепаратистів стріляти, так візьми. І не набридло тобі стріляти?

- Ні, не набридло. Сепаратистів відстрілювати мені ніколи не набридне. У мене з ними особисті рахунки. «Доки хоч один сепаратист отруєє своїм диханням Всесвіт...»

(Він теж знав цю приказку – далі можна було не продовжувати. І знав звідки ця цитата.)

- Добре, якщо хочеш – йди завтра з нами. Але там буде гаряче.

- Значить від мене там буде більше толку ніж будь-де. Тим паче тут... А ти мені чомусь нагадуєш лендлорда. Особливо здалеку.

- А як же! З давнього, але збіднілого роду...

Світанок виявився на диво прекрасним. Ну, не зможу я сказати про війну : «Нічого там хорошого немає...» Світанки були прекрасні. (І не тільки світанки.) А цей особливо: хмари, розташовані амфітеатром, стали рожевими від окрайця сонця. І зараз в цьому амфітеатрі буде розіграватись чергова драма війни...

Мені випало їхати в середині броні – на місці командира. Вперше броня – наш старенький «Конкурс» мені асоціювався з бегемотом (а навколишній край, звісно, з саваною. Добре хоч сепаратисти асоціювалися не зулусами і навіть не з бабуїнами. А ця божевільна вилазка – не з сафарі.) І здавалось мені, що я залажу в черево бегемота разом з водієм. А бегемот цей виліз з озера Му серед африканської країни Луганда.

Солдати залізли на броню зверху – поїхали. Солдати сьогодні на завдання з нами їхали ще ті – з другого взводу. Всі вони були з Одеси і околиць. Коли я розмовляв з ними, в мене постійно виникало відчуття, що я опинився у 1919 році в вільному анархістському полку армії батька Махна.

Коли я опинився в середині «Конкурсу» відчуття машини-бегемота зникло. З'явилося відчуття, що я в підводному човні. «Куди ти тепер з підводного човна подінешся...» - це я сам собі. Втекти з підводного човна можна хіба що в глибини свого «я» чи в астрал. Дорогою (точніше полями бездоріжжя, поза шляхами людей) почало кидати – в кожну яму броня не занурювалась – падала (як в безодню океанських хвиль). Я зрозумів, що я не в підводному човні, а в надводному. І в Тихому океані почалася буря. Тайфун. Човен, що нагадує бегемота проковтнув нас і поплив бурхливим океаном. Добре, що морською хворобою ніхто не страждав. В середині броні нас просто кидало: я пару разів стукнувся головою в залізне небо. Їхали через пустища і кущі.

Доїхавши до краю чагарників два «Конкурси» заїхали в дві глибокі ями – майже сховавшись в них. кілометри за два-три виднілись на пагорбах позиції сепаратистів. Отой горбик з

кущиками в долині – це за даними розвідки замаскована техніка. Два «Фаготи» розмістили обабіч «Конкурсів». «Конкурси» загуділи і підняли ракети. Все це зайняло якусь хвилю часу. Адреналін в крові, цілі в кружечках прицілів. Тільки б ракети не відвели. Не вибухнули на старті і не повернулись назад (а таке бувало). Прикро було б загинути від власних ракет. Пуск! Полетіли! Одна друга, третя... У далечині вибухи, вогонь, пожежа, дим – удача з нами! Швидко назад – в броню і на броню і ходу – поки нас не «засікли» і ми не отримали у відповідь чимось серйозним.

Знову хитавиця і шторм – по дорозі назад. Знову бегемоти в океані. І відчуття: нам вдалося! Сепаратисти отримали сьогодні своє! Це тепле відчуття спокою – справа зроблена і всі живі – воно незабутнє. На базі виявилось, що деяких солдат відправляють служити в іншу частину. Прощаючись, один солдат (судячи в всьому він читав Гашека уважно) потискаючи мені руку сказав:

- Зустрінемось після війни о шостій вечора в кабачку «Під липою». Є такий кабачок в Одесі...

- Обов'язково!

А навколо був день – сонячний...

Частина VII. Мішаня народжений для кохання

«Там тінь моя лишилась і нудьгує...»

(Анна Ахматова)

День був паскудний: з сірого неба чи то лилось, чи то падало щось холодне і мокре – чи то дощ, чи то сніг. Для війни така от «тактична» погода особливо підла – не сховаєшся. Табір був майже порожній – в ті дні точилися на нашій ділянці фронту особливо жорстокі бої – майже всі були на передовій.

У таборі крім наряду та караулу було лише кілька офіцерів, що повернулися з завдання чи з передової і мали їхати знову під кулі та вибухи. І якраз приїхала ціла фура зі снарядами, яку треба було терміново розвантажити і приїхали машини з

передової, які треба було завантажити іншими снарядами та мінами. Караул і наряд «смикати» було не можна, довелось вантажити снаряди одним офіцерам. Сивочолі майори, підполковники, капітани і трохи молодші лейтенанти тягали цілий день ящики, які іноді просто розвалювалися в руках. Ці снаряди зберігалися на складах більше п'ятдесяти років і то в неналежному місці, дерево ящиків місцями поросло навіть грибами-трутовиками. Але снаряди та гільзи були щедро змащені якимось гідким мастилом, тому не зіпсувалися і в бою не підводили (ну, майже ніколи не підводили).

Вантажили під дощем чавкаючи берцями по багнюці. Всі вже були брудні і мокрі. Але ніхто не злився, не лаявся і не нив – всі розуміли, що так треба і треба терміново. Я помітив біля ящиків Мішаню – наймолодшого офіцера з нашої батареї. Чого він був вартий як бойовий офіцер – я не знаю, якимось не доводилось його бачити в бою. А розпитувати про це не випадало. Всі його називали саме так: Мішаня. Я інколи називав його підпоручиком. Але рідко.

Виглядав він доволі смішно і поведився аналогічно. З нього інколи кепкували: не зі зла і не дарма. Поводився Мішаня не завжди адекватно ситуації. Комбат частенько кидав фрази: «Кого вчора з командирів взводів не могли довго знайти? Звичайно ж, Мішаню?» «Хто не отримав на складі бушлат? Крім Мішані, бо він, звичайно, не отримав.»

У цивільному житті Мішаня був юристом, працював адвокатом в одному маленькому, але симпатичному містечку на Поділлі. Він був майже завжди веселим, життєрадісним і безтурботним, частенько наспівував якісь пришепелкуваті примітивні пісеньки, постійно вставляв у тему і не в тему якісь ідіотські фрази. Комбат, звісно, злився і підвищував голос: «Мішаня!!! Помовчи!»

Мішаня якимось вмів «діставати» всіх колег-офіцерів своїми нескінченними розмовами. Тому, хоч з нього і сміялися, але його товариства уникали. Мені ж його перли риторики були навіть цікаві – забарвлювали різноманітністю сумні будні війни,

тому для нього я був бажаним і чи не єдиним співбесідником. Роздуми вголос у нього крутилися переважно навколо юридичних казусів, термінів та однієї «одвічної» теми: «Ця війна безглузда м'ясорубка і бойня. Перемогти Путіна можна і потрібно юридичним способом. І я працюю над цим!» На це, звісно, була відповідь: «Мішаня! Йде війна. І тим людям, що почали цю війну, напали на нашу країну начхати на міжнародні закони і закони взагалі – як писані так і просто людські. Я мовчу вже про Божі. Нам лишається тільки воювати. Інакше вони знищать нашу країну і нас всіх заодно.» Але ці аргументи на Мішаню не діяли.

Саму юридичну науку він сприймав як свого роду поему, а себе як пісняра юриспруденції. Тільки в нього слово «закон» завжди римувалося з «Армагедон», а «конституція» з словом «проституція». Крім своїх фахових тем він любив розповідати про наступне: у нього на мобілці була купа фотографій різних топ-моделей (очевидно, здертих з інтернету), але він запевняв, що це все його подружки і про кожну він розповідав купу історій еротичного змісту з його безпосередньою участю. Крім цього, за його словами, він був особисто знайомий з багатьма всесвітньовідомими зірками кіно та естради. І, нібито, вони приїжджали до нього в гості в маленьке подільське містечко тільки для того, щоб поспілкуватись зі своїм щирим другом, якого вони називали просто Мішаня. А він відповідно їх теж фамільярно – не Елізабет, а Лізі, не Кейт, а Кіті. У ці історії, звісно, ніхто не вірив, але нічого ніхто про свою зневіру йому не казав. Мішаня колись (в іншому житті) грав в КВК і тому (а може і не тому, а по натурі своїй) сприймав життя і війну, як епізод нашого життя, як кумедну історію, як прикол з якого варто посміятися. Йому пробували пояснити, що життя це не прикол, а війна це зовсім не смішно. Але Мішаня таку логічну конструкцію не сприймав.

Він взагалі світ сприймав якось дивно і суб'єктивно: якось я запитав його: «Що таке істина?» Він відповів, що істина це те, що у нас в душі. Тобто про об'єктивну реальність з ним було

говорити годі. Інколи у вузькому офіцерському колі він зображав персонажі різних мультфільмів. Особливо непогано у нього вдавався образ Вінні-Пуха. Мало хто сміявся, але це (як на мене) робило життя кольоровішим. Крім того при солдатах він ніколи не поведив себе як паяц – якусь дистанцію тримав.

Але Мішаня не завжди був веселий: іноді в його очах гостював такий глибокий сум, і така безнадійна журба. Комбат, побачивши якось Мішаню в такому стані, сказав (чи то всерйоз, чи то жартома) не зауваживши навіть чує його Мішаня чи ні: «Мішаня ніколи не стане на лижі. Мішаня юрист і знає, що так робити не можна.»

У той день, коли ми вантажили снаряди, я побачив Мішаню під імпровізованим дахом складу РАО. Він стояв без шапки на холоді і сирості, розхристаний і неприкаяний. Крижана вода стікала з даху прямо йому на голову і за комір, але він не звертав на це ніякої уваги. А в очах у нього був такий безнадійний сум, такий відчай.

- Ти що робиш? Ти ж захворієш! Вдягнись. І рухайся. Ти мене чуєш?

На це Мішаня відповів:

- Я народжений для кохання.

- Коли ти серйозно захворієш, тобі вже точно буде не до кохання. Ти що навмисно хочеш до шпиталю потрапити?

На це він відповів цитатою з однієї дуркуватої пісеньки (а він часто говорив цитатами), яку постійно наспівував:

- Наші дівчатка сховали ручки до муфточок...

Зрозумівши, що розмовляти з ним зараз немає сенсу, я пішов знову вантажити снаряди, хоч руки просто відвалювалися.

Наступного дня мені було не до Мішані – я був на завданні, на передовій. Через кілька днів, повернувшись в табір я зрозумів, що в таборі щось трапилось – це я прочитав на обличчях комбата та двох офіцерів з нашої батареї. На війні кожен день щось трапляється, і то, переважно, неприємне. Але

неприємні факти всі звикли сприймати буденно – війна війною. Тут же відчувалось, що трапилось щось особливо неприємне.

- Що трапилось?

- Мішаня застрелився. Не розумію, як на війні людина може покінчити життя самогубством...

Але я зрозумів як і чому. Тільки нічого не сказав комбату – цього не поясниш. Але з того часу, інколи, виходячи з бліндажа, я кричу в степ: «Мішаня!!!» Бо знаю – десь тут блукає його тінь... Ех, війна, війна, що ти з нами зробила...

Частина VIII. Людина-війна

*«І бачив я: розчахнулись двері неба
В сузір'ї Лева...»*

(Максиміліан Волошин)

У ті дні нами командував полковник С., якого всі називали Людина-війна. І недаремно. Він був фанатом військової справи. Вже не молодий, але підтягнутий, жилавий, худорлявий, високий, завжди як накручена пружина, з блискучими очима. Здавалось, що він взагалі не спить: коли всі валяться з ніг від втоми, і очі злипаються, він ще на ногах, а коли нас будить час або війна, він вже на ногах. Однострій йому не просто пасував – уявити його у цивільному одязі було неможливо. Таке було відчуття, що він дуже довго чекав свого часу, мовчки спостерігаючи, як розвалюють нашу армію, перебиваючи свій голод війни на якихось чужих конфліктах у далеких жарких країнах, і нарешті дочекався свого часу – нашої війни.

Ми всі в цій божевільній колотнечі були не в своїй тарілці: я озирався інколи навколо сидючи в бліндажі чи в таборі в військовому наметі – навколо мене колишні викладачі університетів, вчителі, адвокати, агрономи, журналісти, інженери, селяни, механіки і навіть старателі, що вдягнули нині військову форму – всі вони ніколи не тільки не збиралися, але навіть і не думали, що доведеться воювати. І тільки Людина-

війна виглядав як риба, яку нарешті випустили з тісного акваріуму в бурхливу річку: це був його світ. Він не просто вимагав від нас всіх бути воїнами – і заражав нас атмосферою війни: після кожної його промови всі просто рвалися в бій.

Якось гріючись біля «буржуйки» після безсонної доби в шанцях та бліндажах, я завів розмову з колишнім продавцем запчастин до автомобілів: «Я все шукаю істину, а вона втікає від мене, ховається десь...» Він тільки посміхнувся і відповів: «Просто нині істина вдягнула камуфляж – тому ти її і не помічаєш...» Я подумав, а може нинішня істина втілена в Людині-війні – нинішня істина проста: потрібно воювати, бо іншого виходу просто немає. А ще подумалось: на фронті або біля або не пишеться взагалі, або пишеться зовсім не метафорично – грубо, суворо, важким простим стилем, відверто, реалістично, без польоту фантазій та алюзій. Ернесту Гемінгвею не випадково писалось саме так – він пройшов війну і став людиною війни. Вона жила в його творах навіть серед веселих вуличок Парижу, верталась до нього в шаленстві кориди чи азарті сафарі. Я з жахом подумав, що можливо, вже ніколи не буду романтиком, ніколи не зможу писати загадково і красиво. Реалізм жорстокого життя вдерся в мої рядки знищивши все метафізичне.

А може це знову чергова ілюзія – кожна війна рано чи пізно закінчується – навіть столітня війна завершилась – і я знову буду писати серед квітів під зорями про вічне. Треба тільки дожити до завершення війни – а шансів мало. Я не вмю звикати – навколишні люди звикають до всього, навіть до смерті. Я чомусь звик до багато чого – до армійських буднів, нудьги таборів і суворого аскетизму, але до загибелі людей звикнути не можу: коли черговий раз бачу, як гине товариш по зброї, чи чую про загибель хорошої людини, яку я добре знав, це сильно зачіпає мене і виводить з рівноваги.

Найбільше дивує при цьому, що лишається у людей, які щоденно стикаються зі смертю, ходять по тонкому лезу межі життя, здатність сміятися і жартувати. Хоча цей гумор чорний і

не зрозумілий для інших людей – він є, хоч це і дико, особливо в умовах нинішньої озвірілої і безглуздої війни.

Ми їхали на передову на автобусі. Сама ситуація була безглуздою – солдат зі зброєю в руках везуть на фронт на автобусі. Майже як у 1914 році в Парижі, коли таксі їздили прямо на фронт. А це на автобусі. Цей абсурд всім здавався смішним і чомусь думка, що всі ми зараз нарешті померемо (можливо) – теж викликала сміх.

- Передайте, будь-ласка, на квиток!» (Ха-ха-ха!)

- Ви не підкажете, коли зупинка «Фронт»? Бо я не знаю де мені виходити...

- Та це кінцева зупинка, автобус далі не йде, ми всі там виходимо!

- Ха-ха-ха!

- Пане шофер! А коли зворотній рейс? А то я забув дома калощі!

Коли ми верталися через кілька днів в табір (як це не дивно, але всі живі і неушкоджені і з відчуттям виконаного обов'язку – таки добре постріляли сепаратистів), то наш табір здався мені «Титаніком» - диміли труби «буржуйок» над наметами і табір плив як корабель (тільки не по хвилях океану, а по хвилях часу, і не з Британії в Америку, а з минулого в майбутнє) і айсбергом для нього могли бути залпи «граду» чи «урагану»... Лишалось тільки сподіватись, що цього разу наш «Титанік» айсберг обмине. А якщо й не обмине, то нас не буде на цьому кораблі.

Ми добряче намерзлися в окопах та бліндажах і відігріваючись біля «буржуйки», я думав про те, що нині моє рідне місто Сніжне все більше і більше нагадує мені селище Макондо з дивакуватих творів Маркеса – ті самі «Сто років самотності» - тільки ніхто про них ще не написав, і я навряд чи напишу... А цікаво було б – війна, революція, громадянська війна, копальні, каторжна робота шахтарів, голод, репресії, знову війна, знову репресії, знову голод, знову каторжна робота, соціальні потрясіння, зміна системи і ось – знову війна, біженці, сепаратисти, окупанти... Занадто скромним епізодом виглядає на цьому фоні моє дитинство, ставок, рогаті жуки в балках,

дідова хата і кудлатий пес... І запах шахти і трудяга з татуюванням «Немає в житті сенсу!» І дорога туди (не в минуле, звісно, а в місто) яка для мене нині закрита – бо я воюю по інший бік фронту і мрія визволити своє місто, ввірватися туди на танку і посісти над міськрадою український прапор стає все більш примарною. Хоча місту Сніжному пасує більше не фантазія Маркеса, а суворий загадковий романтизм Борхеса – південь все таки – «Південь», де чоловіки танцюють свої жорстокі танці з ножами. Нескінченна забава зі смертю. Поза часом і простором – божевільний сюрреалізм.

Про що найменше думається на війні (і про що найбільше хочеться думати), так це про французьких художників епохи модерн. Ось хто найбільше відчув довершення епохи! Ось хто найгостріше передчував наближення вселенської катастрофи світових війн! Ось хто відчув наближення потворного і жорстокого століття-калічки (яке ніяк не довершиться, бо епоха нібито нова, а ми все там). Вперто намагаюся думати про щось приємне, а сниться війна. Інколи змушую себе снити про Полінезію, пальми і теплий океан. Але сон знову вертає на те саме. А колись я вмів блукати снами куди захочу... Колись...

Над бліндажами знову гудів безпілотник – дзижчав як бджола, іноді зависав на місці. Явно не наш – ми точно не запускали та й навіщо б ото нашому безпілотнику крутитися над нашими бліндажами? Погана прикмета. Після візити «бджоли» часто прилітають «подарунки». Коли безпілотник зависав в мене виникало хибне відчуття, що я можу його збити з «калаша». Насправді це не так – ця муха занадто мала і прудка, щоб влучити в неї потрібне спеціальне обладнання якого в нас немає. Та й наказ був не стріляти і не висовуватись, коли літає безпілотник. А шкода. Я би хоч перевірів свою майстерність і інтуїцію.

Зібрались стріляти по сепарам з серйозної гаубиці, що носить ім'я тендітної квіточки (у конструкторів гармат був в свій час своєрідний гумор). Бусоліст як належить розгортає бусоль на майбутній вогневій. З жартами у своєму стилі:

- От колись на старості років питає мене онук, що я робив на війні, а я скажу: я, онучку, був бусолістом!

- Ти краще скажи, що був СОБом – солідніше буде звучати!

- Ну, для чого діток обманювати – до СОБа я не доросту, а бусоль – моє покликання! Я коли повернусь до цивільного життя, то зайшовши в магазин скажу: мені отой яблучний сік, що стоїть під кутом 14-01, лівіше 1-15 від основного напрямку. Так!

При поверненні в табір я попросив його визначити дирекційний кут намету і «буржуйки». Він відповів, що бусоль залишив у «броні» - не зможе.

Я ще був пригнічений сумнівами, зневірою та сумними думками, сидячи біля буржуйки і відігриваючи змерзлі за добу руки, коли до мене підійшов колега – молодший лейтенант К. (теж з мобілізованих) і сказав:

- Післязавтра ми їдемо на бліндаж «Вівторок» - будемо стріляти в сепаратистів з мінометів!

- А чому з мінометів? І чому саме звідти?

- Бо нами буде командувати Людина-війна! А він дуже любить стріляти з мінометів. Бо це прикольно.

Будь-які сумніви зникли. Ми переможемо. Ми влаштуємо післязавтра сепаратистам незабутній день! Бо в бій нас поведе Людина-війна!

Частина ІХ. Буржуйка

«На свіжу рану лягла рукавиця залізна...»

(Поль Верлен)

На передову вирушали на світанку (як і належить поетам та скрипалям, що грають на залізних скрипках – це мене понесло на поезію – не звертайте уваги). Везли нас на «шишарику» - потріпаному життям і «втомленому», з подертим брезентом. До «шишарика» запхали міномет «Сани», а потім ще

й причепили гаубицю Д-30. «Бідний шишарик!» - подумалось мені. Падав лапятий сніг. Морозу майже не було. Настрій у всіх був якийсь безтурботний – таке було враження, що збираються їхати не до м'ясорубки, а на пікнічок. Дивлячись на сніг мені хотілось писати хоку та танка, а не стріляти.

Комбат зауважив пакет в моїх руках:

- Ти що взяв? (У нас в батареї сухий закон, як в Стейтах у двадцятих буглегерських).

- Печиво і сало.

- Це аристократично – сало їсти з печивом.

Тим часом парком чомусь безцільно тинявся майор майор К. з меланхолійним виразом обличчя. У мене тут же виникла ідея:

- Давайте візьмемо майора К. з собою на вогневу!

- Ні! – тут же бурхливий протест, це солдати хором. – Він марнотратник слів! У нас в батареї є свій такий самий майор – він теж марно витрачає слова. Ми навіть свого майора з собою не взяли...

(Мені одразу захотілося відредагувати Конфуція: «Той, хто марно витрачає слова, губить людей.»)

Тим часом наш комбат (підполковник) побачив біля машин смішного песика – білого з чорною головою (згадалися шумери – народ чорноголових) і почав його ловити:

- Зловимо цього песика! Візьмемо з собою на вогневу – веселіше буде.

Ця ідея не викликала особливого ентузіазму в солдат:

- Та він тут же втече, як тільки почнеться серйозна стрілянина!

Песик вперто не хотів, щоб його зловили і посадили в машину – тікав і скавучав, ніби здогадуючись КУДИ його збираються взяти. Зрештою, так і не зловивши песика дали команду: «По машинах!» Ми залізли в «шишарик» з мінометом, ЗПами, бусолями та причепленою Д-30. Примудрилося влізти 13 чоловік не рахуючи водія. «Шишарик» застогнав від перевантаження, але рушив. Мені чомусь одразу чомусь згадалося:

*«На шхуні тринадцять чоловік
І скриня мерця.
Йо-хо-хо!
Та ще й пляшка рому!»*

Все як в пісеньці, тільки пляшки рому не було. «Шишарик» їхав тяжко – мені він нагадував старенького хворого віслучка, якого перевантажили, і він це усвідомив. За нами їхало ще три таких же «шишарики», СОБакотов і буркотливий бетеер. Кілька разів по дорозі «шишарик» гложував. Водій вилазив з кабіни, здіймав руки до сірого Неба, голосно нарікав на буття і карму, взивав ім'я Боже надаремно, проголошував, що ті, хто сказав йому їхати сьогодні на цій машині мали предків розпусників і розпусниць. Потім водій копирсався в моторі, «шишарик» пчихав чмихав, стогнав, скрипів і їхав далі. Я собі уявив якою ідеальною мішенню для сепарів ми були під час цих вимушених зупинок, і мені стало сумно.

По дорозі на кинутому блок-посту побачили замість солдата кумедне опудало в бушлаті. Я ще подумав, що це пам'ятник абсурду нинішньої війни.

Коли доїхали до вогневої і почали встановлювати міномети падав холодний і злий (але красивий) сніг: бліндажі та окопи вкривались білою ковдрою. Я би залюбки споглядав би цю суто японську картину і медитував би, але я був на війні, а не в саду монастиря Нагасіма.

У нас було всього три міномети «Сани» (не плутати з «Соні») – калібру 120 міліметрів. Не знаю, хто придумав називати міномети власними іменами, але на них було нашкрябано: «Том», «Смок», «Малюк». Певно, хтось з солдат начитався Джека Лондона та Гарріет Бічер-Стоу. Але так чи інакше «Білого мовчання» не було. Ледве встигли навести міномети на основну точку наводки, як над головами загудів безпілотник – явно не наш. Хтось із солдат пожартував, що прилетів «привид з моторчиком – дикий, але симпатичний».

Нічого хорошого цей візит не віщував – («Взвод, в укриття!») сховалися в бліндажі та в «щілини».

Добре, що на вогневій все було завчасно вирито. І тут почалось: по нас почали гатити з гаубиць – земля двигтіла. На щастя, снаряди падали за сто – двісті метрів лівіше від нас. Щось там сепаратисти не врахували – чи поправки взяли не ті, чи ще щось. Я сидів в бліндажі і переживав за «Тома». Чомусь був впевнений, що ніхто з наших людей не постраждає. А «Том» мене ніколи не підводив – це був мій улюблений міномет. Ще переживав, що влучать у склад мін і буде такий бабах... І нічим буде стріляти, якщо ми вціліємо, звісно... Але якось обійшлося – вони не влучили. Лише потім я зрозумів, що сприймав тоді міномет як живу істоту. Навіть розмовляв інколи з ним. Один солдат навіть запитав мене: «І давно ви розмовляєте з мінометами?» Але я промовчав у відповідь.

Коли все стихло, я тут же вийшов на зв'язок: «Крук», я «Сайгон». Нас обстріляли. Куди і коли робити «відповідку?» Ясно, що до тих гаубиць сепарів ми не дострелимо – далеко. Та і нема вже там їх. Але і не стріляти у відповідь – це якось зовсім не гонорово. Добре, що СОБ розумів мене з півслова: «Сайгон», я «Крук». По пристрілянній чотири дні тому точці. Туди саме йде колона бронетехніки сепарів. Підготувати міни. Осколково-фугасні. Підривник фугасний. Заряд шостий. Приціл 740. кутомір 17-05. По моїй команді. ... Три міни. Вогонь!» І пішло! Стріляли за пагорб і за смугу зеленки на відстань майже шість кілометрів. Що там робилося і куди стріляли ми, звісно, не бачили. Не знаю, чи бачив СОБ, але знав куди і що з того виходить. «Першому – лівіше 0-03, приціл вище 10. Другому лівіше 0-02. Третьому правіше 0-02. Три міни. Вогонь!» Випустили більше 20 мін. «Сайгон», я «Крук». Батарея стій, в укриття. Я тебе поздоровляю, «Сайгон»! Від колони бронетехніки сепарів лишився один металобрухт.» Я зримо уявив собі розтрощену колону сепаратистів і на душі стало тепло і радісно. Ніби гарячою кавою пригостили. Потім: «Змінити дислокацію! Переміститися на позицію 32-45.»

Міномети зібрали гарячково і ходу звідти. На новій вогневій теж були і шанці, і бліндажі. І теж сніг (білий) і чагарник (зледенілий) і небо (сіре). Думав, зараз почнуть стріляти – якщо не по нас, то по нашій колишній вогневій. Але запала тиша. Надовго. Моторошна і зловісна. Почались довгі і нескінченні дні очікування і замерзання. Було дико холодно. У нас був звісно, пункт обігріву – прихована підземна пічка в одному з бліндажів, але толку від неї було мало, мороз докучав. Я вже думав, що там і замерзну. Почувати себе мішенню – огидне відчуття. Особливо, коли знаєш де сепаратисти, але стріляти заборонено наказом. Огидно... Знову прилітав «привид з моторчиком». Я зрозумів, який звук є найогиднішим – це звук мотору безпілотної. Думав, знову почнеться катавасія. Вже навіть хотілося, щоб нас обстріляли. Тоді ми знову по них у відповідь. Вже стане не холодно – бо буде не до цього. Але знову тиша...

Щоб зігрітися ми якось почали марширувати навколо порожніх ящиків з-під мін. Один офіцер виліз на ящики і приймав «парад», вигукуючи періодично кричалки (ну, ви знаєте які), які ми дружно повторювали. Якби в цей час прилетів би безпілтник, то москалі б подумали, що у нас поїхав дах. Крім морозу була ще зледеніла консервована перловка. Солдат понесло на дурні жарти в стилі чорного гумору. Почали фантазувати на тему, як би виглядала батарея, якби нас всіх повбивали. Хтось сказав, що гарячий чай нам привезуть на дев'ятий і на сороковий день. Це взагалі безглуздя – жартувати на тему власної смерті. Я іноді бавлюся зі смертю, але завжди відношуся до неї з повагою – без дурних жартів. Вона дама благородна, хоч і непередбачувана (як і всі жінки, зрештою). А тут товариство понесло... Хтось почав роздумувати на тему як виглядає вбитий сепаратист (буцім то давно не бачили вбитих сепаратистів). Хтось припустив, що вбиті сепаратисти лежать виключно у позі «Ластівка». Яке божевілля навколо... Хотілося просто лягти на сніг і навіки заснути... Коли я вже остаточно впевнився, що мені тут судилося замерзнути, за нами приїхали «шишарики» - поступила команда нашому взводу в табір. Назад

«шишарики» їхали якомсь легко і навіть весело (машини вмiють смiятися, тiльки ми не знаємо про це). Додому завжди легко. А табiр сприймався як дiм. Про намет з буржуйкою і дровами мрiялось. Справдi мрiялось. Не повiрите – мрiялось не про дiм, не про мир, а про буржуйку і сухi дрова.

А ось і табiр. А ось і буржуйка. Ось воно. Нарештi. Хто не замерзав шiсть дiб в окопах, той не зрозумiє, яке це благо – сiсти бiля буржуйки в якiй трiщать дрова і дивитись на спалахи і язики вогню. І вiдiгрiватись. І зробити собi гарячого чаю... Я сидiв щасливий і замрiяний, читав Вiльяма Батлера Сйтса і розумiв, що можна буде вiдiспатися і вiдпочити. А там – куди завгодно. Хоч в пекло. Аби можна було в сепаратистiв стрiляти.

Мимо проходив капiтан К. Я без передмов до нього:

- Ви знаєте, капiтане, я прийшов до висновку, що всi замполiти мають бути джентльменами.

Обличчя капiтана зробилось здивованим, а очi округлими:

- Як на мене посада замполiта і джентльменство – несумiснi.

- А от у нас... А я служив пiд командою полковника Лахлана МакКваррi – його ще називали «батьком Австралiї» - вiн тодi ще був полковником, а не генерал-майором - всi замполiти у нас були джентльменами.

- Дивне якесь прiзвище МакКваррi.

- Нiяке не дивне. Поширене і вiдоме шотландське прiзвище. До речi, клан МакКваррi правильно називати МакГвайре.

- І я в якiй же це ви армiї служили, що у вас полковник був шотландець?

- У британськiй, звiсно. В тi часи iрландськoї армiї ще не було. Не було навіть такої держави – Iрландiя. Про неї ми тiльки мрiяли...

- У британськiй армiї не було такої посади – замполiт.

- А от і було. Менi краще знати, бо я там служив. У нас в полку було аж два замполiти – один англіканськoго вiросповідання, а другий католицькoго. І всi замполiти католики були iрландцями.

Капiтан К. якось тут втратив низку розмови. Очi в нього стали дивитися в нескiнченнiсть. Зате в розмову втрутився

капітан С. Він любив в розмови втручатися несподівано. Почав кидати різні образливі репліки про ірландців.

- Краще вже служити в пеклі, ніж в одній роті з ірландцями. Крім того, що вони вічно горляють свої пришелепкуваті пісеньки, їх руді пасма і веснянкуваті морди демаскують в бою. Хоч бери і всіх перефарбовуй.

Я, звичайно, в душі образився, але не подав виду. Це він не зі зла. Просто він знав, що я в минулій реінкарнації був ірландцем і вирішив мене понервувати. Я зробив вигляд, що не чую що реплік, дістав записник (муза мене раптом відвідала). Капітан С. попросив прочитати щось із написаного мною останнім часом (він знав, що я інколи вечорами пишу біля буржуйки). Я прочитав йому кілька своїх останніх верлібрів, а потім новелу «Мішаня, що народжений для кохання». Думав, він лишиться байдужим, але чомусь мої останні твори його зачепили:

- Твоя стилістика нікому не цікава і не потрібна. Вона вмерла на майданах і в котлах. Це все, що ти пишеш нічого не варте. Навіть фальшиве. Ніхто це не буде сприймати.

- Тобі не сподобалось? Це погано написано?

- Я не сказав, що не сподобалось. Просто це все не те, що треба.

- А як треба писати? Вислови свою думку.

- А ти опиши весь бруд і кров війни. Всі ці жахи і здичавіння людей. Цю зневіру і озлоблення. Цю ненависть в душах. Опиши максимально правдиво і натуралістично.

- Це описати неможливо. Хто не пройшов все це – не зрозуміє. Крім того, про війну краще ніж Гемінгвей та Ремарк я все одно не напишу. Я пишу, як відчуваю. Як бачу.

- Ну, то викинь свій записник на смітник. І кращі писаки ніж ти заслужили такий же шлях для своєї макулатури. За що я поважаю таких письменників як Гашек чи Войнович, так за те, що вони зуміли посміятися з аналогічної ситуації щодо наших подій. І не сипали сіль на рани, не обсмоктували трагедії. А радили просто жити і сміятися. Попри все.

- Я боюсь, що ти поступово перетворишся на циніка. Мистецтво це не просто засіб втіхи чи розради. І ти вважаєш, що натуралізм чи навіть гіпернатуралізм – це сучасне мистецтво? Було це вже – література перехворіла натуралізмом, як хворіють діти дитячою хворобою. Постмодернізм не став ні ретро, ні пройденим етапом літератури. Це новий пагін, що створив нові паростки на старому, але вічнозеленому дереві слова. Про малярство я вже мовчу. Вся його еволюція йде не до, а від натуралізму. Так, імпресіоністи ловили мить життя – як його красу, так і його бруд. Особливо постімпресіоністи. Дега не сміявся з життя – показував його трагедію. Так, цінності які вважалися одвічними в епоху модерн похитнулися, але «Боги абеткових істин» прийдуть. Ти завжди цінував Кіплінга за відвертість і здоровий консерватизм. І ти вважаєш, що одвічні істини перестали бути одвічними?

- Тільки не тобі їх знову проголошувати... – урвав розмову капітан К. і зник в лабіринтах військового намету – там між залізними ліжками.

А я трохи привідчинив дверцята буржуйки і дивився на вогонь – такий одвічний. Не дарма наші далекі предки поклонялись вогню. Вважали його посередником між світом людей і світом богів. Поетів до людей зараховуючи теж (до речі)... Напевно, не дарма.

Частина X. Тема

*«В найчеснородніший з вогнів
Живі я кидаю долоні...»*

(Гійом Аполлінер)

На війні людина не може постійно думати про смерть. Думки на цю тему поступово (а іноді вже і назавжди) витісняються іншими дрібними побутовими думками і «проблемами» (ось чому Маяк пустив собі кулю у скроню – у нього не було побуту, він не міг думати про щось інакше, ніж

про смерть, коли зрозумів, що його світ зруйновано). Наприклад, дрова. Ця тема витісняє тему смерті з розмов і помислів: дрова, тепло вогню, це, зрештою, життя. А далека канонада і той факт, що когось (мене, чи тебе, чи його), можливо, завтра вб'ють, стає якоюсь абстракцією про яку і думати не варто. Причина саме в цьому «можливо» - кому цікаво думати про імовірне. Це якби точно було відомо кого і коли, це якби однозначно і остаточно...

Я виняток із цього загального правила: я постійно думаю про смерть, навіть інколи спілкуюся з цією уявною чи реальною гостею моєї свідомості (не звертайте уваги – це моя подруга). Чому так, напевно, це теж потрібно зрозуміти і пояснити. Я не знаю (це відвертість – для вас!). Можливо, тому, що коли прийде вона до мене (о, моя королево!) насправді – реально і саме до мене, а не до когось біля мене, і то не з візитом ввічливості, не по старій дружбі, а по справах, я настільки звикну до цієї особи, що сприйму цей візит буденно, будучи давно готовим до Великої Подорожі у невідоме.

Чим довше триває війна, і чим довше я на війні, тим більше відчуваю: навколо мене достоевщина. Вона гусне, як зимові сутінки, як злежалий мокрий сніг над ранок. Інколи мені здається, що всі ці навколишні люди в одностроях пішли сюди втікаючи від достоевщини, але потрапили у саму її гущу. Це відчуття стає іноді настільки вагомим і важким (як брила криги, що відколалась від айсбергу біля землі королеви Мод), що здається: оці солдати – рівними рядами стоять на площині перед наметами табору, зараз гукнуть дружно і хором: «Я твар тремтяча чи право маю?»

Інші теми якимось проходять повз – навіть коли їх штовхають штучно. Біля буржуйки п'ю каву. Поруч ще один офіцер. Кажу йому:

- Я тут прийшов до висновку, що потрібно більше офіцерів хороших і різних.

- Нашій частині потрібно? Чи нашій батареї? Чи нашій країні? В яких масштабах потрібно? – він не відчув, не зрозумів, що це спотворена цитата, бо Маяка він або не читав зовсім або забув.

- У масштабах Всесвіту потрібно!

- І яким же чином ти прийшов до такого висновку, яка була логічна послідовність цього?

- А до цього я прийшов не в результаті роздумів чи фактів. Це інтуїція. Це як просвітлення. Це винирнуло з глибин моєї підсвідомості. Я буддист.

Мій співбесідник втратив нитку розмови і пішов в себе. Там теж темно – так само як в цеєремці. Тільки немає ялинки в куточку і солдати не сплять. Але там йому, напевно, затишніше (о, знову це «напевно»! І коли я буду знати все остаточно і однозначно?). Хоча, де може бути затишніше, аніж біля жаркої буржуйки з кавою в руках (о, ці офіцери з кавою в руках!), коли на дворі холод і недобра зима?

Вечір. В кутку польової казарми – чи то металевого намету чи то ангару, де зберігають людей – солдати грали в гарті. Гра пішла вже по крупному. Ставки зросли до 50 копійок (а починали з 5 копійок). Гірки дзвінких монет мандрували з одного кінця столу в інший – пристрасті вирували. Несподівано з темряви виринула фігура замполіта. Він почав сваритися і говорити, що на гроші грати в азартні ігри негарно і дуже погано. Він довідався, що один солдат програв три дні тому п'ять гривень – і то не папірцями, а дзвінкою монетою. І це замполіта дуже обурило. Певно, йому пригадалися часи, коли за одну гривню можна було купити ціле село разом з жирною землею, рябими коровами, дерев'яними хатами, кудлатими собаками та сумними смердами. От, що значить відірватись чи відстати під потягу сучасності (не тої, що часопис, а тої, що час). Замполіт пішов і гра відновлюється. Я з цікавістю спостерігаю. Підійшов молодий лейтенант і запитально подивився на мене: його здивувало, що мене так зацікавив процес гри. Я спробував пояснити:

- Подібна історія зі мною трапилась у Монте-Карло. Я ставив на червоне, а воно йшло. Я знову ставив на червоне, а воно знову йшло. Я поставив на zero. І тут почувся голос: «Пан виграв двісті тисяч!»

Мій співбесідник зрозумів, що це цитата:

- Звідки це?

- Достоевський. «Гравець».

- Не читав, не знаю. Достоевського я читав тільки «Майстер і Маргарита» і то давно...

Я подумав, що це такий дотепний жарт і продовжив тему:

- Достоевський був особисто знайомий з Маяковським – особливо в астралі, тому і не дивно, що Воланда він писав з нього.

Але виявилось, що мій співбесідник не жартує – він був свято переконаний, що «Майстра і Маргариту» написав саме Достоевський. І Майстер там бабцю сокирою, а потім на цілину поїхав... О, молодь, молодь! Так і хотілось йому сказати, що «Мобі Дік» це не тільки непоганий фільм, який можна «скачати» з мережі, але і чудова повість Германа Мелвілла...

Я занурився в роздуми на тему: яка то нудьга сидіти в таборі, коли хочеться в бій і думав, що в таких роздумах проведу весь вечір. Але до мене підійшов капітан Л. і сказав, що в якихось паперах бракує про мене певних даних. Зокрема, треба записати який у мене автомобіль – марка, номер і колір. Я сказав, що в мене позашляховик «Айріш-ровер», номер 13-13 ПРА пофарбований у камуфляжний колір в стилі «Дубок».

- А коли ти був мобілізований?

- 13 червня 1348 року його світлістю графом Анрі де Анжу. У зв'язку з чорною моровицею бракувало воїнів в армії короля.

- О! То в тебе величезна вислуга по роках. Мають платити більше ніж нам, особливо, якщо ти ветеран битви під Кресі. Треба тобі ще написати рапорт про переведення в нашу батарею.

Я чемно написав, підписавшись: «Штабс-капітан лейб-гвардії її Королівської Величності сер Артур Грей». Капітан Л.

прочитавши це чомусь зітхнув і сказав: «Я так і думав! Я сам то родом з Уельсу, а в нас в батареї є ще двоє родом з Ірландії і один з Нотінгемшира...» Звідки він здогадався про це все – я не знаю. А потім подумав – їм то все слова. А мені так часто згадується сонце, вітер з океану, пил з-під копит важкої кавалерії, відблиски сонячних зайчиків на криці лицарів і важкість дворучного меча на плечі...

Тим часом до нас підійшов сержант П., почувши мою розповідь про мого залізного коника, залишеного вдома:

- А я от правду сказав про свою машину. Тільки не розумію – для чого це?

- Сержанте! Ви що не знаєте, що в середні віки на війну мобілізували не тільки вершників, але і їх коней. Нинішня війна потребує залізних коней, які теж будуть мобілізовані!

Сержант П. відповідав на запитання, ким він був в минулому житті, просто: «Я був пенсіонером...» Тільки потім якось зізнався, що все життя проробив електриком на заводі. Зараз артилерист. Вислухавши моє пояснення він якось задумався і засмутився – як йому розуміти мої слова – з яким рівнем серйозності. Я раптом подумав, що колись вислухавши повідомлення, що мене вбили, ці люди подумають, що я так ексцентрично пожартував.

У казарму тим часом зайшов командир – полковник К. Я тут же зарепетував: «Товариші офіцери!» Всі чомусь сприйняли це як черговий ідіотський жарт. Чому? Полковник К. зміряв мене суворим поглядом. Я тут же козирнув:

- Шеф! Я хочу постріляти в сепаратистів з «Гіацинту!»

Полковник ще більш спохмурнів:

- По-перше, не «шеф», а товаришу полковник! Давно на передовій не мерзли? Ще не настрілялися? Відправляю. Померзнеш. Все одно стріляти не дозволять. Якщо так рвешся на подвиги, то після відрядження підеш командувати «Піонами». Нічого, нічого, «Сани» засвоїв, з МТ-12 розібрався, і з «Піонами» розберешся. А зараз півгодини на збори – їдеш,

повезеш вантаж двісті. Знаю, що не твій солдат, і ти тут ні причому, але поїдеш. Боєць був хороший... Треба...

Полковник ще раз подивився на мене недобрим пронизуючим поглядом. У середині в мене все похололо...

Частина XI. Сніг і пісок

*«Плоть людська – сувій, на якому
Відмічені всі дати буття.»*

(Максиміліан Волошин)

Спав я міцно: далася взнаки перевтома. Крім того в наметі було тепло – буржуйку палили славно і спальник у мене був «буржуйський» - теплий. Снилися мені мертві. Снівся один вбитий солдат з мого взводу: снилося, що я привів його в лікарню і прошу доктора зробити йому обстеження, бо солдату, мовляв, погано. І усвідомлюю, що солдат вже мертвий, хоч і поводить себе як живий. Веду його до іншого доктора, а в кабінет черга. Дивлюсь, а в черзі одні вбиті солдати. Чи то прийшли з того світу лікуватися, чи то я потрапив в минуле і знаю, що всі вони загинуть. І кожного впізнаю: цього вбили місяць тому, цього два, цього три місяці тому...

Потім раптом прокинувся: нас підняли серед ночі. Вишикував свій взвод: навколо тьма, падає легкий сніг – але не пухнастий, а дрібний і колючий. Земля притрушена білим, чіткі собачі сліди – ведуть туди – в ніч, в темряву – ніби вказують нам шлях. Команда: «До машин!» За нами вантажівки з причепленими мінометами «Сани» та сірими мінами в ящиках. Ми їх вчора довго «кінспорядили». Міни совкові – ні підривники, ні вишибні заряди нормально не входили. Довелось використовувати шматки дерева та молоток (що не можна робити категорично). Я дивився як луплять по бойових мінах молотком і думав: ніхто з них (навіть я) не усвідомлюють себе камікадзе, хоча всі розуміють, що в будь-яку мить все і всі можуть злетіти в повітря – вибухнути, але всім вже все одно. Бо

треба стріляти, а інших мін немає. Лунали навіть дурні жарти в стилі чорного гумору про «польоти в небо».

Ми все їхали в темряві, а я згадував вчорашній свій дзвінок до однієї старої подружки (25 років знайомі) – я був тоді у зоні зв'язку і хотілось довідатись, як там наші спільні знайомі. Я так і не додзвонився до подружки, а потім прийшла СМС: «Я в театрі, говорити не можу.» Я так здивувався – мене понесло на сентименти – виявляється десь існує світ (при чому в цій же країні), де люди ходять в театри, слухають музику, розважаються, не бачать кожен день смерть... А потім подумалось: адже я теж в театрі, тільки дивлюся щодня більш цікаву, динамічну і більш насичену подіями виставу. І навіть я актором у цій виставі. Щоправда, тут вбивають по справжньому – не так, як в грецькому театрі – бутафорськи, а по справжньому, як на арені римського Колізею, у драмі гладіаторів. Навіть пісок під ногами – ну чисто латинський, як на арені. Ми гладіатори. По телевізори глядачі дивляться на нас, споглядають нашу трагедію. І тим глядачам теж потрібно тільки «хліба й видовиш».

Ми так і їхали – в машині темно. Хтось ввімкнув ліхтарик – з темряви випливали сумні обличчя солдатів. Я не стримався: «Вимкніть ліхтарик! Навколо тільки сумні обличчя. Хочу темряви...» Тільки через мить, коли знову очі відпочивали у тьмі зрозумів: я говорю наче хайдзін, складаю мимоволі хокку... Мотор і далі гудів, машину хитало, чомусь згадався Редьярд Кіплінг:

*«Якщо все одно колись в землю ляжемо і я, і ти
Так чому б не сьогодні без суперечок і суєти?»*

Привезли нас на бліндаж «Вівторок» - не знаю хто і чому придумав цій позиції таку ідіотську назву. Але таке було відчуття, що возять нас не в просторі, а в часі – з одного дня тижня в інший. Навколо сніг, пісок – там, де земля розволочена вирвами, уламки якихось дощок, кущі і суха трава (місцями

спалена вибухами), розбиті снарядами шанці і бліндажі. Ледве сіріє. Десь лунає канонада. Хтось по комусь стріляє. Судячи по всьому сепаратисти по нашим. Коротше, ситуацію я «не Копенгаген».

Швидко розгортаємо міномети, ставимо бусоль: ледве стигли навести, як по рації голос СОБа з СОБаковоза: «Сайгон», я – «Кондор»! Ціль 103, піхота. Приціл 563, кутомір 16-03, заряд другий, осколково-фугасним, підривник осколковий, одна міна, вогонь!» І пішло! Куди стріляємо, звісно, не бачимо. Одна міна за другою – ледве встигаємо відновлювати наведення. Хто не був у справжньому бою, той не знає оцього шалу, цієї ейфорії – коли тіло вже не відчуває болю, коли все одно – загинути зараз чи років через 50 нудного життя, коли грім пострілів мінометів і вибухів – і вже байдуже: це наші міни рвуться чи стріляють по нас. Тільки крики між пострілами: «Лівіше 0-23, приціл 568, три міни швидким, вогонь!», «Міномет, постріл!!!» Запустили мін по 20 кожен міномет, коли пролунав голос СОБа по рації: «Ми влучили! Ми їх поклали! Цілу роту сепаратистів змели! А тепер ходу звідти! Ходу!!!» І для чого він по рації таке прямим текстом??? Оригінал у нас СОБ – ех, молоде, зелене, емоційне. Певно, перший раз роту сепарів замочив і перетворив у ніщо. Ні щоб просто: «Ціль вражена. Змінити дислокацію!» Чи щось таке. Все таки наш СОБ в душі цивільна особа. Ще й романтик. Але то байка. Ми їх замочили! У боргу я не лишився – СОБу по рації процитував Шекспіра:

*«Those hours, that with gentle work did frame
The lovely gaze where every eye doth dwell,
Will play the tyrants to the very same
And that unfair which fairly doth excel...»**

Згорнули міномети і ходу. Навколо гримить, але нас «відповідною» не дістали. Чи то взагалі не по нас стріляли. Серед сепарів вистачає безтолкових артилеристів, що стріляють не туди або не тоді. Нам просто пощастило. Нас не накрили. Ми

встигли втекти. Відчуття ейфорії поступово проходить. Тіло знову відчуває холод, а шлунок голод. А ось і зупинка, короткий відпочинок і скромний обід серед поля. Але вже далеко від передової – канонада доноситься вже здалеку, ніби з потойбічного світу.

Набивши шлунок чистимо міномети. Запах солярки і порохового диму, яким просякнута все. Не стою в стороні – чищу міномети разом з солдатами. Так само як і солдати заляпаний соляркою і брудом. Щоб збадьорити солдат починаю розповідь у своєму стилі: «Я колись служив матросом на «Еспаньйола», так у нас на кораблі були гармати точно такого ж калібру як наші міномети. І теж не нарізні, а гладкоствольні. Заряджали ми їх так: насипали порох через жерло гармати, потім затикали пиж, потім у ствол вганяли кругле ядро. При основі гармати була дірка – туди вставляли гніт і запалювали. Я тоді курих люльку (а тоді тютюн був в дивовижку) і запалював гніт іноді прямо з люльки. А диму було після пострілу! Не те що від наших мінометів. Просто хмари диму! А годували нас погано – набагато гірше ніж тут – одними сухарями і солониною. Такою солоною, що просто обпікала губи. Ми її відмочували в морській воді, щоб не була такою солоною, але це мало допомагало...» Солдати сприймають мою розповідь серйозно, обличчя сповнені співчуття і якогось суму і здивування: «А Ви в якому році служили?» «У 1602, у флоті її величності королеви Єлизавети!» Зіниці у солдат розширюються (певно від здивування), але ніхто не сміється – жартів вони не сприймають, не розуміють. У кепа дах поїхав, не інакше... Але ніхто не подає виду, всі продовжують чистити міномет. Цих людей уже нічим не здивуєш, все вони сприймають як факт. Ну, подумаєш, кеп вважає, що вже жив колись і не раз – мало в кого в голові які дивацтва...

Мої жарти давно ніхто не розуміє. Тільки один сепаратист якось зрозумів мій жарт: сепари якось пішли на нас в атаку, а я в них з крупнокаліберного кулемету почав стріляти (жартома, звісно, бо нічого серйозного в цьому божевільному світі не

буває), влучив одному сепаратисту в голову, так він одразу і зрозумів мій жарт, розкинувши мізками...

А ось і табір. Можна трохи відпочити і погрітися біля буржуйки. Хоча який там відпочинок – в голові продовжують звучати вибухи... І варто заплющити очі, як виникають у свідомості картини бою. І так буде цілий вечір і цілу ніч – сон повертає нас на передову. І тут ніякі заспокійливі не допоможуть. Але якось раптом стає спокійно і умиростворено: ми це зробили, ми сьогодні розбили сепаратистів і зупинили їх спробу наступу. До мене на спальник стрибає наш табірний кіт Томик (його всі люблять, він приходить в гості до відпочиваючих солдат і муркоче) – тваринка, яка приносить радість. Пухнастий і добрий. Стає якось затишно. Розмовляю з котом: розповідаю який у мене є чудовий дім і який в мене вдома є кіт. Хто-хто, а Томик мене розуміє. У голові крутиться. Виникає відчуття, що я злітаю в повітря і літаю навколо буржуйки у якійсь дикій круговерті...

Р. С. Позивні СОБа та ім'я kota змінені – кіт теж на службі Україні – мишей в таборі ловить, а від тих москалів всього можна чекати...

Примітки:

* - *«Всеволодний час зродив краси взірець,*

Що досконалістю вражає зір.

Тоді нищителем стає творець

І нищить свій прекрасний твір...»

(Вільям Шекспір. Сонет 5.

Переклад Дмитра Паламарчука)

СОБ – старший офіцер батареї.

СОБаковоз – машина старшого офіцера батареї – армійський сленг.

Частина XII. Люди і машини

*«Ти будеш все мовчати,
а я буду говорити,
тому, що час настав...»*

(Федір Достоєвський)

Я завжди думав, що там – за межею мене чекають тільки сивочолі предки біля свого гарячого і світлого вогнища. Чекають з нетерпінням і думають: «Де він забарився? Нам потрібні його розповіді про світ людей – так легше перебувати вічність...» Але крім предків чекають біля вогню негасимого серед нескінченної темряви мої солдати – вони загинули, а я лишився жити (поки що). Їм потрібні мої слова – там, біля полум'я. Я прийду – не сумуйте там без мене.

Дехто нині думає, що ця війна між людьми. Людьми, які в ті самі слова вкладають різний зміст і суперечку щодо змісту вирішують вбивством одне одного. Але це неправда. Це війна між машинами. Величезними металевими динозаврами. Люди лише потрапляють під їх сталеві лапи та зуби, стають на шляху залізних комах, якими вони плюються. Ці залізні монстри живуть своїм життям: люблять і ненавидять, хворіють і вмирають, воскресають з мертвих і стають прахом... Ми лише вкладаємо в них душу, заливаємо бензинову кров у їх залізні вени і вогняні сталеві серця.

У кожному з цих монстрів живе демон, якого розбудили колись перші творці колеса і якому вже не судилося заснути, допоки стоїть світ.

Ми живемо і вмираємо у світі машин. Ми воюємо на війні машин. І люди нині чітко розділилися на дві групи: одні лишилися людьми і дивляться на машини як на даність, чи як на друзів, чи як на не завжди покірних слуг, як на істот з якими вони можуть працювати і (нажаль) воювати: з одними машинами проти інших машин. Другі ж – перестали бути людьми у цьому світі заліза: вони стали рабами машин і сліпо виконують їхню волю, вони втратили душу і замінили її на

ментальний механізм. А у деяких машин воля одна – знищувати людей. І саме проти таких покидьків, проти таких моральних виродків доводиться нині воювати нам. І знищувати те, що несе людям смерть.

Воюючи в світі машин мимоволі ловлю себе на думці, що я ставлюсь нині до механізмів як до живих істот. Коли бачу розбиту техніку, мимоволі закрадається в душу відчуття жалю: думається – треба поховати цих істот, віддати землі, щоб прах повернувся до праху, прочитавши над ними псалом з їхньої Біблії – Біблії Машин.

Коли стихають бої, випадає якась хвилина відпочинку, читаю «Кульбабове вино» Рея Бредбері. Як мене в ці дні зачаровує ця книга! Це сентиментальна і живописна повість про мир, про мирну оселю і спокійне життя. Про те, що нині у нас так брутально відібрали слуги божевільного карлика. Як хочеться повернутися у цей світ – світ мирного життя. Але повернення немає – для мене ця війна ніколи не закінчиться, для мене ця війна назавжди. Я ніколи не пробачу і не забуду нічого. Доки по землі ходить хоч один з тих покидьків, що зруйнували мій світ, сплюндрували мій рідний край, перетворили його в пекло, війна для мене не закінчиться...

Війна – це нескінченне доведення давно доведеної теореми. Точніше кількох теорем. Чи навіть багатьох. Одна з цих теорем – найважча – та, що смерті немає. Не буває. Не існує. Всі ми вічні – бо вічний дух. Насправді, це не теорема, це аксіома. Але люди вперто її сприймають як теорему і постійно пробують її довести. А на війні це особливо важко. Ілюзія смерті стає зримою. Здається, що ось – бачиш межу між мертвим і живим. І в цій гарячці подій люди забувають про вічність. Насправді, страх смерті легко здолати – потрібно лише захотіти. Але здолавши цей страх, усвідомлюєш, що попереду або нескінченна низка реінкарнацій або заспокоєння в нірвані, розумієш, що цю найголовнішу перемогу легко втратити: у людей, що поруч цей страх наявний, нездоланний, неконтрольований, іноді панічний.

І вони можуть в пориві паніки будь-кого заразити цим страхом. Подолати цю епідемію страху важче, ніж сам страх у своїй душі.

На фронті трапляється іноді на диво сентиментальні випадки. Один молодий солдат-доброволець Р. з мого взводу зустрів на фронті свого дядька, якого не бачив уже багато років і нічого не чув про його життя і не знав, що він теж на війні. З розмови солдат Р. довідався, що виявляється, у нього є син – в селі, де живе його дядько і яке він відвідував кілька років тому. Через деякий час після цієї розмови я побачив на обличчі солдата відчуття панічного жаху. Він говорив (чи то мені, чи то нескінченній порожнечі Всесвіту): «Мене ж завтра вб'ють, а я навіть сина свого не побачу. Мені б тільки сина побачити, а там хай вбивають!» І це той самий солдат, який вчора в перерві між обстрілами стрибав по самоходкам з вогнегасником в руках і зі сміхом гасив неіснуючу пожежу. Всім навколишнім його поведінка теж чомусь видалась дуже смішною. Хоча фрази він кидав в простір зовсім не смішні: «Я хочу погасити пожежу війни!» І цей же солдат, якому вчора було абсолютно байдуже – померти чи жити, сьогодні заражає навколишніх панічним, нічим не вмотивованим страхом. У людини з'явилося щось, що прив'язало до життя, з'явилася якась цінність, яку потрібно конче бачити, будучи живим. І саме це паралізувало на деякий час його волю, його силу духу і безстрашність.

На фронті, як і всюди, люди живуть емоціями. Я бачив старого сивого солдата, який сидів і плакав. Він довідався, що його роту накрило «Градом» під час обстрілу. З роти лишилася ледве половина солдат і машин. І про це нічого не сказали в новинах. Чомусь солдат звинувачував себе: «Якби я був тоді з ними, я би прикрив би їх мінометним вогнем...» Мені хотілося щось сказати солдату, пояснити, що мінометами не прикриєш роту від «Градів», що далеко не все повідомляють в новинах, бо йде війна. Кілька днів тому наш взвод відбивав атаку сепаратистів: стріляли з усього, що в нас тоді було прямою наводкою. Після бою поле було просто всіяне тілами сепаратистів (поклали явно більше сотні виродків) та розбитими

танками (не один і не два були перетворені на металобрухт). Ми відбили атаку, зупинили наступ на нашій ділянці оборони, але теж про це ні слова не сказали в новинах, ніхто нам навіть не потис руку і не сказав які ми молодці. Йде війна і зараз просто не до того. І нам якось було байдуже – бо воюємо ми не за нагороди. Але я нічого не сказав тому сивому солдату, навіть традиційне «на війні, як на війні» і то не сказав...

Рей Бредбері висловив колись геніальну фразу: «Дайте мені стомитися, відчуті справжню втому. Я не повинен забути, що я живий, я ж тепер знаю, що живий, і не повинен забути про це ні сьогодні, ні завтра, ні післязавтра.» Я згадав цю цитату і подумалось: найбільші біди в людей від того, що вони забувають про те, що вони живі, перестають цінувати цю мить, цю радість життя. Починають вбивати себе і інших, перетворювати цю радість життя на пекло. Я стояв і дивився на половину Місяця (наче зрізану ножем), на старі дерева, на Юпітер, що яскравим холодним оком зимового нічного неба глипав на землю, і думав: цього всього я міг вже не бачити, не переживати цієї радості буття, на цій війні мене могли вже сто разів вбити. Але я досі живий, відчуваю, бачу, радію. А це не аби що...

Я малюю картину війни густими важкими фарбами – все тих же відтінків: вохри, сірого та свинцевих білил – отруйних і їдких, малюю грубими мазками Клода Моне. Тільки у нього картина виходила чарівна, чуттєва і ніжна. А в мене понура і жорстока. Бо малюю я не «Водяні лілеї», не «Копиці» і, навіть, не «Враження», а безжальні апокаліптичні картини оточуючого мене світу війни. Відчуваю, що треба змінити і пензлі, і фарби, і мольберт, і тему, і навіть палітру. Але не можу. Художники кажуть, що вони свої картини не «малюють», а «пишуть». Я теж свої словесні етюди не «пишу», а «малюю».

Побачив серед гармат і танків молоду дівчину. Обличчя і вуха всі в пірсінгах, фарбована зачіска якась модерново-божевільна. Але в камуфляжі і з автоматом. Від неї пахло не парфумами, а соляркою і димом – запахом війни. Тебе то чого

занесло на цю божевільну війну? Ще й філософствує про те, що тема смерті має бути довершена в літературі і репортажах – безглуздо писати про те, чого не існує. Ще філософствує про несерйозність молодих хлопців-солдатів на війні. Тільки такого образу мені і бракувало до моїх етюдів! До моєї колекції людей та особистостей війни. Я тоді сказав їй у відповідь на абстрактні репліки: «Мадмуазель! Ви серед цих танків виглядаєте сюрреалістично. А ще одягніть шапку і каску. По перше, зима, а по друге, ми на війні.» Схоже, вона образилась. Що ти з нами усіма робиш, війна...

Частина XIII. Моя териконові Пікардія

*«Була як Гетсиманський сад
Пікардія для нас...»*

(Рейярд Кіплінг)

На війні можна писати лише кострубаті неупорядковані щоденники. Щоб не писав – збиваєшся на щоденник. Навіть вірші: відчуваєш, що пишеш ліричний щоденник власної душі, яка існує окремо від тіла. Це тіло залазило в «Акацію», командує солдатами, гріється біля буржуйки, а душа живе якимось своїм життям, мислить про вічність і про вірші Бодлера, про сумні новели Акутагави і майбутню холодну чи гарячу весну (що теж буде сумною, бо не лишилося в світі нічого веселого).

Десь далеко – звуки канонади. Солдати сується біля самоходок (я знову на «Гвоздиках» та «Акаціях» - не люблю я ці квіткові фантазії, з мінометами мені було і легше, і краще все виходило). Поки що у нас – на нашій ділянці фронту тимчасове затишшя, намагаюсь не думати про війну і загиблих. Споглядаю високу жовту траву. Такі собі медитації під час війни. Військовий дзен. Одночасно і приємно, що є невеликий відпочинок, і гризота – десь там люди воюють, хлопці тримаються до останнього, гинуть, а ми сидимо і чекаємо. І нічого не можемо зробити, нічим не можемо допомогти.

Ну, от – тільки написав ці слова, як прийшла команда: нашому взводу змінити місце дислокації, рушати на нову позицію. Заревли мотори – поїхали. Ех, шкода, я вже думав, що ми влаштуємо тут сепаратистам «день відкритого неба» і постріляємо в тих покидьків від душі. Тепер знову кудись – невідомо куди. Але якось стало весело: пахне весною (а я таки дожив до цього дня, може і до справжньої весни доживу), рухаємося, не сидимо на місці в очікуванні чогось лихого. Дали мені новий взвод. Пощастило: харцызяки ще ті. Дивлюсь на шеврони – свій і солдатів. На шевронах золотий лев і гармати. Воїнів з такими шевронами сепаратисти в полон не беруть. А якщо і беруть, то дуже жорстоко калічать. Та ми і не здаємося в полон. І сепаратистам відповідаємо тим же – в полон не беремо. Хоча всі ті шеврони – показне. Люди з дійсно дуже крутих підрозділів взагалі не носять ніяких шевронів. Просто роблять свою роботу нічого не афішуючи.

Розговорився з одним сержантом. Він запитав, чи немає в мене брата. Я відповів, що рідного немає, є купа двоюрідних, всі біженці, один – по той бік фронту, про нього я нічого не знаю. Виявилось, що той сержант зустрічав на війні офіцера (теж капітана) дуже схожого на мене. Цікаво, що десь воює мій двійник. Сподіваюсь не духовний – не точна копія моєї вічно неспокійної душі. Ще цього тільки бракувало. Розмовляємо далі. Виявилось, що сержант родом з Новочеркаська – з Росії. Але воює в лавах української армії. І як затято воює! Згадали Новочеркаськ (в мене теж там пройшло дитинство) – доля крутить людьми, як їй заманеться. Розмовляємо далі. Виявилось, що його запитання про брата мали ще додатковий підтекст: двоє його братів були в армії сепаратистів. Один загинув під Слов'янськом, другий під Донецьком. Щоб остаточно розставити крапки над «і», я сказав: - А ти знаєш, може то і я їх завалив. - Може. А може і я сам їх поклав. Ми артилеристи, хто знає куди, як і в кого влучаємо. І війна нині така – буває, що брат на брата йде. У мене такої дилеми не було. Та і в нього, думаю, теж. Сепаратист – це вже не брат. Це істота, яка

принесла в нашу країну війну, яка прийшла забрати в нас свободу і саме життя. А на війні як на війні.

Продовжую знайомитись з солдатами. Один виявився родом з Луганська. Реакція: «Як?» «Отак! Доброволець!» Більше запитань не було. І так все ясно – без слів. Ще один солдат родом з Черкащини. Постійно розказує про свій сад: про великі запашні яблука. Про те, що без нього сад лишився недоглянутий. Мені згадався сад мого діда – від нього не лишилося і сліду. А мій дід мріяв, щоб весь Донецький край став суцільним садом. Але край потрохи перетворюється на мертву пустелю. Край смертоносного іржавого залізяччя. «Населений острів». Пишу нотатки про війну і думаю: я постійно збиваюся з минулого часу дієслів на теперішній час. Цього не зрозуміє читач. Якщо читач колись і буде читати це, то для нього це буде минуле. Занадто швидко все змінюється, щоб для читача (особливо для «проникливого читача») мав право існувати теперішній час. Але для мене все відбувається тільки нині і тільки зараз. Минуле перетворюється на абстракцію, на неймовірну казку. А майбутнє стає недосяжною фантазією.

На зв'язок вийшов полковник П.:

- Ви зараз де?!

- Ми прибули на позицію «Пікардія-29». Чекаємо наказів.

- Лишайтеся там. Відпочивайте. Розважайтеся.

Насолоджуйтесь життям. Кінець зв'язку.

Після цього я кілька годин нічого не розумів і не міг прийти до тями: чи це такий злий жарт, чи то до мене не довели всі умовні знаки і слова, чи то я неправильно розумію поняття «відпочивати», «розважатись», «насолоджуватись життям». Гарна мені розвага і насолода – в ролі мішені серед гармат і самоходок в сирому бліндажі в очікуванні обстрілу.

Невже колись настане такий час, коли я не буду кожен день бачити мертвих людей і собак?

Вночі снилися дивні і неприємні сни. Спочатку приснився Махатма Ганді з автоматом. У сні я здивувався і там же пригадав одного солдата (не знаю як склалася його доля), який

сказав, що не може стріляти в людей (він чомусь сепаратистів називав людьми), але і бути осторонь, коли стільки людей йдуть на смерть теж не може. Ось воно звідки: цей образ. Потім снилося неприємне: снилося, що я запізнююсь на поїзд (електричку). Нарешті добіг і заскочив у вагон. Але коли поїзд рушив, я подумав: «А чи в той поїзд я сів?» Людей у вагоні повно. Я запитую, але ніхто не знає, ні що це за поїзд, ні куди він їде. Прокинувся з дуже неприємним відчуттям. Навколо темрява, сплять втомлені солдати, від буржуйки йде тепло, а знадвору в намет заповзає сирість. Потім місцевий віщун у камуфляжі та інтерпретатор снів пояснив мені, що Махатма Ганді сниться до смерті. Оптиміст.

Ще один солдат виявився родом з селища Ровеньки Луганської області. Я вже навіть не здивувався і нічого не запитував. Просто поговорив з ним про балки з дубовими лісами. Він розповів мені як в дитинстві їздив на рибу на ставки біля села Новокрасновка. Земляк. Його маленька батьківщина теж по той бік фронту – під окупацією. Таке відчуття, що з усього Донецького та Луганського краю люди воюють проти сепаратистів та москальських окупантів. Моя териконові Пікардія! Край степів, балок з дібровами, рогатих жуків, що гудуть липневими вечорами сутінків, край лісових струмків і джерел, чорних каменів та степових пірамід. Зараз тебе топче чобіт окупанта, зараз там хазяйнують бандити. Я звільню тебе, мій краю! Віддам своє життя за твоє звільнення...

Частина XIV. Капітан Їжачок

*«Ось я перед тобою дверей не зачинив, -
і зачинити їх не зможе ніхто.»*

(Апокаліпсис. 3.8.)

З передової в табір приїхав капітан з кумедним прізвищем Їжачок. У нього на формі (крім інших всіляких шевронів) так і написано «Їжачок». Капітан має смішне прізвище, але дуже

сумні очі. Приїхав разом з солдатами – вже третій раз за останній місяць – за зброєю, технікою, набоями – але зовсім з іншими солдатами. На передовій на нього чекають як на бога – йдуть важкі і жорстокі бої. Гостро не вистачає зброї, набоїв, техніки. Очі як два бездонні колодязі: «Ти пам'ятаєш отого високого солдата? Його вбили. А пам'ятаєш отого, що любив постійно жартувати? Йому відірвало руку вибухом міни...» І розповідає, розповідає, розповідає... Втоmlений воїн потріпаний боями – на передовій відколи почалась війна. Родом з Миколаївщини – степовик, так само як і я. На телефоні в нього замість дзвінка якась пісенька про те, як він вбив сепаратиста на спаленій землі. Щасти, тобі капітане! Лишись живим зі своєю мінометною батареєю, повернись додому неушкодженим.

Вночі капітан сильно кашляв і марив про наступ. Зранку знову поїхав на передову – з мінометами та солдатами – такими ж втоmlеними війною як і він сам. Чомусь по телефону він просив називати його «Дорога». Певно, позивний. А може він інтуїтивно відчув, що кумедні слова і смішні прізвища на цій війні недоречні. Як і в моїх етюдах. Але сміх і посмішки все одно закрадаються в мій текст, як їх не жени, як би мені самому сумно не було. Тексти про війну (як і будь-які тексти) живуть окремим життям від автора. І нічого з цим не зробиш.

Коли я їхав черговий раз на вогневу – на цей раз з «Піонами» - мені згадувалась ікона XIII століття яку я бачив в музеї в місті Рівне. Я колись під час візиту в дивне місто і дивний тамтешній музей годину зачаровано споглядав той образ, і зараз, на фронті, ікона, писана густими фарбами середньовіччя на дереві часто згадувалась мені. Написана в найтемнішу, найпохмурішу епоху Русі, ікона світилась не безнадією і відчаєм, а внутрішнім світлом, дивовижною силою духу, спокоєм, просвітленістю. Важкі часи іноді породжують неймовірний злет духу в висоту Неба. Якщо хтось (хоч хтось) лишається, хто може літати.

На війні інколи писалися дуже різними по своєму ментальному світу поетами і письменниками геніальні твори.

Або після війни, тими, хто це все пережив, побачив і вижив. Згадуючи цю ікону я розумію для чого і в ім'я чого я готовий віддати своє життя: я захищаю ось це – ось цю ікону, ось цей дух втілений в цю ікону. Сепаратисти – це варвари, дикуни, невігласи, що знищують все, всі надбання людської культури, що творились тисячоліттями. Хтось мусить стати на шляху цієї орди – спробувати зупинити цих геростратів – навіть ціною свого життя. Я часто думаю: ну, які ще звірства і злочини проти людяності мають зробити сепаратисти, щоб світ нарешті зрозумів – це дикуни, це нелюди. Що мене найбільше вражає щодо поведінки сепаратистів, так це те, що вони не забирають своїх вбитих солдатів, так і лишають їх на полі бою і вони лежать там місяцями. А більшість з них – кадрові військові російської армії. Для них люди – сміття!

Свої нинішні «самоходи» я називаю «Піонами». Не виходить в мене називати їх «Півоніями», як це було б правильно українською. «Півонії» - це занадто лірично і сентиментально. Крім того в слові «піон» є щось квантове, ядерне – не тільки квіткове. А тут – металевий динозавр. Земля здригається – стався маленький землетрус: це ми з «Піона» стрельнули по сепаратистам. Чи то правильніше по москалям. Всіх сепаратистів місцевих давно повбивали. Проти нас воюють тепер зайди – професійні військові. Називаємо їх «сепаратистами» за звичкою. До сепаратистів в мене не лишилося інших почуттів – нічого крім лютої ненависті. Я не сприймаю їх як людей. Я так далеко можу зайти, але нині мушу виконувати накази не думаючи – так легше. Я вбиваю сепаратистів – мені стає від цього легше на душі – після кожного вдало пострілу. У перервах між боями і завданнями я часто згадую капітана Їжачка і думаю: всі ми капітани кораблів буття, що плывуть по океану часу, падаючи в безодні між хвилями. Всі ми наказуємо знімати вітрила і плисти в невідоме, хоч вітер і шматує полотно на щоглах.

Капітан Їжачок не хотів розповідати мені про своє минуле. Він сказав, що всі ми живемо тільки в теперішньому часі.

Минулого не існує – отож нема чого про нього думати. Зараз війна. А може війна була завжди і мирного часу ніколи не було? Може це все нам тільки здалося? Може всі наші спогади – це вигадка? Я слухав його роздуми і мені хотілося запитати: чому ж тоді тобі так сумно, капітане? Чому оця війна для тебе все таки чужий світ, хоч ти так вжився в нього? Але капітан Їжачок по своєму правий: час минає без вороття. Ніколи вже не буде того міста Сніжного сімдесятих років, ніколи ліс і балка біля шахти не будуть сприйматися як загадкові казкові джунглі, де живе безліч таємничих істот, ніколи терикон не будеш ти сприймати вулканом, а шахту таємничим входом у підземний світ. Та й немає вже ні тої вулиці, ні того будинку, де жили дід і бабуся, ні того кудлатого пса, ні тої шахти – все давно стало руїною і пусткою. І в тебе немає вороття в минуле, немає і не буде навіть можливості поїхати туди і подивитися на пустку і руїни, пошукати стежки, якими бігав в дитинстві. Ми всі у пастці сьогодення. Наш світ зруйновано. І ми всі прекрасно знаємо: хто і навіщо його зруйнував.

На картині порожнеча між образами важливіша за самі образи, в музиці тиша між звуками важливіша за самі звуки. Ми заповнюємо цю порожнечу поривами власної душі, домальовуємо, доспівуємо, живемо там. Так і на війні – перерви між боями та обстрілами важливіші за самі бої – ми живемо там, думаємо, осмислюємо світ і себе в ньому.

Капітан Їжачок якось сказав: «Не люблю воювати взимку!» А хто любить? Цей вбивчий холод і крижане місиво під ногами. Згадуючи капітана Їжачка, я, здається, починаю розуміти, як ми змогли зробити неможливе – воювати і зупинити такого ворога, таку орду і навалу...

Після від'їзду капітана Їжачка з командою приїхали з передової солдати з Бердичева – теж за зброєю і технікою. Я знав, що це за солдати: вони вже вісім місяців на війні, пройшли через Савур-могілу та Іловайськ, виривались з боями з оточення, тільки в одному з боїв знищили 17 танків ворога. У хлопців давно і остаточно дах зірвало – абсолютно відсутній

страх пед. смертю: їм що зараз на вірну смерть піти, що піти поспати – все одно. Зав’язалась у мене з ними розмова – весела й невимушена. Але ні слова про війну! Говорили про Бердичів – різні історичні побрехеньки, жарти і анекдоти сипались жменями: про те, що газовану воду та сучасний чоловічий костюм придумали саме в Бердичеві, про те, що це місто було колись більше за Париж і, безумовно, для світу було важливішим за відсталий середньовічний Париж. «А Ви знаєте, в Бердичеві до революції було 60 синагог!» «А ось і ні! 60 синагог було не в Бердичеві, а в Станіславі, а в Бердичеві було тільки 59 синагог, і то ота на Житомирському шляху не рахується – її будували, будували і так і не добудували, крім того фактично за межами міста!» Який абсурд! Людям завтра їхати в саму м’ясорубку, а вони розповідають смішні історії про своє містечко і сперечаються яка була кількість культових закладів. Ні, цей народ непереможний!

P.S. Прізвища і позивні змінені, звісно...

Частина XV. Весна, війна і сни

*«При власних далечах на чати постав мене,
вчувати дай самотній камінь...»*

(Райнер Рільке)

Ранок був просто чудовий – відчувалась весна, пахло соснами і торішньою травою. Тихо – канонада замовкла. Майор А. цілий ранок філософствував про те, що сепаратистам довіряти не можна і, що наші дограються, відводячи озброєння від лінії фронту. Він ходив по табору з телефоном піднявши руку догори, намагаючись знайти точку де є стабільний зв’язок. Чомусь йому конче хотілось почитати новини з мережі. Нарешті зв’язок з’явився і він почав вголос читати новини. Одразу видно, що замполіт. Вчора він півночі до хрипоти сперечався з іншим замполітом – з сусідньої батареї. Все про теж: про слов’янство,

слов'янську писемність, «Велесову книгу» та про сепаратистів. Суперечки мені їхні слухати набридло – довелось тоді піти на кілька годин до іншого намету.

Від нудьги і вимушеної бездіяльності хотілося вити. Мій настрої зауважив все той же майор А., і сказав сакраментальну фразу: «Чого переймаєшся? Ти військовий. Чекай наказу, відпочивай, відсипайся. Читай, зрештою!» І тицьнув пальцем в томик Рільке німецькою мовою, який я тримав в руках. Я йому читав за день до того вірші Рільке мовою оригіналу:

*«Wie einer, der auf fremden Meeren fuhr,
so bin ich bei den ewig Einheimischen;
die vollen Tage stehn auf ihren Tischen,
mir aber ist die Ferne voll Figur.»**

Послухавши, він відповів, що це, звісно, красиво, але його слов'янське єство протестує. І вимагає віршів однією з слов'янських мов. Уникнути слухання порції новин з мережі мені не вдалося. Послухавши репліки майора А., я поцікавився, який зараз курс монгольського тугрика по відношенню до японської єни. Лейтенант Н. тут же зауважив, що це дуже важливо дізнатися, без цього ми просто не проживемо.

Я стурбовано зауважив:

- Впав курс тайванського юаня – це тривожна новина, хоч його ще називають тайванським доларом, але для мене він сінть-тай-бі. О! Я ще пам'ятаю часи, коли в Ірландії був ірландський фунт, а не євро. І малювали на купюрах королеву Медб!
- Кого-кого малювали? - перепитав майор А.

Довелось мені коротко тезово подати «Введення в кельтську міфологію». Майор А. якимось сумно подивився на мене і запитав:

- Спілкуючись з тобою, я, здається, починаю розуміти, що таке гумор. Але куди ти це намилився?
- Наказали «Піони» перегнати на іншу позицію!
- Співчуваю.

Після епопеї переганяння «Піонів» з гуркотом, тряскою, смородом вихлопів, я знову опинився в тому ж таборі в компанії того ж замполіта А. Від нудьги я читав йому свої вірші. (Він

звідкись довідався, що я пишу.) Знаючи його слов'янофільські погляди, вибрав вірші на тему середньовіччя з пацифістичним підтекстом. Йому сподобалось. Я запитав – звідки він знає, що я пишу? Він відповів:

- Я знаю все, що мені потрібно знати. Я все таки замполіт.

- А знаєте, чим замполіти відрізняються від особистів? Замполіт знає, що йому потрібно знати, а особист знає, що йому не потрібно знати.

Замполіт А. гумор оцінив і навіть не образився. Ще й додав, що терпіти не може замполітів, що він вчився на артилериста.

Під час подальших розмов з замполітом А., я довідався, що він походить від старообрядців (колись тікали вони з Московського царства на Волинь від переслідувань), і крім всього іншого свою участь у війні він пояснює боротьбою за істинну віру. У його свідомості крім мішанини новітніх міфів про давнину слов'ян ще й купа всіляких «теорій змови». Мова в нього насичена колоритними виразами типу «їжачки носаті».

Дивні діла твої, Господи! Кого тільки не зустрінеш на дорогах війни. Я бачив цього ж дивакуватого майора раніше – в січні, в бою і не в ролі замполіта. Це справжній офіцер – майстер своєї справи. Потім я бачив як він ремонтував з солдатами самохідну гармату і ще раз переконався – це майстер. Як в одній людині все це поєднується – зрозуміти не можу. Я раніше взагалі вважав його зразком офіцера, мало не ідеальним воїном, доки не зазирнув йому в душу: а там хаос.

Якось ввечері настрої у майора А. став сентиментальний – його понесло на спогади. Крім всього іншого розповів він про такий епізод свого життя. В молодості він зустрічався одночасно з двома дівчатами, які йому обидві дуже подобались. Кінчилось тим, що він запросив їх обох в гості, подарував їм квіти і сказав: «Я вас обох дуже люблю, станьте моїми дружинами!» Дівчата спочатку дуже здивувалися, але потім погодились. І подальше особисте життя майбутнього майора А. склалося досить гармонійно. Ну як це все може існувати в одній голові: давне

слов'янство, вчення протопопа Аввакума, теорія змови, полігамія – не розумію!

Хоча, яке мені діло, що у нього в голові? Сепаратистів він валить зі страшною силою, солдатами командує як належить, техніку і зброю ремонтує... Все інше зараз не важливо.

Вночі снилася смерть. Завжди вона являлась мені вдень, в образі хоча і блідої, але молодої і красивої жінки. Зараз приснилась в образі потворної істоти з довжелезними пальцями, які нагадували кінцівки павука. У сні ця істота схопила солдата і сказала мені: «Я помилилась. Насправді я приходила за тобою!»

Пригадалася раптом цитата з Чеслава Мілоша: «Люди старанно пишуть щоденники, аби розповісти, як воно було насправді.» Оце от бажання і спонукає багатьох людей (у тому числі талановитих письменників) братися за перо – відобразити епоху, людей, події, зберегти це від перекручень і брехні.

Сьогодні побачив біля табору мурашник і мурах, які прокинулись і ремонтували свій мурашник. Значить таки весна. Значить я таки дожив до весни – не дивлячись ні на що. Але стало якось сумно і тоскно: а коли ми почнемо ремонтувати свій мурашник? Коли ми нарешті завершимо цю війну? Напевно, ніколи. Занадто страшний, жорстокий і затятий хижак руйнує наш мурашник. Повернення додому виглядає як нездійснена фантазія.

Дивлюся на солдатів і думаю: як вони можуть спокійно ось так жартувати, сміятися, їсти консерви після всього пережитого? Ніби нічого з ними і не трапилось. Я пережив менше і бачив менше жахливого, але змінився докорінно. А вони – ніби ніякої війни і не було. Але я то знаю, що вони пережили – кожен з них. Наприклад ось цей солдат. Їх взвод потрапив під несподіваний і дуже жорстокий обстріл. Взвод кинувся в бліндаж, але тут згадали, що зброя та бронезилети лишилися в машині. Цей солдат тут же – я зараз принесу! І почав таскати автомати і бронезилети з машини. Тут вибухи навколо, осколки літають, а йому байдуже. У цей же час водій лежав під машиною – перед обстрілом він ремонтував, там же перелякано і заляк. Після

обстрілу його витягли з-під машини – цілий і неушкоджений, але очі розширені і наповнені жахом, в руках затиснений карбюратор, який ніяк не могли в нього забрати. Відійшов водій від цього стану тільки через кілька годин. І то це був не єдиний обстріл у службі ось цього солдата – у його війні. Але він ставиться до того всього зневажливо-жартома, як до чогось не вартого уваги.

Або ще один солдат. Він був поруч біля свого офіцера, коли офіцеру знесло снарядом голову під час обстрілу. При цьому снаряд не розірвався, а зарився в землю. Не встигло обезголовлене тіло впасти, як в нього влучив ще один снаряд, розірвавши тіло на шмаття і знову снаряд не розірвався, а зарився в землю. З точки зору статистики і теорії ймовірності цього просто не може бути, щоб в одну людину майже одночасно влучили два снаряди і при цьому не розірвались, а поруч були люди, яких навіть не зачепило. Але в нашому світі найнеймовірніші події трапляються. І все це бачив ось цей солдат. І це абсолютно не травмувало його психіку, він не збожеволів, не став містиком, лишився таким же безтурботним. Невже після всього цього жахіття, яке ми всі пережили за останні півтора року ми лишимося такими самими? Невже нічого не зрозуміємо, не змінимось, не станемо інакше сприймати світ?

Ще одна ніч у військовому таборі – одна з багатьох незчисленних. Приснився сон. Нібито мені треба терміново подзвонити, а мобільні телефони всі одночасно припинили своє існування. Підхожу я до телефона-автомата, що стоїть над самою прірвою, прибитий до дерев'яного стовпа. Телефон старий – ще той, з дисковим циферблатом. Набираю номер, а в трубці голос: «Сьогодні понеділок, важкий день. У зв'язку з цим телефони не працюють. Приносимо вибачення за незручності.» Я вішаю трубку і озираюсь – а за мною стоїть ціла черга до цього ж телефону. І всі стоять над прірвою. Поруч моя стара знайома Ш., яка впізнавши мене каже: «Тобі треба негайно повернутись на фронт, на передову і загинути за Батьківщину!»

На ранок прощався з майором А. – його відправляли з солдатами кудись на якесь завдання. Потиснувши мені руку він сказав: «Мусимо якось зустрітися після війни і поговорити про сенс життя, поезію та Бога, про королів і капусту. Бо говорити про це на війні, це все одно, що говорити на нетверезу голову.» Я погодився з ним. Дожити б нам усім до оцього «після війни»...

Примітка: * - *«Як той, що до чужих морів пристав,
я у тутешніх завше наче вдома;
де незліченних днів одвічна втома –
далечина нелічених постав.»*
(Райнер Марія Рільке «Самотній»
Переклад Мойсея Фішбейна)

Частина XVI. Оленебог

*«І любимо слова
Важкі, мов чорний дим...»*
(Микола Бажан)

Снився сон. Снилось, що я йду весняним лісом – старезним, буковим. Буки велетні, стовбурами-колонами підпирають небо. Ліс прозорий, як скло, тільки готується бубнявіти бруньками зеленого квітня. Земля під буками вкрита квітучими білими анемонами – квітами весняного вітру, холодного, як моя душа нині. Ступаю по цій землі легко – ніби лечу. І тут мені на зустріч виходить благородний олень з величезними гіллястими рогами. І я відчуваю, що це не просто олень, це бог-олень, оленебог з кельтських міфів.

Прокинувся в бліндажі – темному і сирому. Навколо сплячі солдати з важкими моторошними снами. Мій сон був настільки яскравим і сповненим кольорами, запахами, доторками до обличчя вітру (таки весняного і легкого), що він мені здався реальністю, спогадом про нещодавні події. (Я досі інколи сумніваюся, чи це був сон, чи реальна подія.) За межами

бліндажу весна – так само як у сні, тільки земля не завітчана, а покалічена людиною. Два рази. Спочатку до війни неситістю людей, потім під час війни. Проте (о, диво!) біля траншеї я помітив квітку сон-трави. Весна таки прийшла у траншеї і бліндажі, навіть до нас – волоцюг, що вештаються у пошуках смерті – чи то своєї чи то песиголовців. Нарікати гріх – на фронті триває затишшя: позавчора нас не обстрілювали взагалі, а вчора тільки трохи. І то нікого з наших не било, тільки одного солдата з прізвиськом всесвітньовідомого композитора поранило в голову, але легко. Ех, заграв би він нам краще свою музику, нехай не на скрипці, а на гарматі, аніж отак нині їхати до шпиталю міченим війною.

Комбат чомусь злий: чи то його вивела з рівноваги невизначеність чи то заборона відкривати вогонь навіть у відповідь. Чомусь пригадалось моє недавнє відрядження з солдатами в тил у нормальну частину. Побачивши наш розшарпаний вигляд і різношерсту уніформу (хто в «британці», хто в «германці», хто взагалі незрозуміло в чому), хтось із тамтешніх солдат запитав: «Звідки це ви?» Я не знайшов нічого розумнішого, ніж відповісти: «З дикої дивізії!» Здивовані солдати подумали, що така дивізія з такою назвою справді існує, що це не метафора. А ми справді трохи здичавіли в польових умовах, в траншеях, що є і нашим сховком і ранами землі одночасно.

Сніданок був скромний, але доречний. Біля мене наминає консервовану перловку солдат родом з Донецька. Він мені кілька разів розповідав свою епопею, як він пробирався з окупованого Донецька через блок-пости сепарів на нашу територію, щоб піти добровольцем в українську армію. Він з товаришами тоді імітував поранених і покалічених: обв'язалися бинтами, обліпилися гіпсом, мовляв не можуть вони служити сепаратистам. Ризикували, звісно, життям, але тоді ще сепари впускали біженців. Тому солдату пощастило, і зараз він в моєму взводі, де практично всі добровольці.

Наминаючи перлову кашу кидаю фразу сержанту, що любить поговорити на будь-яку тему:

- Ех, а у нас в Ірландії зараз ще п'ята година ранку, сонце ще не зійшло!

- А Ви що, з Ірландії?

- О, так! З Дубліна!

І починаю свою чергову байку про своє життя-буття в Ірландії, про своє плавання на шхуні «Індевер» до берегів Нової Гвінеї під вітрилами і командою капітана Старбака, про один чудовий паб в Дубліні, де до пива подають добре підсмажені яловичі стейки. Сержант сприймає мою розповідь (точніше дурний недоречний жарт) серйозно, навіть не посміхаючись. Нині жартувати неможливо: будь-який абсурд може виявитися реальністю. Якщо у взводі служить китаєць, що чудово розуміє українську, то чому б командир не бути ірландцем, який чудово українською розмовляє?

Знову очікування: чи то обстрілу, чи то чергового наказу їхати з гарматами кудись. До мене підійшло двоє солдат з мого взводу – звідкись вони довідались, що я пишу вірші і прозу, попросили почитати. У мене не було особливого настрою, але вибрав пару метафорично-містичних і прочитав. Як не дивно, їм дуже сподобалось і відчувалося, що це щиро. Виявилось, що ці солдати теж пишуть вірші. Попросив почитати, послухав і був вражений: хоч тема давня – кохання, але вірші написані майстерно, з оригінальною стилістикою, метафорами та аллюзіями. Ні, у мене дивовижний взвод!

А може, й добре, що інколи випадають години такого от вимушеного неробства і очікування (хоча на війні це така гірка нудьга, особливо коли солдати рвуться в бій, а стріляти заборонено), є можливість почитати і подумати. Перечитую Германа Гессе «Степовий вовк» і думаю, що всі ми тут степові вовки в степах під Донецьком... Таке ж саме роздвоєння особистості, тільки у нас – між мирним хліборобом і воїном, між сентиментальним поетом і вершником меча, а значить так само: між людиною і вовком в одній натурі.

Думаючи про це, я відчув, що насправді я стою не між траншеями і бліндажами, а між Землею і нескінченною безоднею Космосу. І варто зробити крок в Небо, як я полечу у безмежжя зірок і галактик.

Я розповів колегам-офіцерам свій сон. Вони не повірили, що у сні мені явився оленебог, казали, що то приходив у сон звичайнісінький олень. Але я знаю, що вони не праві. Ніхто з них не був у мох снах, ніхто навіть не вмів подорожувати чужими снами. А значить, ніхто не зазирає в очі цього лісового рогатого велетня, не знає, які там мені відкрилися глибини та безодні... То справді був оленебог про якого писав Василь Мисик:

*«... з копитів твоїх у Дніпро
Ще спадає вода Юкону.»*

А всі ці мої сні і розповіді про Ірландію це просто «кельтські сутінки». Ми живемо в епоху сутінків. І не тільки кельтського, а всього звичного для нас світу. Відкрились двері у новий світ – жорстокий, злий і цинічний. І хай береже нас у цьому світі людяність. І про це теж сказав мені у сні кельтський оленебог своїм поглядом.

Частина XVII. Споглядаючий

*«Ми випали з природи
І висимо в порожнечі.»*

(Герман Гессе)

Підняли нас, як завжди, несподівано, ще на досвітках. Ранок був на диво холодний – навіть для нинішнього квітня-холодильника, занадто свіжим і пронизливим.

Комбат наказав отримати два АГС-17 і разом зі взводом їхати на бліндаж «Махатма». Я спробував зобразити ображеного: «Ми ж артилеристи, ну, які ще АГС, ми ж не

піхота. Нам би хоча б одну «Гвоздичку» для годиться...» Комбат якось дивно подивився на мене: «Сам знаєш – наказ є наказ. Важке озброєння відведене. Полізуть сепари – гатіть по них з АГС, полізуть з танками – викликайте вогонь на себе. Перший взвод уже там. Удачі!» Ех, не це ти хотів сказати, комбате... Не це! Напевно: «Прошай, смертнику! Почнеться м'ясорубка, доведеться тобі загинути зі своїм взводом, але мусиш триматися до кінця. Закінчиш кар'єру і буття як і належить чоловікові і офіцеру – маєш нагоду загинути з честю!» Не сказав, то не сказав.

Повантажили нас з АГСами в «шишарик» - старий, пошарпаний життям і втомлений до неможливості. Дорога була настільки всяяна вирвами від вибухів та ямами різного незрозумілого походження, що я думав «шишарик» наш розвалиться на запчастини. Я сидів (як і належить взводному) біля водія і думав про те, що якщо все піде шкереберть, то стрілятих доведеться мені – більше нікому. В усьому завжди винен взводний – щоб не сталося.

Коли «шишарик» черговий раз провалювався в яму і торохтів всіма своїми металевими суглобами, водій – стара сива людина – голосно кричав: «Маруся!» Я спочатку думав, що це якась мантра, а потім зрозумів, що так він називає машину і благає таким чином, щоб вона не зламалась. Якесь сентиментально-інтимне, навіть еротичне ставлення до машини.

Бліндаж «Махатма» виявився звичайнісіньким і банальним. Не знаю, хто придумав йому таку екзотичну і одухотворену назву. Три доби було тихо. Облаштовувались. Старшина метушився, даючи солдатам різні завдання, я (коли мене не смикало командування) читав Германа Гессе. Чомусь мене зачепила одна фраза і постійно потім звучала у свідомості: «... У нас немає нікого, хто би повів нас, єдиний провідник наш – це ностальгія по дому.» Саме так: ностальгія по нашому спільному мирному дому, ностальгія по нашій Вітчизні, яку негідники хочуть знищити, веде нас вперед, у вир вогню, іноді на смерть.

(Десь далеко почулися звуки перестрілки. Певно сепари обстрілювали когось із стрілецької зброї.)

Вийшовши з бліндажа я помітив солдата з першого взводу, що сидів на шматку зламаного дерева і дивився у нескінченність. На обличчі в нього застиг вираз глибокого спокою і байдужості. Він абсолютно не реагував на солдат, що метушилися в траншеях (хто зі збороєю, хто з лопатою), на далекі звуки перестрілки і на бджолу, що сіла йому на щоку. Я пригадав, що вчора бачив цього самого солдата на цьому ж самому місці з цим самим виразом обличчя. Мимо пробігав бородатий старшина нашої батареї і почав на цього солдата сваритися: «Він знову нічого не робить! Нічогісінько! І не реагує на мої слова! У нірвану, бачите, пішов!» Мені чомусь захотілось захистити цього солдата і я (чи то всерйоз, чи то жартома – сам не знаю) почав: «Людина не може нічого не робити. Якщо людина жива, вона дихає, мислить. Може зараз він здійснює роботу найважливішу з усіх на планеті Земля. Ми не знаємо, що відбувається у його свідомості. Може він осмислює суть і сенс буття людей, основу світобудови, першопочаток Всесвіту, суть простору і часу, свідомості. Може в результаті цих роздумів він принесе людству нову істину, вищу істину, сокровенну, що відчинить перед нещасним людством двері у новий світ.»

Раптом обличчя у солдата змінилося. Він зреагував на мої слова. Очі, що дивилися у нескінченність і не бачили нічого, раптом подивились на мене. Солдат сказав якимось незаперечним тоном: «Істину в світ приніс не я, а Ісус Христос!»

Тут несподівано тіло солдата стрепенулось, сіпнулось, ніби по ньому вдарили молотком. Я ще не встиг нічого зрозуміти, коли солдат раптом впав на бік, а потім на спину. Він лежав на піщаній розритій землі, а на грудях у нього розпливалася темна пляма. Коли я нахилився над його тілом, воно було вже мертвим – у нього влучила випадкова куля, а солдат був, як завжди, без бронжилета. Його дух вже почав чергову мандрівку по світах у

нові перевтілення. Я так і не довідався, як того солдата звали – не зміг спитати про це. Не зміг...

Частина XVIII. Капітани траншей

*«Але життя насправді гра, мій хлопчику,
і треба грати за правилами.»*

(Джером Девід Селінджер)

Табір переповнений. Це величезне юрмище втомлених людей. Втомлених, але знову готових іти в бій. Після епопеї з «Піонами» - переганянням цих залізних динозаврів з пункту А в пункт Б відчуваю себе таким же розбитим як старий бетеер. Ще постійно виникає відчуття, що я цап-відбувайло. Зрештою, всі ми принесені в офіру війні і божевільним ідеям людей з сусідньої країни, що втратила глузд (схоже, що остаточно).

Солдат з мого взводу (тепер уже колишнього) відправляли на передову. Це завжди щемно – прощатися з людьми з якими служив і воював, яким вірив, за яких готовий був віддати життя (взаємно) – вони їдуть, а мені наказали бути тут. Кожному тисну руку, звичні вже фрази, що (мовляв) зустрінємось після війни.

Мені дали новий взвод – не так давно мобілізовані, ще не були в боях. Знайомлюсь: як завжди справжній Вавилон – крім того, що є люди з усіх областей України, двоє земляків з Донецького краю, ще є один китаець - громадянин України, мобілізований. Війну сприймає як факт буття, як даність, з якимось філософським спокоєм, каже, що знищить всіх ворогів нашої країни. Для нього тепер Україна «наша країна», він тут живе і любить цю землю. Звати його І Чунь Си. Я, звісно, не спитав як його ім'я пишеться ієрогліфами – посоромився. Але судячи по звучанню його імено можна перекласти як «один весняний монастир». Подумалось ненароком: якби вони заселили нашу землю, вони б її любили і не пустили сюди ніяких іноземних загарбників... Як мені бракує ось такого

філософського спокою цього китайця. Нехай і не спокою Будди чи його чорного ченця, а хоча б спокою Сковороди: «Кожна людина складається з двох протилежних протиборних початків або натур: з гiрного і підлого, тобто з вічності і тліну...» Отак би мені і дивитися на світ і на людей. Але не виходить: занадто вже на війні добро і зло протиставлені, занадто віддалені – або, або...

Коли комбат вперше подивився на список взводу і солдата І Чунь Си, він промовив: «Тут і не розбереш, де тут ім'я, де по батькові. Як же тебе називати? Буду називати тебе Сансанич!» Рядовий І чи то солдат Чунь був не проти...

Ще один солдат – монгол на ймення Унасан Целерхег. Потрапив в армію по тій же okazji – громадянин України, сурма заграла, а він і не проти повоювати. Ще більший дивак. Улюблене заняття – дивитися на вогонь. Якщо йому не дати якесь завдання, буде на вогонь дивитися годинами. Йому би в монастир, а не в армію. Споглядати Порожнечу і чекати просвітлення. Дивився я на цих дітей Сходу і згадував рядки Кіма Соволя:

*«Сприймай життя таким, як воно є!
То ж треба жити, треба просто жити.
Сприймай життя таким, як воно є.
Хай вітер плаче за опалим квітом.»*

Цілий день вантажили снаряди, а потім чистили гармати. Втомився я дико: командир взводу не пасує дати наказ і споглядати як солдати працюють, треба з усіма і почати першому. Від перевтоми довго не міг заснути. Потім серед ночі прокинувся і не міг зрозуміти – де я? Якийсь склад з металевими стінами і дахом, посеред складу купа дров, навколо сплять люди – більше трьохсот чоловік, біля дров залізна пічка в якій горить вогонь... Де це я??? Потім подумав: «А може мене в армію забрали? Ні, не може цього бути – викладача університету в мої роки і раптом в армію. І якби забрали в армію – я спав би в казармі, а не в якомусь складському приміщенні. А може війна

почалася? Абсурд. Як може початись війна в Європі в сучасному цивілізованому світі? Та хто може напасти на нашу мирну країну? Не може цього бути.» Потім я зрозумів – мені це все сниться. Ось зараз я засну, прокинусь вранці, і все стане на свої місця. Я солодко заснув і справді – зранку все стало на свої місця: на мені погони капітана, треба командувати взводом, здалеку доносяться звуки канонади... Як все просто...

Наступного дня біля табору зловили сепаратистку. Наркоманка. На вигляд років двадцять п'ять. Але явно молодша – наркоманки швидко старіють і виглядають старшими за свої роки. У стані наркотичного сп'яніння стріляла в наших солдат з пістолета. Певно, дали дозу і сказали – йди стріляй. Не влучила ні разу – по причині того ж наркотичного сп'яніння. Солдати забрали в неї пістолет і прикували наручниками до металевих воріт табору. Вона сиділа біля воріт, перебуваючи і далі в своєму світі галюцинацій і періодично говорила якийсь беззмістовний набір слів. Зібралась невелика юрба бійців. Підійшов один старий сивий солдат з довгими сивими вусами, спрацьованими руками і обличчям, що зоране зморшками і сказав: «Таких треба на місці розстрілювати!» Солдати мовчки погодилились. І тут мене охопив жах – стало моторошно, як ніколи. Зараз солдати вчинять самосуд, а я тут єдиний офіцер – і це буде на моїй совісті, бо зупинити постріл я просто не встигну. Або ще гірше. Зараз хтось з солдат скаже: «Командире! Ти нас вів у бій, інколи просто на смерть, наказував бути нещадними до ворогів, ми виконували твої накази ціною свого життя. Розстріляй цю гидоту!» І доведеться. Юрба живе своїми законами. І мені їх завтра вести в бій, і треба щоб вони виконали будь-який мій наказ. А якщо я цього не зроблю, це буде не гарантовано. Тим паче, якщо я спробую їх зупинити. Ніколи не думав, що потраплю в таку ситуацію: розстрілювати беззбройних полонених, ще й дівчину. І як з цим далі жити? На моє щастя приїхала машина з контррозвідниками і сепаратистку забрали.

Наступного дня о п'ятій годині ранку підняли і відправили на вогневу. Чомусь наказали здійснити марш-кидок на п'ятнадцять кілометрів пішки – гармати, мовляв вже прямують туди, снаряди теж туди повезли, чи то вони будуть як тільки ми дійдемо, вперед. Напевно всі «шишарики» були зайняті. Сумніваюсь, що вони пошкодували пального. На вогневій було довгий час тихо, співали жайворонки, солдати нудьгували в траншеях і бліндажах, гармати мовчали, замасковані в ямах.

Я вже думав, що нам судилось так і простирчати тут кілька днів в якості живих мішеней, коли вдалині почулася канонада. А потім голос СОБа: сепаратисти відкрили вогонь по наших позиціях, треба у відповідь знищити їхню мінометну батарею і групу піхоти в укриттях. І почалось! Наші «Гвоздики» запрацювали. «Перший. Приціл 368, кутомір 18-07, осколково-фугасним вогонь! ... Другий. Приціл вище 10, кутомір лівше 12, три снаряди, швидким, осколково-фугасні, підривник фугасний, вогонь!»

Відстріляли майже все що нам привезли, коли раптом я в бінокль побачив, що в кілометрі від нас виповзає з «зеленки» москальський танк. І повертає гармату в нашу сторону. Де він взявся? У мене все в середині похолело: «Це кінець! Зараз нас тупо розстріляють!» Нашим стареньким і втомленим «саушкам» годі було тягатись з сучасним танком. Крім того у нас були тільки осколково-фугасні снаряди. Мені треба було, звісно, крикнути екіпажам: «Танк лівіше орієнтиру один двадцять тисячних!» Але я не встиг – встиг тільки подумати: «Життя довершено. Крапку зараз поставлять.» І краєм ока помітив, що перша САУ опускає гармату в положення вогню прямою наводкою і одночасно повертає башту в сторону танка. Навідник «першого» помітив танк раніше мене. Постріл! Перший же снаряд влучив прямо в башту танка раніше ніж він встиг вистрелити. Хоча снаряд був осколково-фугасним, але танк буквально підкинуло в повітря. Захист з броні, звісно, весь зірвало. Оптика судячи по всьому теж вся накрилась. Танк затих і не подавав ознак життя. Я не уявляю, що переживає екіпаж,

коли в башту влучає снаряд з «Гвоздики» ще й повний і прямою наводкою. Танк так і лишився стояти біля «зеленки» не подаючи ознак життя. Розвідники казали, що з нього так ніхто і не вилазив. Ні в кого, звісно, не було бажання піти і подивитися в якому він стані і що з екіпажем.

Про цей епізод солдати забули і майже ніколи не згадували. Тільки комбата інколи заносило на філософію (неочікувано): «А я завжди казав, що САУ може завалити сучасний танк!» Хоча всі розуміли, що нам просто пощастило.

А того ж вечора нас забрали з вогневої – в табір добиралися верхи на броні – на «саушках». Трясло і підкидало так, що подумав, що краще було б піти пішки. А ввечері в таборі я знову читав Достоєвського, а солдат-монгол споглядав вогонь у буржуйці.

Частина XIX. Танці в повітрі

*«Міналуш йде по траві
На гнучких лапах своїх.
Танцюй, Міналуш, танцюй...»
(Вільям Батлер Єйтс)*

Сплю я цієї весни погано. Навіть коли ввечері валюсь з ніг від дикої перевтоми, все одно прокидаюся з відчуттям того, що забув я щось дуже важливе – щось з мого сну (сниться завжди уривками). Це розхитані нерви: чим довше триває це божевілля війни, тим більше нерви нагадують струни, що ось-ось розірвуться.

Прокинувшись, я вдивлявся в темряву: бліде світло якогось тьмяного ліхтарика в кутку ледве вирізняло приміщення колишнього складу-ангару, де хаотично спали люди серед хаосу речей на імпровізованих ліжках. Люди спали важким сном змучених фізично і духовно. У цій застиглій густій напівтемряві я помітив рух: це між сплячих людей і речей (теж сплячих) стрибав Томас – стрибав нечутно, м'яко, гнучко, граціозно. Він

зупинявся біля кожного сплячого, його очі виблискували в темряві. Раптом я зрозумів: Томас не стрибає, він танцює – танцює в повітрі темряви. І зупиняючись біля сплячих, він зазирає в їх сни, інколи проганяє зі скуйовджених, а інколи моторошних, снів темряву, і пускає світло своїми сяючими в темряві очиськами. Танцюй, Томасе, танцюй!

Томас відчув, що я не сплю, підійшов до мене, вмоствився на мій спальник, тицьнувся мордою в мою руку і почав муркотати. Такої кудлатої і довгошерстої істоти я ще не бачив у своєму хаотичному житті.

Щоб не порушувати густу темну тишу, я почав говорити до нього пошепки: «Томасе, ти погано несеш службу: у таборі досі табунами бігають миші, особливо в їдальні. Кінчиться тим, що тебе звільнять з посади кота – примусять писати пояснювальну записку. А оскільки ти подібні цидулки не пишеш з принципу, то тебе позбавлять військового звання і нагород. Я вже мовчу про зарплату в вигляді консерв.» Томас абсолютно не зважив на мої слова і продовжував муркотіти. Добре, що є отаке тепле і пухнасте снодійне: завтра важкий день, купу солдат відправляють на передову, зі зброєю і технікою як завжди будуть проблеми...

Чим довше триває це божевілля війни, тим більше дивують мене тварини, які по злій сваволі фатуму опинились у цій «катавасії» - хто на службі як Томас, а хто просто німим свідком.

Пригадалось, як кілька днів тому ми сиділи в траншеях і бліндажах. День був чудовий і сонячний, степ пахнув квітучим молочаєм, над нами літали жайвори і виводили таку життєрадісну пісню, що не вірилось – йде віна, триває, і не видно їй ні кінця, ні краю...

Раптом сепаратисти почали нас обстрілювати, ми – стріляти у відповідь – з усього, що в нас було. Починалось пекло, а жайвори продовжували висіти в небі над цим божевіллям. І коли перестрілка вщухла, з неба знову залунала пісня, яку було не чути за цим гуркотом війни. Виявилось, що жайворонки не

звертали уваги на вибухи, кулі, снаряди, міни, постріли, продовжували співати свою весняну пісню – вони були вище цього всього. Якщо і дивились на це все, то зверху – з висот своєї пісні.

Та найбільше мене вразило тоді не це. Якось у розпал бою, коли, здавалось, все навколо збожеволіло (не тільки люди) і повітря перетворилося на суцільний грім і вогонь, я помітив у небі лебедів – вони летіли низько на південь. Певно в напрямку лиманів. Мені навіть здалося, що це галюцинація, що це ті лебеді, що співають над загиблими воїнами останню пісню і несуть їхні душі у Валгалу – до її готичних палаців і бенкетів Одіна. Навіть здалося, що ці лебеді прилетіли за мною. Але потім я зрозумів, що птахи просто не зважають на людське божевілля: все минає, але вони вічні, як вічна краса.

Вранці один солдат серед суєти ранкових зборів підійшов до мене і запитав, чи давно я розмовляю з котами. Я відповів, що в нас в Ірландії котів вважають одухотвореними істотами і змалку вчать вести з ними діалоги. Солдат якось дивно подивився на мене і більше нічого не запитував, сказав тільки, що забули завантажити сухі пайки на «шишарик». Але в розмову втрутився капітан С.:

- Ну, от, є такі люди, про щоб не почалась розмова, одразу: «Ми, ірландці...» Що зараз читаєш? Певно Джойса, Свіфта або Бернарда Шоу?

- А от і не вгадав! Я зараз читаю Дікенса. До речі, геніальний письменник – так мені спочатку здалося. Але потім я натрапив на кілька фраз, які мене досить сильно зачепили, і в Дікенсі розчарували....

- І які ж саме?

- Коли він пише про англійців, то трапляються фрази типу «у нього було чесне англійське обличчя». А коли про ірландців, то: «Це був поганий квартал, тут жили брудні ірландські покидьки.»

- Ну, і кого з нормальних чи порядних людей Дікенс цією фразою образив? Кого з джентльменів він цією фразою образив? Кромвель все таки був правий... Тільки ні в кого з його

послідовників не вистачило хисту. А реставровані англійські королі були до тих рудих бестій-ірландців занадто ліберальні та терпимі...

Тут капітана С. понесло – з характерною знущальною посмішкою на обличчі. І про те, що ірландці не здатні були утворити нормальну державу, бо поняття не мали щодо цивілізованого суспільного ладу, і про те, що якщо хтось у казармі буде горлати серед ночі ірландські пісні, то він запусить берцями у напрямку безсоромної ірландської морди і таке інше у цьому ж стилі. Добре, що я давно на такі репліки не звертаю уваги... Я рушив до свого взводу, що вже вишикувався біля техніки – потріпані в боях солдати в шрамах на обличчі і з орденами на вицвілому камуфляжі...

Частина XX. Зелені вітрила

*«Не-Бути. Ти знаєш, як часто
знав нас незрячий наказ через холод чистилищ
нових народжень...»*

(Райнер М. Рільке)

З нарядами мені не щастило, як завжди. Варто було мені заступити черговим офіцером по наметовому містечку, як почалася гроза, буревій, шварга і злива. (До цього погода стояла просто чудова.) Табір тут же затопило, гнілі діряві намети протікали – промокло все. Вітер звалив два намети, в яких тимчасово ніхто не жив – навіть тіні. (Хоча замполіт запевняв, що тіні там жили і живуть досі.) Не встиг я зрозуміти, які намети завалило, як мене тут же викликав командир дивізіону – полковник Д.:

- Чому намети повалені?

Я спробував пояснити, що намети старі як світ, «втомлені», мотузки, якими вони кріпляться давно зогнили і рвуться – не тільки від пориву цього шаленого вітру, і самі по собі. Але мені тут же пояснили в особливо популярній формі, що це не намети

завалились, це черговий офіцер по табору повністю завалив службу. І чим довше мені це пояснювали, тим ясніше я усвідомлював, що саме я в усьому винен: хмари не розігнав – ось і дощ пішов, атмосферний тиск в різних місцях планети Земля не зрівноважив – ось і вітер почався (навіть і не спробував це зробити!), не домігся від урядів союзників, щоб старі гнилі намети замінили на новенькі буржуйські – ось солдати і мокнуть.

З відчуттям глибокої провини я силами наряду почав ставити повалені намети. Гнилі мотузки якимось зв'язували і зелений брезент знову здимали у вологе повітря. Як тільки мої руки торкнулися канатів розтяжок, мені одразу здалося, що це не брезент старих наметів, а пошарпана парусина, що це не військовий табір, а корабель-вітрильник «Еспаньйола» - стара каравела, захоплена вільними корсарами, що на дворі знову 1603 рік, і я молодий рудочубий ірландець. Я відчув запах солоного вітру Атлантики і я загорлав на солдат: «Травити шкот! Підняти вітрила на фок- та грот-щоглі! Боцмане! Свистати всіх нагору!» Я подумав, що солдати здивуються, або хоча б якимось зреагують (мімікою обличчя, чи що) на мої фрази кинуті в простір сьогодення і на спогади про перевтілення. Але де там – ніхто навіть не звернув уваги – напевно, всі тут звикли до моїх дивацтв.

Серед ночі привезли солдат – втомлених і змучених тягарем війни. Я спитав їх: «Звідки?» Вони відповіли: «З Повної Опи!» Я здивувався – про такий населений пункт я ніколи не чув. Розгорнув карти і почав шукати таке селище, але марно. Потім, як солдат розмістили в таборі, я довідався, що так вони назвали бліндажі «Безнадійний» та «Брехливий». (Не знаю, хто придумав їм такі оптимістичні назви, певно, дуже життєрадісний офіцер.)

Наряд я здав з відчуттям виконаного обов'язку – всі намети стоять, підсихають, рівень води в калюжах знизився, життя і служба тривають. Хоча війна – теж триває. Тільки до цього якимось всі звикли...

Виспатись після наряду не вдалось – о п'ятій годині ранку мене розбудив капітан З. струснувши за плече (він до мобілізації працював вчителем у музичній школі).

- Що сталося? Москалі застосували ядерну зброю? Чи сепари всі без винятку здалися в полон?

- Йди допоможи видати новоприбулому п'ятому взводу зброю та набої.

Біля зброярні нікого не було крім одновухого пса Тайсона та лейтенанта Р. (настрій в обох був відверто меланхолійний). Підійшовши до цієї зажуреної пари я запитав (не в пса, а в лейтенанта):

- Це правда, що в зв'язку з погодою зброю і набої сьогодні будуть видавати тільки джентльменам?

- Зброю завжди видають тільки джентльменам - не залежно від погоди.

Далі його «понесло» на тему творчості Оскара Уальда. Певно, слово «джентльмен» викликало у нього вихор асоціацій, крім того лейтенанту Р. не було з ким поділитися своїми думками, а тут підвернувся співрозмовник:

- ... Оскар Уальд – це яскравий приклад впливу середовища на творчу особистість. «Портрет Доріана Грея» це намальована густими фарбами картина, що зображає цинічний світ столичних лондонських снобів, сибаритів, що уявили себе аристократією. Оскар Уальд намагався зрозуміти і зобразити цей світ – глибоко йому, як ірландцю, чужий. Йому – натурі поетичній, тонкій, чуттєвій. Звідси і трагічні мотиви його казок. А містицизм – це лише фон і данина моді звихнутого на пошуках загадкового отото сентиментального століття. Оскар Уальд не містик, а казкар. Тільки казки він писав для дорослих. Чи намагався писати. Бо діти в деякі епохи швидко стають дорослими – Чарльз Дікенс це яскраво зобразив і довів. Цю божевільну теорему лінійних людей. А дорослі у деякі відповідні епохи стають інфантильними, впадають у жорстоке дитинство, що не мислить майбутнім часом – починають бавитися в солдатики, не розуміючи, що це вже не гра, і кров

справжня, і вбивають по справжньому, і нікого не воскресити, і пошматоване вибухом тіло назад не склеїти...

Ні, офіцери-філософи це вже занадто, навіть для моєї хаотичної психіки. Цікаво, коли цей офіцер стріляв в сепарів, він теж думав про літературу і про сугестії текстів Борхеса і пророцтва сумного Кафки?

Коли підійшов до зброярні перший солдат з п'ятого взводу, я зауважив йому:

- Ви сьогодні занадто сентиментальні. Певно, всю ніч читали твори Махатми Ганді?

- Відносно сентиментальності – не зрозумів, а цілу ніч я спав і Махатма Ганді мені навіть не снився.

- Я мав на увазі, що у Вас дуже сентиментальний вираз обличчя. Я просто впевнений, що в молодості Ви писали вірші і вчилися у музичній школі, не здивуюсь навіть якщо в тій самій, де був викладачем наш капітан З. А що саме Вам снилося?

- Не скажу. Нехай це лишиться моєю маленькою таємницею.

Таємницею, так таємницею... Наполягати я не став. Крім того у них є свій взводний, хай він і дізнається про сни своїх солдат. Бувають такі солдати, що не хочуть розповідати свої сни. А заходити в їх сни без дозволу мені якось не зручно.

Мені тоді раптом пригадався зовсім інший солдат, серед зовсім іншого пейзажу: бліндаж, поруч якісь руїни, вирви від вибухів, ми сидимо з АГС-ом і чекаємо вилазки сепарів, але все тихо, наче і війни ніякої нема. Один солдат на стіні із залишками штукатурки вишрібав великий напис: «Цой живий!» Цей солдат був фанатом творчості Віктора Цоя, періодично вмикав мобільник з записами його пісень – у самих несподіваних ситуаціях. Я не стримався і видав і простір фразу: «Цікаво, чи серед сепарів є фанати Віктора Цоя?» Солдат якось ображено подивився на мене:

- Не може бути серед сепарів шанувальників Віктора Цоя! Бо вони ж його і вбили, сволоти... Цой ніс світу мудрість і просвітлення, а сепари несуть темряву і отупіння...

О, якими химерними легендами люди вміють заповнювати свою свідомість, свій світ!

А навколо починалося літо, солодко пахло квітами, травою і висів в повітрі спів цвіркунів. Як і колись: я був серед літа і війни. Тепер знову – літо і війна...

Коли черговий день завершився, я відійшов від табору на кілька сотень метрів. Сонце падало за обрій між двома самотніми хмарами – палала заграва. На її фоні височіла тридцятиметрова антена, прикріплена з чотирьох сторін сталевими тросами. Ще пару тижнів тому тут все було вкрито квітучим молочаєм і над степом стояв важкий солодкавий приторний запах, що густів вечорами. Нині весь молочай вже відцвів, але зацвіла королиця, дикий льон і вероніка. Степ був не зелений, а біло-жовто-синій і пахло легко і трохи терпко. Я милувався вечором, насолоджувався вечірньою прохолодою і грою кольорів та відтінків. Раптом я помітив, що я не один насолоджуюсь світом: до мене наближались капітан С. та капітан Т. Троє взводних, три капітани здійснювали вечірній моціон. Капітани і степ.

Я прочитав їм свої останні хоку, але судячи по всьому вони не дуже їм сподобались, але із ввічливості вони не висловили свою думку про мою поезію в японському стилі. Капітан Т. лише запитав, вказуючи на антену:

- Ви не знаєте, яке призначення цієї башти?

- Естетичне. На фоні заграви вона виглядає дуже красиво: це справжній модернізм і конструктивізм. Це скульптура – витвір одного художника, що нині носить військову форму.

- А я то думаю, чому вона мені нагадує Ейфелеву вежу!

На цей діалог капітан С. відреагував несподівано емоційно:

- О, доки?! О, доки я буду вислуховувати всілякі нісенітниці двох ідіотів?!

У цей час зі сходу донеслась луна далекого і дуже потужного вибуху (О, ці звуки зі сходу! Не плутати зі світлом...) Кілька днів було тихо, канонада замовкла і тут знову звук вибуху – та ще й такого потужного. Я зреагував реплікою:

- Сепаратистів годують гороховою кашею. Ви чуєте який в когось із них метеоризм?

(І подумав: «Яка все це пошлість: і ця калюжа, і ця верба над калюжею, і вся ця війна зрештою – яка пошлість...») І пригадалось ось що. То було майже рік тому. Хоча, насправді, тисячу років тому. Я тоді служив ще в піхоті. Ми наступали. Наш взвод йшов в атаку. Поруч біля мене в рідку багнюку плюхнулась граната з під ствольного гранатомета. Подумалось: «Ну, ось і все!» Стало спокійно і легко – так начебто я помер і пішов у нірвану, звільнився від цього безглуздя. За звичкою плюхнувся мордою в болото. Поруч добряче бабахнуло – злетів у небо стовп води та бруду. Якимось дивом мене навіть не зачепило, але чомусь протягом кількох місяців після цього страшно боліла права рука – така от виникла ілюзія...

Таке відчуття, що ця війна ніколи не закінчиться – але це неправда. Всі війни закінчувались. І що далі? Про що ти будеш писати тоді, коли прийде мир і свобода? Про квіточки і сонце? Про важке життя народів Півночі? Чи застрягнеш у минулому та спогадах? І будеш згадувати людей давно минулих епох, дослухаючись до шуму вітру?

(Написано в ніч Місяця оповні в час відносного затишшя на фронті.)

Частина XXI. Відправка

*«Прощавайте Прощавайте
Сонцю перерізали горло»*

(Гійом Аполлінер)

Відправка. Хто не знає цього слова, той, можна сказати, і не був на нинішній війні. Той не пережив цього щемного відчуття прощання з бойовими товаришами, яких відправляють на передову, на фронт, а ти лишаєшся чекати своєї черги, свого наказу.

Завжди відправка відбувається несподівано. Восьма ранку. Все таборове військове містечко шикуються на імпровізованому плацу. Всі чекають слів: перший взвод – на обслуговування техніки, другий взвод – чистити гармати, третій взвод – вантажити боєприпаси і таке інше. Але замість цього зачитують прізвища. Потім: «Вийти зі строю!» Значить відправка. Давно очікувана. Кілька днів тільки й було чути розмов: «Коли, нарешті, нас відправлять на фронт?! Ми приїхали сюди воювати, а не стирчати в таборі!» І нарешті відправка: тих туди, цих сюди, а цим – лишатися в таборі і чекати (поки що). Потім пакування речей (нехитрих і найнеобхідніших), автобуси чи машини криті брезентом під'їжджають і, нарешті, прощання.

Мій взвод відправляють майже у повному складі – і то в різні місця фронту, в різні бойові бригади, в різні частини і батареї. Це мить, коли емоції доречні і чоловіки їх не соромляться. Люди, які разом служили, разом були під обстрілами, ділилися останнім, разом терпіли і холод, і спеку, і важку працю війни, ідуть тепер під кулі на різні ділянки фронту. Багато хто бачить друга і товариша востаннє і всі це прекрасно розуміють. Традиційне:

- Прощай, солдате!

- Прощай, капітане! Побачимось після війни, о шостій вечора, в пивниці «Старий монах» в Ужгороді!

(Варіанти – різні назви міст і шинків чи то пабів. Але неодмінно – о шостій вечора після війни – класика – цитата з Гашека. Сепари в Донецьку не так давно вчинили автодафе – публічно спалили твори Ярослава Гашека. Чого-чого, а цього я їм точно не пробачу!)

Тисну кожному солдату руку, кожен лишається в пам'яті – назавжди. Вкотре. Скільки разів це було – але кожного разу як вперше – щемно і хапає серце. За чотирма солдатами з мого взводу машина ще не прийшла. Прощання може тривати довше і супроводжуватись сентиментальними розмовами і одкровеннями.

Один солдат родом з Закарпаття. Каже, що в нього є дві пляшки чудового домашнього вина власного виробництва. Я, звісно, відмовляюсь – крім того, що я взагалі не п'ю, особливо на службі, я намагаюсь тримати у взводі сухий закон. Солдат запевняє, що це дегустація його витвору мистецтва. Виявилось, що в цивільному житті він був майстром-виноробом (а я і не знав). Погоджуюсь – і не шкодую. Крім того, що вина справді чудові – крім вишуканих сортів винограду до одного вина при виготовленні додавали вишні, а до іншого – персики. Справді, вийшли два шедеври гідні каламу старини Омара Хайяма. Я хотів стукнутись келішками і процитувати цього класика життєлюбства, але солдат сказав, що сьогодні п'ємо без цього. Помітивши мій здивований погляд він сказав:

- Я давно вже живу в Закарпатті, а старі батьки мої жили в місті Красний Луч, що на Луганщині. Жили, бо вчора їх розстріляли сепаратисти за те, що я служу в українській армії...

Цитата Омара Хайяма застрягла в мене в горлі...

Я вийшов з солдатського намету: небо тоді було особливо прекрасним – хмари утворювали щільне кільце, яке закривало сонце, і крізь це кільце пробивались пучки променів. Я дивився в небо і думав: «А хто виживе в цій війні? Може Джім Джармуш правий і «виживуть тільки коханці»? Нинішня війна – це війна людей з зомбі. Але такі війни вже були... Були... І чому я мушу турбуватися цим – хто виживе? Адже у мене попереду вічність... Це у мене. А в інших? В оцього сентиментального солдата? Теж вічність? Я цього не знаю...

Мені давно вже не сниться Італія: ні храми Равенни з мозаїками буття, ні плетиво вуличок Болонї, ні мармуровий міст в Ріміні – нічого цього давно не сниться і не згадується... Чому? ... Найчастіше мені сниться війна. На війні сниться війна – замкнене коло з якого немає виходу. Але останнім часом сняться якись огидні неприємні сни. Тої ночі снились диктатори і тирани минулого, які встають з домовин. Прокинувся з відчуттям огиди...

Не встиг я остаточно прокинутись і зрозуміти, що кожен ранок прекрасний, особливо в таку теплу пору, як мене викликали до комдива:

- Їдете у відрядження. З речами. Двадцять хвилин на збори. І поголіться. Ви ж офіцер! Що за щетина?

- А куди відрядження?

- Побачите! Чекайте в парку біля КШМ-ки.

У парку мене вже чекав капітан К. з запитанням: «Куди і навіщо нас відправляють?» Під'їхала машина – водій теж офіцер. Поїхали. Їхати мовчки набридло. Я запитав водія – куди ми їдемо. Він у відповідь: «Не знаю!» Не встиг я здивуватися, як машину смикнуло, похилило і розвернуло поперек дороги: відвалилося колесо. Водій трохи пофілософствував, споглядаючи відірване колесо, сказав, що навіть якщо ми відремонтуюмо це самотужки, то доїхати він зможе тільки до найближчої майстерні. Довелось дзвонити комдиву – пообіцяли негайно прислати іншу машину. Чекаючи на продовження подорожі, я вирішив оглянути місцину, де нас зупинила okazія. Поруч була гора, вкрита віковим сосновим лісом, під горою дерев'яна каплиця і криниця з солодкою водою. Я піднявся на вершину гори – вітер шумів у кронах старезних сосон. На вершині гори, як на голгофі, височіло величезне майстерно зроблене бронзове розп'яття. Повернувся я до розбитої машини з думкою, що все не випадково в цьому світі – навіть ця аварія – вона сталася для того, щоб я зійшов на вершину цієї гори до розп'ятого Христа, здійснив це несподіване паломництво.

Приїхала нова машина з новим водієм, теж офіцером:

- І куди ми їдемо і для чого?

- А я звідки знаю?

- Вперше їду з водієм, який прямує не знати куди!

- Ось навігатор – він жіночим голосом каже куди повертати – туди я і їду. Там знають, що до чого.

Їхали цілий день. Всю дорогу водій розмовляв по телефону з якимось зайчиком і котиком (чи то кицею). Я прийшов до висновку, що в нього вдома живуть домашні тварини, які вміють

розмовляти і користуватись телефоном. Доволі смішно було слухати:

- Кицю, а якщо ти будеш неслухняна, то я смикну тебе за твій пухнастий хвостик!

І таке інше... Під кінець дня після нескінченних: «Через чотириста метрів поверніть наліво», навігатор сказав, що ми вже приїхали. Це було якесь Богом забуте село Л. Колись у давнину, тут було славне місто Л., від якого не лишилося і сліду, але є село з подібною назвою. Нічого схожого на мету нашої подорожі не видно. Водій, побачивши в мене в руках карту, доволі меланхолійним тоном прорік:

- Ну от, військові приїхали, карти розгортають, зараз дорогу питати будуть...

Побачивши серед безлюдної вулиці діда, я справді запитав (чисто інтуїтивно):

- Діду, а де тут є військові?

- А верніться тою дорогою, що ви приїхали, на дорогу, а потім наліво, а потім направо, а потім прямо, потім знову наліво, потім направо, потім буде дорога (там ще білий песик біля дороги сидів), так ви нею не їдьте, а їдьте тою, що через ліс, і там буде військова частина.

Ну, все зрозуміло! Але інтуїція не підвела – через лічені хвилини ми були під воротами військової частини. Водій, потиснувши нам руки, сказав: «Тут знають, для чого вас сюди прислали. Я поїхав назад. Якщо будуть проблеми чи питання – дзвоніть полковнику С.» І справді – там знали. Виявилось, що мені тут треба було забрати більше тисячі солдат і відвести їх в N-ську, M-ську та NN-ську бригади на фронт. Довідавшись це, я випав в глибокий осад - не уявляв просто, як я цю місію здійсню. Але вирішив, що якось воно буде і завалився спати в солдатському наметі. Засинаючи я почув голоси: «Покупець приїхав! Покупець приїхав!»

«Це про мене!» - сумно подумав я і заснув. А зранку почалося! Тисячу чоловік вишикували на плацу з речами. Мені тут же дзвінок: «Хворих не брати! Солдат без форми – не брати!

Без документів – не брати! Аватарів – не брати!» Звичайно, тут же знайшлося кілька чоловік, яких явно треба було негайно класти до шпиталю, виявився один солдат велетенського зросту і габаритів, на якого не знайшлося форми і один солдат мініатюрних розмірів, на якого теж не знайшлося форми. Ця пара солдат стояла і дивувала своїми контрастами. Тут же з лав я вивів трьох явних і типових аватарів. Крім того, я помітив, що на краю плацу стоїть жіночий взвод. Тільки цього ще бракувало! Доповів своєму командуванню. Звідти:

- Які ще жінки?! Ви уявляєте жінок в артилерії?! Жінок не брати!

Тутешнє командування:

- Ви маєте забрати всіх без винятку! Таке нам поступило розпорядження! Хворих нехай відправляють в шпиталь в бригадах! Форму нехай шукають там же – в частинах. Забирайте всіх – нам вони теж тут не потрібні і лишати нікого не будемо!

- Ні, хворих треба відправити в шпиталь звідси! Ще бракувало мені по дорозі когось втратити і привести двохсотим!

Жінки:

- Це дискримінація! Нас вчили воювати! Ми хочемо на фронт!

Хворий:

- Я не хворий, я здоровий, лікар неправильно мене комісую, я можу воювати і хочу на фронт!

Почалися сварки і суперечки. Обходжу лави і розпитую в кого які проблеми. Тут же з'явилися люди, які заявили, що вони не хочуть служити в артилерії, а хочуть в піхоту, хочуть на передову – валити сепарів, а не підносити снаряди і стріляти здалеку. Аргументи про те, що артилерія буває різною, є артилерія і на передовій, не діяли. Хочемо в піхоту і все. Цілий взвод заявив, що вони по спеціальності розвідники-диверсанти і в артилерії служити не будуть категорично і нікуди не пойдуть – вони хочуть воювати за фахом. Аргументи, що в артилерії теж є розвідка – не діяли.

Ще один старий солдат:

- Я родом з Луганщини, з Краснодона, мій син воює під Луганськом в Н-ському артилерійському дивізіоні, я хочу служити саме там!

- А я родом зі Сніжного – земляки. Зараз я не можу Вам допомогти – приїдете в бригаду – зверніться з цим проханням до командування.

Ще один солдат з трагічним виразом обличчя:

- Це неправда, що ми їдемо служити в артилерію! Ви нас везете в піхотні батальйони, які кинуть без зброї під обстріл на фарш і гарматне м'ясо!

- І який сенс мені вас оманювати? Для чого? Якби так було – я би так і сказав. Я вже рік служу і воюю в артилерії.

Інший солдат:

- А я насправді не здоровий, а хворий, лікар нічого не розуміє. У мене тільки одна нога, а те, що Ви бачите в мене дві ноги, так це ілюзія, подвоєння картини буття.

- Ну, то Ви дуже вдало вписуєтесь у цей ілюзорний світ своїми ілюзорними ногами. Вам лишається тільки знищити ілюзорних сепаратистів.

Ще один солдат – стоїть одягнений в цивільне, форма в торбі:

- А я людина цивільна і військову форму носити не буду!

- То я зараз покличу офіцера контррозвідки і продовжите цю розмову з ним! Одягніть форму і станьте до строю!

Ще один (особливо сумний):

- Я лікар, працював на швидкій та чергував в реанімації. Я хочу служити за фахом – лікарем. А мене направляють в артилерію...

- О, колего! Я теж чергував в реанімації, працював десять років в лікарні, захистив дисертацію по лейкозам. Зараз артилерист. Більше того – у мене виявився талант стрільби з гармат. Кажуть, що я стріляю занадто точно. що в артилерії не потрібно такої високої точності. Спробуйте і Ви. Повірте, людей вбивати набагато цікавіше ніж рятувати. Нічим не можу Вам допомогти. Приїдете в бригаду – зверніться до командира – лікарів на передовій теж не вистачає.

Я думав, що я звихнусь від цього божевілля! Але, зрештою, все владналося: хворих відвезли в шпиталь, диверсантів автобусом відправили в НН-ську бригаду служити розвідниками (на їхню велику радість), однострій для неймовірної парочки – гіганта та коротуна знайшли, але жіночій взвод мені довелося взяти з собою. Лікаря та бажаючих служити в піхоті теж.

І колона рушила в напрямку найближчої залізничної станції: виявилось, що нам замовили спеціальний поїзд. По дорозі колона побачила продуктову крамницю і солдати тут же розкупили все, що там було. Мій вигук: «Солдатам пива не давати!!!» так і лишився гласом вопіючого в пустелі. Але відповіді типу: «Хто сказав – солдатам пива не давати?!» - я не почув. Натомість: «Дайте командирі мінеральної води!»

Ось і станція, і поїзд. Я то думав – зараз буде класична теплушка – товарняк, як в другу світову, окріп на станціях, гудки паротягів... Романтичні фантазії. Поїзд як поїзд. Всі розмістились, а для офіцерів – окремих офіцерський вагон. У дорозі я думав почитати Чарльза Дікенса «Холодний дім», але не читалося і не спалося – чомусь я був впевнений, що в дорозі конче щось трапиться і я буду крайнім, як завжди. Ще перед відправкою на пероні тої глухої станції з'явилась якась бабуся, яка почала зі сльозами промовляти (мало не голосити):

- Бідні солдатики! Голодні, нещасні!

(Це при тому, що половина в стані повної ейфорії: «Ура! Ми, нарешті, ідемо на фронт!»)

Я:

- Та їх годують краще ніж вдома!

(Не діє. Далі те саме: «Бідні солдатики! Голодні...»)

А тут ще якийсь дідусь з'явився:

- Ти куди, офіцере, солдат везеш? На погибель везеш? На смерть везеш?

(О! Як мені щастить!)

Всю дорогу капітан В. філософствував про тенденції французького малярства другої половини XVII століття. Розмову підтримати я не міг, бо щодо цієї епохи у французькому

малярстві у мене провал – якби він зачепив XVIII століття, або XVI століття, то тут би я кваліфіковано висловив би свою думку. Майор Д. говорив весь час про те, як чудово грає «Барселона», особливо останнім часом, і як слабко в порівнянні з «Барселоною» грає «Волинь», хоча... Обидва мої співбесідники один одного не чули, чи то не розуміли:

- Пізній ренесанс у Франції подарував тамтешньому малярству вишуканість і довершеність у стилістиці...

- А я пам'ятаю той матч «Барселони» у Мадриді, як він і який забив гол на одинадцятій хвилині...

А я тим часом слухаючи їх думав про Чарльза Дікенса. Подумалось, що Дікенс не спонукає до поезії. Я ще не читав більш прозаїчного майстра пера, аніж Дікенс. «Холодний дім» - і не тільки він – це досконала достоевщина – ще до самого Достоевського, це Гоголь на британському ґрунті...

Поїзд хитало, як хитало колись море кораблі Джеймса Кука і згадав цитату з Дікенса: «Море не цінує великих людей – гойдає їх, як і всіляку дрібну рибку...» Так і нас гойдає нині життя.

Поїзд їхав майже без зупинок, але на вузловій станції К. він таки зупинився. Тут же солдати повистрибували з вагонів і побігли до кіоску за морозивом, інші висунулись з вікон і почали кричати патріотичні гасла, тут же з'явилися на пероні пасажири і місцеві жителі, які почали їм махати руками, з'явилися якісь бабусі і жіночки, які почали плакати і ридати, хреститися і хрестити солдат. Я вже думав, що не один солдат загубиться і відстане від поїзда, і з жахом думав про ще одну зупинку. Але все обійшлося. Поїзд привіз всіх на кінцеву станцію нашої подорожі всіх цілих і неушкоджених, тверезих і бадьорих. Там нас чекав цілий караван «Уралів», «Кразів» і «шишариків». А далі – шеренги – список – перша машина! Список – друга машина! А в голові цитата: «Боїться смерті лише той, хто боїться життя.» Шкода, що я не пам'ятаю, хто це сказав.

Я це зробив. Минув для мене ще один епізод війни... Перед очима стояли картини – пейзажі за вікном. Світ прекрасний. Повірте мені – це сказав я – той, хто багато разів бачив смерть...

Частина XXII. Алярм

«А хлопчиськам хотілось під танки...»

(В. Висоцький)

Підняли нас серед ночі – алярм. Тобто бойова тривога. Суєта – всі кудись біжать, десь заводять мотори, десь чіпляють на себе купу всіляких залізьяк. Я теж начепив – на мені було стільки металевих «забавок», як на Санта Клаусі Подарунків. Коли пролунала тривога, нам, звісно, нічого не пояснювали. У моїх нутрошах все похололо: я подумав, що москалі пішли у наступ і нами затикають діру на фронті. Зрештою, кожен подумав те саме: зараз ми дорого віддамо своє життя. Якогось страху не було. Була лише думка – нарешті: відбудеться те, чого ми так довго очікували, до чого готувались і чого підсвідомо прагнули – двобою. Отого останнього, смертельного.

Серед отого впорядкованого хаосу і метушні я помітив молоду рудоволосу жінку в однострої та з автоматом:

- Хто ця рудоволоса bestія?

(Очікував почути від майора Н.: «Та вона так само як і ти – з Ірландії.» Але почув зовсім інше.)

- Це не «руда bestія». Вона хоч і молода, але в неї вже троє дітей. Її і відправляли, і проганяли додому, але вона не їде і рветься на фронт – на передову. У неї чоловік подався служити сепарам, так його наші завалили в бою...

Збожеволіти можна. Брат на брата – це я ще розумію. Батько на сина – теж розумію. Було. Але щоб чоловік проти дружини воював у ворожій армії – це якийсь повний фрейдизм. Доконаний.

Коли екіпажі вже вантажились по самоходам, до мене підійшов солдат з мого взводу:

- А ми повернемось назад?

Спочатку я хотів вилаятись (не брудно) і пояснити в особливо популярній формі, що такі запитання в таких обставинах не задають, потім вирішив пожартувати, або хоча б сказати: «Тут не повертаються!» Але, зрештою, нічого не відповів. Я не знав, чи судилось нам повернутись. Хоч комусь.

Мені наказали повести колону з трьох «Акацій» трьох «Гвоздик», двох КШМ-ок, двох МТЛБ-ешок та двох БМП в точку А (тицьнули олівцем в карту) і там зайняти вогневу позицію. Я думав, що в мою броню (в якій я розташувався висунувшись з башти) дадуть водія до якого я вже звик: молодий високий худий хлопець років двадцяти двох з сентиментальним виразом обличчя і вічно вимашений соляркою та шміром (майже як шміровоз). Після контузії він почав сильно затинатися. І то так сильно, що його ніхто не розумів. Крім мене, звісно. Я його розумів інтуїтивно. Добряк з вічно ностальгічними думками. Любив слухати, як я читаю вголос вірші (особливо свої). Але його відправили навіть не в мою колону.

Мені дали зовсім іншого «мехвода» - звичайного сільського хлопця, йому б жито сіяти, а не воювати. Не знаю, якою машиною він керував раніше, але коли дали команду групам вперед (кому куди), водій висунувшись з люка запитав мене: «А як ця штука заводиться?» Я подумав, що це недоречний жарт, але виявилось, що він справді не знав як заводиться САУ-шка – він був перший раз за кермом бойової машини. Я хотів відбутися жартом: «Так само як трактор!» Але зрозумів, що справи кепські, якщо на чолі колони буде такий водій. А я теж поняття зеленого не мав як САУ заводиться і як нею керувати. Я вмю тільки стріляти. Один раз в житті був за кермом і то – за кермом БТР-а. На щастя мимо пробігав капітан Ч. Сунувши голову в люк, він тикав пальцем: «А ти масу вмикнув? Знаєш, як швидкості перемикає?»

Через хвилину рвонули з місця – попереду кидок на сорок кілометрів – через степ, закинуті поля, бездоріжжя. Солдати почепили на антені прапор. Вітер в обличчя, білі хмари, запах квітучого степу. Ось він – мій рідний неозорий степ Луганщини. Колись тут було поле, зараз все здичавіло – високі трави. Їх гойдає вітер – як хвилі на морі. А в голові рядки Томаса Мура:

*«Духмяний дерен вкриє плоть,
А небокрай – мій храм, Господь,
В моїм кадилі вітри гір,
Молитва – думка з давніх пір.»*

Самоходка долала ями і горби, її хитало, кидало, як корабель серед моря трави. Нам нами з'явився бойовий літак, що завернув на крутий віраж на низькій висоті. Я спочатку подумав, що то москальський, і уявив собі моментальний гаплик, але помітив на крилі синє і жовте, зрозумів – наш. А навколо степ. Там, за степом, у леваді ліс, за лісом річка, за річкою сепари. Долинає далека канонада – сепари в черговий раз порушили перемир'я. Якщо буде наказ, ми так долбанемо по них, що їм мало здаватись не буде.

Нарешті, точка А. Добре, що там виявились якісь кущі та дерева – заїхали туди САУ-шками і замаскували. І почались довгі години очікування наказу відкрити вогонь. Що на фронті нічого особливого не відбулось, це ми вже зрозуміли, але думали, що сепари спробували піти у наступ і зараз почнеться серйозна перестрілка. Але наказу відкрити вогонь не надходило. Ми рили укриття і чекали. Спали просто неба на траві – добре, що червневі ночі короткі. Поруч росла осика і тріпотіла всю ніч мені листям, розповідаючи про щось таємниче.

Я лежав на траві, дивився на зорі і думав про мій нещасний край, що його вразила чужоземна пошесть моровиця. Згадалися слова Габріеля Гарсія Маркеса про інший край – теж оксамитовий і теж сонячний: «Це, либонь, якийсь невідомий нам різновид холери. Бо кожен мрець має в потилиці дірку від кулі.»

А ще згадався ще один майстер писати іспанською – мовою якою люди говорили з Богом. Теж Гарсія, тільки не Габріель, а Федеріко. Лорка.

*«Смерть
входить в таверну,
виходить з таверни.
Проходять чорні коні
і люди лиховісні
глибокими ярами
гітари...»*

Наступного дня наказу стріляти ми так і не дочекалися. Натомість: переміститися в точку Б – це ще за сорок кілометрів від нашої нинішньої вогневої. Знову рев моторів і вітер в обличчя. Тільки степ вже пахнув не квітами, а полином.

Коли через кілька днів ми повернулися на базу – всі вкриті товстим шаром пилюки, що прилипла до наших спітнілих облич, всі сірі, брудні, просякнуті запахом вихлопів і солярки – в душі наростало лавиною розчарування та невдоволення – ми так і не постріляли в сепарів, а так хотілось, так жадалось. Бій гуркотів десь далеко, а ми знову виявились не при ділі, так, напготові, про всяк випадок... А солдати так рвалися в бій... Так хотіли помститися сепарам за все!

Якийсь солдат запитав мене, як ми провели час. Я радісно почав розповідати: «Влаштували ми пікнічок на природі – приїхали, розпалили вогонь, засмажили шашлики. Потім натесали кілків з осики – думали вампіри вночі прийдуть. Але ні вампіри, ні упирі, ні зомбі так і не прийшли. А наступні дні ми загоряли на жовтому піску, купалися в морі, нам привезли пиво і креветок – все безкоштовно!» Солдати співчутливо подивились на мене і на моє сіре від пилу обличчя. Хтось сказав: «Капітану сонце в голову напекло...»

Частина XXIII. Спека

*«Містер Джінкс пішов у самого себе,
бо це було єдине місце, куди він мін би піти...»*

(Чарльз Дікенс)

Над степом – спека. Серед опаленої сонцем і поживклої трави і вже брунатної нетреби зацвів петрів батіг, цмин та деревій – значить літо вже в апогеї, в апофеозі. Намагаюсь пригадати, як у цих же місцях мордував мене півроку тому мороз і зимовий вітер. Намагаюсь і не можу – не вірю, що це було: спека вимордовує не менше морозу. Людині, загалі, властиво «не пригадувати». Колись я буду не пригадувати війну, не вірити, що це все було. І не десь там в Африці, а саме зі мною. Пробивав читати вірші Варлаама Шаламова (в офіцерській сумці була в мене тоненька книжечка «З колимських зошитів») – уява працює важко – край вічного холоду ніяк не вповзає в свідомість серед цього гарячого степу.

Два бліндажі з'єднані шанцями – в них (крім мене – дивака з гарячковою свідомістю) двоє солдатів – моїх супутників на цей довжелезний день: один селянин з Черкащини, а інший – типовий люмпен-пролетарій (ще того зразку, НЕПівського) із Запоріжжя. Десь далеко – канонада. Чужа. Докучлива. Глухий удар в землю (недалеко): «Бум!». Потім огидний звук: «Фур-фур-фур-фур-фур...» і «Бах!» - високо в небі, тільки чорна куляста хмарка. І потім металевий дощ на землю.

- Сепари з «Гвоздики» пальнули. Від землі зрикошетило. Підривник фугасний. – (це моя репліка у цій римській гладіаторській виставі.)

- Точно. Сто двадцять два міліметри.

- Турбуючий вогонь. Провокують на «відповідку». Така «балалайка» судячи по всьому буде до самого вечора!

- В натуре?

- У натурі не буває обстрілу фугасами. Він буває тільки в тільки в техногенному світі спотвореному урбаністичною постіндустріальною цивілізацією.

Люмпен-пролетарій подивився на мене таким поглядом, яким дивляться хіба що з-за високого кам'яного муру чи в задзеркалля. Десь, виявляється, існує інший, небачений йому світ... Знову бабахнуло – на цей раз ближче, і фугас вибухнув у землі, здійнявши хмару куряви.

- Знову не влучили. Це кажу світові я – людина-мішень. Ви чомусь виглядаєте сьогодні дуже сумним.

- ???

- У Вас меланхолійно-зажурений вираз обличчя.

- Ви помиляєтесь, капітане. Це ілюзія.

Далі мовчання. Слухаємо музику вибухів. А потім розмова знову виринає з нічого, з тої порожнечі між словами.

- А я на своїх сотках пшениченьку посіяв. Земельки в мене всього нічого, але зібрав п'ять центнерів. Бо я пшеничку підживлював і на сніг, і на корню.

- Не розумію, чому втіленням англійської поезії вважається Кітс. Це ніяка не англійська поезія, і навіть не британська. Це академізм в чистому вигляді. У цій поезії повністю відсутній колорит! Може тому, що Британія занадто рано стала світовою імперією, а йомени (ці носії англо-саксонського духу і традицій) зникли з культурного світу Англії теж надто рано. У слов'ян і різних там італійців селяни – ось вони. А в Англії – орендари, наймані робітники на землі. Ось і почали творити культуру клерки та відірвані від реальності аристократи. Теж мені джентльмени знайшлися!

- В натуре!

- А я коли взяв пшениченьку до рук, одразу сказав – вологість тут вісімнадцять відсотків. Треба покласти на брезент і сушити. Інакше пропаде.

- Якщо ви хочете знайти справжню британську поезію, шукайте її серед кельтів. Англомовних кельтів, звісно. Після смерті Турлафа О'Каролана безглуздо говорити про кельтомовну поезію. Роберт Бернс, Томас Мур, Вільям Батлер Сйтс, Роберт Стівенсон – шукайте там. Британські острови – це кельтський світ. Англо-сакси потрапили в нього і загубились там. Не змогли

створити власної окремішньої культури на цих островах-уламках старої Європи. Тільки синтез, тільки трансформація - і кельтських елементів, і германських. І можливо, ще взагалі якихось невідомих нам до індоєвропейських. Тільки не кажіть мені, що кельти там теж зайди. Не треба.

- А один мій знайомий привіз з Харкова насіння соняшника. Отаке велике і з металевим блиском. Соняхи вирости такі як колеса від возу. І горобці їх не дзьобали. Але через пару років стали звичайнісінькі – сорт зіпсувався. та я соняхи і не вирощую. Після них земелька виснажується і не родить.

«Ба-бах!» - знову землю струсонувало – ще ближче до нас. Явно стріляли навмання по нашим позиціям – без будь-якої конкретної цілі. Аби стріляти.

- Йо-май! Фіга се веселуха!

- Я раніше не знав, що Артур Конан-Дойл ірландець. Пізно довідався. Раніше просто не розумів, чому його твори набувають такої виразності, такого поетичного щему тільки тоді, коли торкаються кельтського ґрунту: чи то Шотландії, чи то кельтських слідів в Корнуолі, чи то ірландців, які тиняються світами. Ірландська література мала величезний вплив на європейську цивілізацію взагалі. тільки не кажіть мені, що ірландська література це міф, що Джонатан Свіфт – це тільки пересмішник і фантазер, що Бернард Шоу дивак, що Вільям Батлер Єйтс – містик, Томас Мур – католицький теолог, Оскар Вальд – неправильний страдалець, Шеймус Гіні – банальний реаліст. Це неправда.

- А шахта N-ська самая нова з усіх, але там, як на зоні! Беспредел. Кеп, щщас у нас болванка попаде, я хочу сказати важне: ірландці – це самий хороший народ!

Земля струсонувалась від чергового вибуху. Не влучили. Нам пощастило в черговий раз.

...Я раптом подумав, що все на світі перетворюється у суцільний абсурд. Троє зовсім різних людей сидять в одній ямі і розмовляють. Кожен по суті пішов у себе і розмовляє не з товаришем по війні, а з уявним співбесідником, тільки інколи

вириваючись в реальність. Що поєднує нас – цю химерну трійцю? Війна, Вітчизна, вир життя і смерті, що затягує, поглинає, знищує твоє «я».

...Пригадалося раптом: кілька тижнів тому я приймав присягу у щойно мобілізованих. Люди різного віку: і молоді хлопці і сиві діди стояли на майданчику біля техніки, підходили до столу, брали зброю і клялися померти за Вітчизну. У голосах метал і жадання до бою. Почався дощ. Краплі падали і на зброю, і на листок з присягою, і на список з підписами, і на обличчя людей, що ставали на очах солдатами. Небо, певно, знало щось, багато з цих людей загине, і плакало за ними. Солдати бадьоро вигукували слова – вони рвалися в бій. Кожному з них я тис руку і говорив схожі прості фрази. Але найважливіше було в погляді, в оцьому обміні поглядами. Кожен погляд говорив своє, але переважно: «Я знаю, на що йду, але так треба. Це неминуче. Я інакше не можу.» Підійшов до столу солдат з ім'ям Махмуд Саворай-Озоді. Я все боявся, що він не зможе прочитати текст українською мовою. Хоч йому перед тим і пояснили, як вимовляються українські літери. Але він прочитав майже без акценту. Певно, громадянином України він став не вчора. Я потис руку і ми теж обмінялися поглядами: «Ти йдеш помирати за мою Вітчизну? Чи ця земля стала і твоєю Вітчизною?» «Я йду вмирати за свободу. Твоєї і моєї Вітчизни. Моя земля теж поневолена. Визволю твою землю, а значить потім визволю і свою.»

Я не планував і не очікував, що я повернусь додому живим, а не в дерев'яному макінтоші. Але виглядає так, що я таки повернуся живим. Невже я все забуду? І обличчя цих солдат, і шматки людських тіл на землі? Невже я хоч щось комусь пробачу? Невже я забуду солдата, що кинувши мені фразу: «Це не війна, а м'ясорубка!», застрелився в мене на очах...

Замість післямови. Запитання в порожнечу

*«О, небо - ветеран в одних обносках,
Ти служивши нам уже п'ять тисяч літ,
Заплати хмар стирчать із дір сирітських,
Та сонце - орден, знак твої побід.»*

(Гійом Аполлінер)

А може це все було не зі мною? Може це все приснилось мені? Може це зовсім не я піднімав взвод в атаку з ручним кулеметом в руках? Може це не я вів вогонь з мінометів у морозний грудневий день і накрив роту сепаратистів? Може це не мені серед розбитих окопів і бліндажів на вогневій комбат вручив погони капітана і сказав: «На, можеш тепер їх носити, ти маєш на це повне право!» Може це не я брав на приціл крупнокаліберного кулемета живі рухомі мішені і бачив як вони падають, падають і падають у високу траву? Може це не я вів взвод крізь ранковий туман на схід, на зустріч сонцю, що сходило над степом, на схід, таки на схід, у вир вогню і смерті? Може це не я роздивлявся пагорби на водноколі перш ніж дати батареї команду «вогонь»? Може то не я грів замерзлі руки в бліндажі біля буржуйки слухаючи розповіді старого фермера у солдатському однострої про зерно і мед, про земельку і бджіл? Може це не я читав солдатам вірші Кіплінга під звуки канонади? Може те відбулось в якомусь іншому, уявному світі? Може то не я забивав підрильники і вишибні заряди в міни молотком і шматками дерева, бо інакше вони не лізли, і думав: зараз ми всі станемо космонавтами, зараз це все вибухне і ми полетимо в нескінченність? Може то не я милувався весняними квітами, що зацвіли біля бліндажів, вдихав аромат степу, що весь зацвів молочаєм і читав в перервах між обстрілами Дікенса і Достоевського? Може то не я писав вірші у записник на ящику з-під снарядів і думав, що земля м'яка, сипка і запашна, і що судилось лягти під цю траву і не жаль? Може то не мені вітер колов в обличчя сніжинками-голками і не я наказував причепити гаубицю до «шишарика»? І зовсім не мені комбат

казав, що він мене туди не посилає, але треба їхати, бо це наказ, і я думав, що ніхто не повернеться, ні я ні мої солдати? Може це справді було не зі мною? З кимось іншим, з якимось диваком, що носив плямисту зелену одягу, погони з чотирма зірочками, голив голову бритвою, філософствував про те, що смерті не буває, що всі ми вічні і чистив міномети соляркою? Я би повірив, що це було не зі мною, що це несправжні спогади... Але біженці, що живуть в моєму домі, але пес з вічно сумними очима, якого взяли з собою біженці з моєї териконової Еллади, що зазирає щодня в мої очі і запитує без слів: «Як же так? Нас вигнали з нашого дому, з нашого рідної хати, і ми ось так - тепер вічні неприкаяні волоцюги будемо тинятися по світах?» І фотографія діда, і усвідомлення того, що у свій рідний край я більше ніколи не приїду, бо нема куди, бо там не лишилось навіть руїн, бо там хазяйнують бандити й садисти, з якими не може бути ніякої спільної мови, що мій рідний край окупований, і мрія визволити його наразі лишається мрією... І що все лишається у спогадах - тільки у спогадах...

Вірші з зошита, знайденого серед руїн

Пил війни

Коли ми їхали на війну,
Тільки сивина скронь
Нагадувала про холод зими.
Колюча стерня полів
Жовтіла золотом стриженої землі –
Нашої землі кольорових снів
І слів
Музики пісні літа.
Коли ми їхали на війну
Життя здавалося короткою миттю,
Чи то листком клена,
Чи то колючою голкою ялини.
Коли ми їхали на війну –
Ми, старі харцизяки потріпані долею,
Думалось: «Краще ми,
Аніж оці жовтороті хлопці,
Що бачили лише світанок,
А не вечір осіннього неба.»
Коли ми їхали на війну,
Думали, що ніхто з нас не вернеться,
Що все якось раптово завершилось
Спалахом темряви,
Думалось, що всі ми залишимося
Тільки в спогадах
Тих, хто вчора,
Проводжаючи нас
Плакав.

Епоха прощання

*«У життя моє прощання увійшло...»
(Р. М. Рільке)*

Вчуся говорити «прощай»
Сонцю й деревам,
Людам і квітам.
Вчуся розуміти:
Можливо це ти бачиш востаннє:
Листя, що тріпоче, лякаючись вітру,
Квіти пізньої осені,
Воду калюж,
Світанок, мох, траву.
Вчуся прощатись.
Вчуся жити сьогодні.
Бо «завтра» прийде до когось.
Але чи до тебе – хто зна.
Тому ця епоха
Стала для тебе
Часом прощання.
Воно прийшло так невимушено
У твоє життя.
І не тільки в твоє...

Кінь огнений

*«... Кінь огнений, і дано вершнику його
взяти мир від землі, і щоб один одного вбивали,
і дано йому меч великий.»*

(Апокаліпсис. 6.4)

Огнений кінь копитом топче
Запашну траву спогадів,
Духмяний чебрець слів,
Терпкий безсмертник казок.
Огненна грива тріпоче на вітрі сонця,
Залізна вуздечка брязкає дзвоном одкровення,
У западинах від копит
Виблискує вода наших гріхів,
Що збиралась краплями
З обважнілих хмар сьогодні
Нажаханого, як облуда чорної віри
Сліпих лжепророків
З берегів каламутної ріки.
Кінь огнений
Спалює солом'яну стріху «сьогодні»,
Перетворює вигадку «завтра»
На жменю чорного попелу,
Що стане добривом
Для родючого поля «післязавтра».
Згораємо у вогні нашого часу –
Доби коня огненного –
Доби Армагедону –
Долини річки Кальміусу.

Бідний сепар!

*«Ось вся поезія ранкова
Для тих хто любить прозу є газети»
(Гійом Аполлінер)*

Бідний сепар!

Він лежить на траві без мізків
(Хоча і раніше їх йому бракувало),
Він більше не буде пити горілку
І запашний самогон,
Купавши його в «тьоті Дусі».

Бідний сепар!

Він більше не буде горлати пісні
Наповнені сленгом і непристойностями,
Заливши мозок спиртом
Не буде брудно лаятись
Згадуючи чийось матінку
І курити смердючий план.

Бідний сепар!

Він більше не зможе
Вбивати людей
І отримувати за це паперові рублі,
Кричати славу божевільному карлику.

Бідний сепар!

Він більше не буде
Забирати у хворої мами пенсію,
Купувати повій
І нахвалятися «подвигами».

Бідний сепар!

Він більше не зможе
Кататись на «віджатому» автомобілі,
Громити крамниці і банки,
Ночувати в чужих квартирах,
Розводити водою денатурат.

Бідний сепар!
Його заринють у землю
І поставлять табличку з номером.
Бо я влучив йому в голову
З крупнокаліберного кулемета.

Безодня спогадів

*«Твій спогад як
Ланцюгом прикутий птах...»
(Гійом Аполлінер)*

Наші спогади
Це птахи з обрізаними крилами.
Наші спогади
Це шпаки, що сидять у тісній клітці –
В клітці, що називається «Війна».
Якщо ми згадуємо, то лише вибухи,
Смерть і гіркий дим,
Друзів, які лишилися в минулому,
Втому, яка біжить за нами кудлатим псом,
Старі рани, які волоцюгами
Блукають зі стійбища «вчора»
У хиткий намет «завтра».
У нас не лишилося нічого
Крім отих птахів-спогадів
Прикутих ланцюгами війни
До тісної в'язниці свідомості,
Яким заборонено летіти в небо «майбутнє»,
Бо надто багато
Ми лишили в безодні «вчора»,
В тій безодні, Куди падають і не повертаються,
Лишаючи нас балансувати на лінві «сьогодні»,
Нас – тих, хто лишився
В живих...

Самотній паяц

*«Паяц блукає самотній
Під деревом з квітами зірок...»
(Гійом Аполлінер)*

Люди – це самотні паяци.
Грають свою смішну виставу
Під крилатим деревом життя,
Забуваючи,
Що це все не бутафорія,
Що це все було б смішно,
Якби не було так сумно,
Що в цій виставі
Все починається грою –
Смішною забавою,
А потім виявляється:
Це кров, а не журавлиновий сік,
Це мертві люди, а не манекени,
Це руїни, а не англійський парк,
Це страждання, а не майстерна гра,
А ми все лишаємось
Паяцями зі смішними масками...

Полювання за хижаками

*«Ми молодість тверду і кучеряву
Складаємо, мов прапор, на лафетах...»
(Богдан-Ігор Антонич)*

Наче мисливець вистежую слід хижака.
У землю засіюю гільзи замість зерна.
Нащадок спокійних і добрих селян
Я нині козак – у руках скоростріл-ятаган.
Я нині стріляю, собі обираю двоногу мішень,
Я нині як вітер минаю дороги стооких ночей,
Мій степ наче рана і спрагла пошерхла земля,
І пестить обличчя, як ніжна коханка, трава-ковила,
Тому, що інакше не можу – інакше пійтма,
Тому, що свободу віддати не маю я прав,
Тому, що мій край окупант чобітьми розтоптав.

Наш сумний сад

*«Не втекти вже, дарма, від жорстоких цих днів...»
(Богдан-Ігор Антонич)*

Наш цвіт обірвано. І пусткою наш сад стоїть.
Жорстокий садівник посеред марева століть
Чужий і зайда – мріє порубати наш вишневий сад,
На пустищі собі садити чорний виноград
І готувати трунок із його гірких плодів,
І ним втруїти світ – птахам забракло слів:
І не папугам – солов'ям наляканим для співу,
Замовкли й зажурились сірі птахи посивілі,
Коли з сокирою у наш чарівний край
Прилізли нелюди. Палає небокрай,
Дідівську шаблю й кріса дістає орач,
Знов, як в старі часи над селами лунає плач
Сиріт і вдів. На герць за волю встануть козаки
Ми сад захистимо. Сьогодні. Й на віки.

Під копитами орди

«Час спостерігає тихо

Бунт квітучих гекатомб.»

(Райнер Марія Рільке)

Навіть квіти здійняли бунт
Супроти хана Батия,
Навіть троянди шипами
Проти наруги орди.
Наша земля світла
Квітуча земля горицвіту
Нині іде війною
На зграю чорних
Песигологвців.
Нині земля квітів
Стогне під їх копитами,
Нині зайти зі сходу
Нищать мої храми,
Нині зграя чужинців
Нищить мою землю
Мою шипшинову долю.
Та нині кожна пелюстка
Кожна стеблина й квітка
Чинить запеклий супротив
Зграї східних вандалів.
Бо це земля квітів!
Бо це земля нездоланна!

Виноградарі

*«...Це означає що зібрали виноград
І грона мертвих тіл довкіль лежать...»
(Гійом Аполлінер)*

Ми виноградарі колючої лози,
Що росте на безплідному полі,
Ми винороби чорного вина часу.
Зрізуємо грона достиглі,
Що тяжіють запереченнями,
Сталевими гострими інструментами,
Чавимо сік з цих важких ягід
І робимо гірке вино-трунок
У кам'яних діжках Небуття
Тесаних з гостролистого клена
З листям лезом,
Що ріс на роздоріжжі Долі –
Перехресті нескінченних доріг,
Що обирали вершники
Сивих коней межичасся.
Ми виноградарі:
Ця земля здатна плодоносити
Тільки терпкі грона ночі
Для густого непрозорого напою –
Впивайтеся ним, божевільні!
Ніхто з нас не знав, що судилось
Плекати залізну іржаву лозу,
Садити отруйні сірі кущі
На землі, що не хоче нічого приймати
У свої зрихлені нутрощі
Крім оцих зерен.

Палаючий будинок

*«Мовляв палають будинки
Тому що йдуть з них назавжди...»
(Гійом Аполлінер)*

У цьому краю живуть тільки тіні –
Тіні людей та собак.
Вони заходять в тіні будинків
І відпочивають на тінях диванів,
І їдять тіні смачних страв,
Бо ті будинки давно спалені
Під час божевільного ритуалу –
Офіри чи то жертвоприношення
Деміургу суспільного божевілля,
Аресу сучасної Марни.
Люди тікали з цього краю,
Кидали непотрібні тіні.
Вони не знали, що тіні
Лишаються жити тут
Своїм життям химерним
Нікому не зрозумілим,
Бо вони тіні,
Вони можуть жити навіть у місті,
Що згоріло вщент.
Тільки скажіть мені – невігласу:
Як отим людям-втікачам
Жити без тіней
У місті чужому?

Монастир віршів

*«Ти, як земля, з якої здерли скальп –
Лик Жаху у байдужості ефіру.»*

(Максиміліан Волошин)

Холодний день Столітньої війни.
Сосни білими монашками
У монастир сутінкових спогадів,
Блідими світанками розуміння
Того малопомітного факту,
Що я ще живу.
А день – просто кузня Гефеста –
Руйнує буття звичне і виковує міф.
Хоча ти розумієш, що марно
Шукати нового чогось у цьому стукоті,
У цьому ливарництві форм –
Все вже було.
І ці нескінченні страждання
Гнаних горем людей,
І ця війна без кінця і без краю –
Все вже було.
Все повторюється – знову і знову
В оцій круговерті.
І все таки:
Знову бачу, як монашками білими
Сосни йдуть у моє буття,
У мій монастир віршів...

Годуючи динозавра

*«... Та кажуть до гір та до скель:
падіть на нас, і позакривайте від лиця Того,
Хто сидить на престолі,
і від гніву Агнця!
Бо прийшов великий день гніву Його,
і хто встояти може?»*

(Апокаліпсис. 6.16)

Годую з руки залізного динозавра,
Чую, як по його металевих венах
Струменить і парує летка кров,
Слухаю його гарчання, тужливий рев
І рушаю, сидячи на його спині,
На страшне полювання:
Нині ми на стежці війни, полюємо
За дикунами з племені людоджерів.
Нині ми месники:
Мисливці з прирученими динозаврами:
Називаємо їх іменням квітів –
Півоніями та гіацинтами,
Тюльпанами та гвоздиками.
Якийсь чоловік з великими зірками
На плечах втомлених
Спитав, чи живий мій динозавр.
Я відповів, що нині – сього дня сонячного
Мій дракон знищить
Ціле плем'я волохатих жорстоких варварів,
Що ми лицарі залізних коней,
Живемо тільки сьогодні,
Коли Сонце й Небо віщують двобій.
Земля відчуває важкість:
Тягар залізних почвар,
Які своїм страшним риком
Вістку несуть нечувану:

Прийшла доба страшна:
Доба Апокаліпсису.

Моє індіанське літо

*«Кому журбу довіриш, серце?
Ухиляється все більш твій шлях проходить
повз незрозумілих людей.»*

(Р. М. Рільке)

Нема кому довірити журбу,
Нема кому розповісти
Про клена мить черлену
Про тріпотіння жовтої осики,
Коли шалений падолист
Ще не зірвав її одежу
І літо індіанське ще дарує
Тепло останнє.
Хоч відкричали журавлі
Своє
З тобою попрощавшись,
Поруч люди
З якими вмерти радісно,
Й не шкода
Ці залишки життя
Нести в офіру Вітчизні.
Та нікому довірити печаль:
Хіба що мертвим.
Хіба що їм...

Доки живеш

«Ось знову зі мною

Спогади про друзів вбитих на війні...»

(Гійом Аполлінер)

Не продавай своїх спогадів
На сліпому торжищі безумців,
Не лишай своїх спогадів
У темній скрині чужого минулого,
Не прибивай свої спогади
До дерев'яної стіни історії,
Як прибивають
Відрубану косу нареченої*
На божевільних весіллях горян
До стіни старої хати,
Зрубаної зі старезних смерек років,
Хати, що пам'ятає не одну труну
І не одну хитану колиску.
Спогади – все, що в тебе лишилося,
Все, що залишилось від них –
Людей прозорої мрії,
Лицарів кам'яного обов'язку.
Тому йди
У кольорові сутінки спогадів
Щоденно...
Весь час...
Доки живеш...

Примітка: У давні часи був у наших горян такий жорстокий звичай: на весіллі наречений мусив одним ударом сокири відрубати сокирою косу нареченій і прибити цей довгий жмуток плетеного волосся цвяхом до стіни хати, де вони будуть жити.

Коли б не війна

Коли б не війна,
Небо було б прозорим озером
На дні якого блискали б
Камінці-зірки,
У сплячій прозорості якого
Плавали б каченята світла.
Коли б не війна,
Не знали б, про що явір журиться,
Коли спека приносить води жадання,
Не бачили б у його листі пальцях
Листи потойбіччя.
Якби не війна,
Не здогадались би,
Яке воно: щастя горобинове
На дотик і запах.
Якби не війна,
Ми б і досі про тиху смерть мріяли,
Як про двері у нові світи
Та втілення,
Не навчилися би мить цінувати –
Оцю теплу та вітряну,
Не бачили б у житті диво,
Не розуміли б буденність темряви,
Отої, що між...
Якби...

Короткі сни

Сам собі
Нагадував отамана
Лівобережжя
Божевільного 1919 року,
Коли ненароком зазірав у дзеркало,
Щоб пошкрябати обличчя бритвою,
Пошерхле від вітру війни.
У снах навіть відчувалась важкість шаблі
У зашкарублених долонях орача,
І тріскотіння коників
Цокотіло, як голос скоростріла.
У цій несправжній пам'яті
Я так само вбивав
Сірих зайд-покидьків.

Жарке літо

Жарке літо
Дарує металеві зерна,
Які сіємо в землю свою.
Спека
Змішує спрагу з жаданням волі,
Яке ввібрали ми в свою кров
Разом з водою
Наших холодних криниць.
Ця спека
Чи то сонця –
Круглого і гарячого як серце,
Чи то соняшників,
Що проростають із землі гарячої:
Перегрітої цього спекотного літа –

Літа одкровення,
Літа блілого Місяця:
Він знекровив обличчя своє
Дивлячись на нашу землю,
Де нині забагато горя,
Забагато жнива
Для худорлявої блідої жінки
(Бо потойбіччя біле як одкровення).
Ми теж жінці –
Отруйної трави часу.
Ми теж сіячі –
Майбутнього.

Люди заліза

Люди заліза
Нині під сонцем Апокаліпсису
Йдуть по своїй землі,
Згадуючи дощ,
Як благодать неба.
Люди заліза:
Небо Аустерліца
Нині висить над Донецьком.
Присмак горілої криці
Відчувають люди заліза.
Малюємо над спраглим степом
Знак нестримний вогню.

Трава лагідна

Добре, що трава хороша –
Лагідна,
Добре, що хоч земля м'яка й тепла:
Під таку траву і в таку землю
І лягти не гріх.
Та й земля ця – наша –
Вона нам колискою:
Будемо спати там
Допоки новий час не настане,
Нове буття у двері неба
Не постукає,
Нове сонце над світом не стане.
Я в цій траві очікую
Чи то сну довгого,
Чи то ворога,
Чи то істини
Давно всім відомої...

Вогонь

«Аз есмь вогонь, вдягнений попелом плоті...»

(Протопип Аввакум)

Наші душі – це шматочки Сонця:
Вогню одвічного.
Горимо – поки дихаємо.
Горимо – душами і почуттями.
Сіємо попіл своїх тіл
У землю спраглу,
Що жадає вогню – не попелу.
А ми ногами босими –

По ній – холодній.
А ми, як світильники
З попелу зліплені
(Бо глина теж попіл).
Ховаємо вогонь свій
У глибинах плоті.
Вдягаю на цей попіл шати
Сплетені з волокон рослин,
Вдягаю на ці шати метал
І йду істотам бездушним
Дарувати смерть.

Шлях у майбутнє

*«...Шлях у майбутнє
Втрачений тобою.»
(Райнер М. Рільке)*

Тобі лишився шлях в сьогодні.
Не в майбуття,
І навіть не в минуле,
Не у вчорашній літній день,
А тільки у сьогодні
Лишився шлях.
(Бо осінь)
Тому сприймай
Свою потріпану свідомість
Як флейту
На якій осінній вітер
Нині грає
Мелодію війни
Чи то журби
Дочасної.

(Бо ти іще живий,
Ще дихаєш і мислиш)
Просто осінь.
І ти.
А ще твоє «сьогодні» -
Вічне.
Бо існує лише воно.
Такий от дзен
Війни.
І втіха – для тебе,
Що шляхи в майбутнє
Торуєш іншим.

Мовчання не про нас

*«...І забуття чийсь, і не-про-нас-мовчання –
та тільки так замкнеться круговерть...»*

(Р. М. Рільке)

Мовчать не про нас.
Нас забувають.
Ми лишаємося лише тінями
На поверхні холодних каменів,
Викинутих нестримною рікою століття
На ринь, яку хтось охрестив «минуле».
Я не знаю хто цей хреститель:
Чи то самотній подвижник
Віри, що «все марно»,
Чи то просто схимник,
Чи свідок волоцюги-епохи,
Що шкутильгає калікою
По дорозі степу віршів.
Не про нас
Буде бубнявіти сінематограф

У темному залі новин.
Не про нас
Будуть гомоніти люди розваг.
Не про нас
Будуть мовчати у храмах.
А ми будемо тіннями.
Ми будемо пам'ятати
Своїх мертвих...

Сліди посмішки

“У мене є посмішка одна...”

(А. Ахматова)

Була у мене торба посмішок –
Кольорових, як шматочки літа,
Запашних, як букет квітів,
Прозорих, як небо ранньої осені.
Дарував ці посмішки людям –
Сумним з обличчями-масками,
Байдужим з гранітним серцем,
Людям, що йшли на смерть.
Але торба нині порожня,
Латана-перелатана:
Пуста, як чорнота сухого колодязя,
Виритого у кам'яній пустелі.
Їду в осінні сутінки
По землі зритій громом,
По землі, що ввібрала
Стільки крику і болю,
Що ще тисячу літ буде луною
Віддавати ці кавалки звуків
Людям, що її топчуть

Чоботами лихої віри
Чи черевиками черстої байдужості.
Іду до крижаної пані
Білої жорстокої королеви
(Але не сніжної, і не в казку)
З якою теж любив жартувати,
Розгубивши свої посмішки.
Але розрізняю їх сліди в повітрі,
Де колись були люди,
Що лишили по собі тільки тіні –
Такі невловимі,
Як ті — кинуті на саван трави
Собачою зіркою Сіріусом...

Дім без запаху

*«Квітів та неживих речей
Приємний запах в оцьому домі...»
(А. Ахматова)*

А я оселився в домі,
Де давно не було квітів,
Де всі речі давно мертві,
Хоч колись і були живими,
Бо ловили тепло рук
Своїх безтурботних господарів,
І оживали, гріючи погляди
Дітей та жінок замріяних.
Колись у цьому домі
Стояли у вазах квіти –
Жовті й червоні,
І своїм ароматом легким
Сповнювали повітря кімнат і одяг,
Що висів недбало в шафах.

Нині цей дім
Роздер сорочку стін,
Відкрив свою хвору сироту-душу
Злому й жорстокому небу:
Дивиться дірами порожніх зіниць
На сире й сіре місиво простору.
Нині я в цьому домі
Не живу, а шукаю сховок,
Не мрію, а стискаю метал
Пальцями, що сплелися ліанами
З холодним знаряддям знищення.

Дороги моєї музи

*«Муза пішла по дорозі,
Осінній, вузькій, крутій...»*

(А. Ахматова)

У моєї музи
Дороги нині важкі:
Розбиті і понівечені,
Вузькі і осінні –
Вітри цього падолисту злого
Наповнили дороги моєї музи
Відчаєм та смутком.
Тому в верлібрах моїх
Лише відтінки сірого,
Лише холодна вода
І крижане небо невчасності.
Добре, хоч моя муза-жебращка
У туніці своїй плямистій
Кольору мертвої трави і цвілі,
З ліхтариком тьмяним
У Данте старого позиченим,

Цими дорогами мовчання,
Дорогами крижаного вітру
За мною втомлено плентається,
Інакше подер би я цю книжечку
Записну на клаптики, слова — на звуки,
І запалив би з тих клаптиків вогник
(Навіть не вогнище),
Щоб зігріти замерзлі руки,
Які втомилась стріляти...

У глибинах глини

*«Давнє місто неначе вимерло,
Дивний цей мій приїзд.»*

(А. Ахматова)

У нашій сивій сумній країні
Всі міста давні.
Навіть якщо захочете
Заснувати місто нове,
То під зашкарублою шкірою землі
Знайдеться якесь городище —
Там, в глибинах піску і глини
Втопили люди минулого
(Наче в безодні озера)
Свої мечі і сокири,
Свої серпи і плуги,
Своїх мертвих та муровища
Своїх спалених храмів.
Може тому так тяжко
Ми по цій землі ходимо,
Може тому так боляче
Кожному з нас дихати,
Коли цю землю батьківську

Топчуть чужинці злі.
Може й тому
Ми такі замріяні,
Так зачудовано дивимось в небо,
Так хочемо захмарно літати
(Особливо коли хмаринки білі,
А тіло легке,
А руки нагадують крила),
Бо під землею надто багато
Сховано мрій та мудрості,
Сховано нашого сокровенного.
Тому ми й далі мріємо
Про світанки загірні й оксамитові,
Навіть тоді, коли жорстокі загарбники
Прийшли вбивати нас.

Свічадо бездонного колодязя

*«Ось — здійснилось. Весь світ здичавів, і навколо
Ні один не блимає маяк.»*

(О. Блок)

Заирніть у колодязь
Виритий пошерхлими руками
Старого сивого рудокопа,
Що сховав у своїй вишневій люльці
Всі гіркі дими світу.
Заирніть у це чорне дзеркало,
Куди зазирає ніч
Кожної волохатої півночі,
Коли у рудих плямистих півнів
Пропадає їх сонячний голос.
Заирніть в оцю прірву,

В оцю діру в просторі,
Послухайте ту луну одкровення.
Зазирніть і спитайте
(Себе):
Навіщо вам крила?
Чому фарбуєте їх у колір пилу
Чи у чорні відтінки сажотрусів
І ховаєте їх у старій скрині,
Що склепані з чорного граба
І тому нагадують не скрині,
А склепи,
Того самого старезного граба,
Що ріс посеред сфагнового болота
І зрубаний трьохпальчатим деревосіком.
Зазирніть у той колодязь:
Може побачите у його чорноті
Себе. Чи свою тінь,
Що блукає там одвіку –
Мовчазна і самотня.

P.S. Я написав цей верлібр в той день, коли довідався, що на “Веселій горі” загинув мій друг. Коли він їхав на передову, я сказав йому: “Бережись! Ти занадто легковажний для війни...” Хотів ще сказати: “...Ти загинеш у першому ж бою.” Але не сказав, не зміг. Але так і вийшло.

Залізні риби Неба

*«Квіти цвітуть, коли б їх не посадили...»
(Сінь Ці Цзи)*

Сірі залізні риби
Пливуть в океан неба,
Пірнають у хвилі хмар:
Такі ж сірі, як ці хвостаті макрелі.
Ці риби плывуть зі свистом,
Кидаються на берег землі
З криком шалу нірвани.
Цих риб вивергають з утроби
Хвостаті залізні дракони.
Цих зелених залізних чудовиськ
Приборкали ми – люди,
І випускаємо сірі зграї в небо,
Що у ніщо обернути
Стадо песиголовців –
Двоногих істот
З головами вовчими,
З цитатами замість думок,
З ерзацами душ з жесті.
Це небо давно стало
Морем злим і недобрим,
Як океан Тетіс –
З почварами замість птахів,
З важкістю олова замість блакиті,
З вісником смерті замість надії...

А я на війні

*«А десь то є просте життя і світло...»
(А. Ахматова)*

А я на війні.

І це не метафора.

А десь люди сперечаються щодо поетики,

Відвідують театри і читають Есхіла,

П'ють чай з порцеляни і цілують коханок.

А я на війні.

Десь люди купують дорогі меблі,

Дивляться телевізію і нарікають на дорожнечу,

Сваряться з жонами з приводу малої зарплати,

Дискутують щодо політики і голосують.

А я на війні.

Десь люди думають про кар'єру,

Сперечаються про смак салатів і кави,

Відвідують ресторацію «Жорж» і замовляють віскі,

Розмовляють про моду й курорти.

А я на війні.

Десь люди не знають, як змарнувати час,

Як піднятися з дивану

І зробити якусь справжню чоловічу справу,

Щоб пишалась і жінка й коханка

І нарікають на нудні передачі тіві й рекламу.

А я на війні.

Десь люди смакують «Мадеру»,

Планують відвідати Рим і Венецію,

Їздять на остогидлу роботу

На дорогих «Мерседесах»,

Ляскають по сідницях секретарок,

Сварять по телефону дочок,

Шукають загублені кредитки й мобіли,

Нарікають на тещу і погану сантехніку.

А я на війні:

Думаю, як дожити до ранку,
Не схопити кулю в серце,
Не замерзнути в бліндажі,
Який замітає снігом і відчаєм,
Як відбити чергову атаку сепаратистів,
Молю Бога, щоб не підвів кулемет,
Щоб артилерія випадково не змела своїх,
Не знаю як витягти пораненого солдата
З палаючої бронемашини...

Забуття на мить

*«Я тут забув хто я такий
Ким був колись-то...»
(Гійом Аполлінер)*

Відколи я потрапив сюди:
До краю хворої землі і мертвої води,
До левади іржавого заліза
І людей нажаханих,
Відколи я крокую
Стежками металевих гадюк
І отруйних механічних їжаків
Я забув
Своє імено чудне і книги прочитані,
Солодкі цілунки коханок
І музику спокою,
Мушлю домашнього затишку
І смак меду життя.
Я забув
Своє буття минуле і казкові сни,
Свої маски і ролі в театрі щоденному,
Теорему Евкліда і постулати Будди,

Свої минулі реінкарнації і цитати з газет.
Пам'ятаю лише одне
(Найголовніше)
І щоранку повторюю:
Я мушу.
Я повинен.
Я виконаю обов'язок
Не пустити на свою землю
Сарану чорну зі сходу,
Орду диких варварів,
Безумців знищення.
А тим часом:
Паморозь на торішній траві,
Снігова крупа.
Білі хмари.

Пісня металевих жаб

«Легенди нових часів квакають кулеметами...»

(Гійом Аполлінер)

Ми стаємо легендою,
Ми стаємо минулим,
Хочеться крикнути
У темний порожній простір:
«Ми ще є!»
Металевими жабами квакають кулемети
У болоті глухого століття,
Залізними динозаврами гуркочуть «Піони».
Серед вогню і борні
Говоримо слова істини
Всесвіту, який нас не чує,
Пишу вірші у потріпаний зошит
На лафеті гармати

Серед повітряної весни,
Серед квітів, що тремтять від вибухів,
Серед птахів, що співають тільки для себе,
Серед трави, що схиляється додолу
Від нещадного вітру знищення,
Серед землі, що в шрамах траншей
І виразках бліндажів
Стогне слова легенди,
Яку будуть оповідати
Люди майбутнього.

Слова-зерна

*«Всі слова що хотів я сказати
Зорями стали...»*

(Гійом Аполлінер)

У землю, що зорана вибухами,
Що насичена металом,
Як пиріг родзинками,
Сію замість зерен слова
(Бо весна, бо слова теж зерна)
Але не вірю,
Ані на йоту не вірю,
Що дочекаюсь врожаю,
Навіть якщо паростки зійдуть,
Навіть якщо з неба полле дощ надій
Великими важкими краплинами,
Бо посіяні слова покидають землю,
Летять у чорну безодню і стають зорями,
На які ніхто не дивиться,
Бо всім байдуже
Є над головою зірки чи ні,
На цій скаліченій землі
Вже все одно.
Всім...

Розділи сумної повісті

*«Розділи цього роману прости
І трагічні як маска тирана...»
(Гійом Аполлінер)*

Я гортаю сторінки
Важкої трагічної повісті
Без кінця і початку,
Ковтаю як пігулки
Гіркі і прості слова
Липкі абзаци
І сумні метафори.
Як хочеться знайти автора
І сказати йому кілька слів
Чи то запитати:
Навіщо з кожної сторінки
Виглядають маски тирана,
Морди диких варварів,
Силуети руїн
І могили, могили, могили?
І навіщо у цю сумну повість
Він кинув тінь мою
Персонажем недоречним?
Писав би краще веселе
Щось
І життєрадісне чи еротичне...
А то знову –
Темний розділ про смерть.

За стіною спокою

*«Якщо смерть мені судилась на арені...»
(Микола Гумільов)*

Плакав сивий солдат:
За соснами острова Родос,
За кипарисовими алеями Сицилії,
За хвилями холодного моря,
Що важкою і мокрою ковдрою
Лягають на спини скель
Тягарних материків минулого.
Плакав сивий солдат:
За цеглинами недопеченими Храму Істини,
Який зруйнували невігласи,
Коли він ще не був збудований
На пустищі, що зветься Прихисток.
Плакав сивий солдат:
За зернами,
Які ніколи не будуть виснути
На важких колосках пізнання
Серед поля забутої віри
Орачів мідного плуга,
Плакав сивий солдат:
За вулицями, що вже не будуть знати
Теплого вовняного слова «затишок»,
За легковірними птахами,
Що стукають у шибки спогадів,
Марно намагаючись принести вісточку
З білого мороку країни мертвих.
Плакав сивий солдат:
Бо живим на цьому вітряному полі
З сотні хоробрих бійців
Він лишився один...

Ніч назавжди

«Певно, ніч ніколи не мине...»

(Цін Гуань)

Назавжди на Землі настала ніч,
Навіки опустилась вічна тьма
На світ.
І в темряві сказав мені один старий:
«Сідлай свого гривастого коня!
Бо стільки літ
Ти мовчки споглядав весняний цвіт
І осені холодний вітряний привіт,
І білої зими прозорий лід,
І літа теплого прозорий мід.
А нині ніч: і байдуже яка пора.
А нині ніч: назавжди тьма.
І ти в цій тьмі, в оцій імлі
Коня женеш прямуючи на зорі –
Оті, що в жмені затискає Водолій,
І блиск меча і дзвін копит,
І посміхаєшся недолі злій...»

Бліде сонце зими

«І снилося якомсь, що серце моє не болить,

Що дзвоник воно порцеляновий в жовтім Китаї...»

(Микола Гумільов)

Ми на втомлених плечах
Тримаємо всю важкість світу сього,
Цього хворого світу невизначень:
Епохи відсутності мети і сенсу.
Але тримаємо:
Атланти в камуфляжних бушлатах

З тризубаним плетивом на шевронах.
Бо в світі цьому ще багато доброго і хорошого,
Багато красивого і чистого (як пелюстки),
Тому тримати мусимо,
Хоч в серцях діри від куль,
А Сонце бліде і зимове
Ховається за хмарами жаху,
Щоб не бачити оцього руйновиська,
Оцього місива кольору охри,
Оцих плям кольору іржі.
Бо зблідне ще більше світило,
І що ж ми тоді діткам кульбаби скажемо,
Якщо зійде над цим літнім цвітовиськом
Не жовте сонце радості,
А бліде й перелякане,
Наче каліка на милицях,
Що згадує як в сирому січні
Замість сніжинок візерункових
Падав на голови людям
Град –
Не той, що місто,
І не той, що льодяники,
А той, що смерть.

Озирнутись назад

*«Я мужність знайшов озирнутись назад
Трупи прожитих днів
Встилають мій шлях
Я хочу оплакати їх...»*

(Гійом Аполлінер)

Якби тільки мертві дні
Були позаду (коли озирнемось назад),
Якби тільки мертві ночі
Ми бачили на шляху
Розбитому і навіть давньому,
Якби тільки вони
Дивились на нас скляними очима
Із загублених і забутих календариків,
Де рудими котами дивиться минуле,
Заглядає у темні закутки старої пам'яті:
Там друзі
Яких ми не зустрінемо більше ніде.
Тільки там - в минулому,
У тумані прожитих днів.
Ми їх побачимо.
Якщо віднайдемо мужність
Озирнутись назад...

Акробати

*«Селищами жебраків від зорі до зорі
Йдуть блукаючі акробати.»*

(Гійом Аполлінер)

Ми акробати:
Жонглюємо залізними інструментами,
Граємо безглузду виставу
У цьому цирку людей,
Блукаємо селищами жебраків,
Людей, що раптом стали безхатками,
І не хочуть дивитися ніяких вистав:
Навіть наших – таких дотепних,
Не хочуть слухати ніякої музики:
Навіть цієї – такої голосної,
До грому подібної.
А ми все бавимось
У свої ігри зі смертю,
Дивіться на нас – глядачі ненаситні,
Може колись вам набридне.
Може...

Нічого

*«Мені нічого вже не треба тільки погляд
Потомлений стулити і тремтячий забути сад
Де червоні порічок куцики хриплять...»*

(Гійом Аполлінер)

Мені нічого не потрібно в цьому світі:

Ні блиску діамантів, ні сонця золотого жмутку,
Ні срібла Місяця оповні, ні темного агату вечорів,
Нічого.

Ні яшми теплих днів, ні затишку морів –
Отих, що теплі. Навіть шелесту тополі
І жеботіння дощу літеплого
Не треба.

Дар щонайщедріший я не візьму,
Бажання згасли, як згасає свіча,
Зникаючи у густині Ніщо.

Я тільки хочу забути
Черлені ягоди війни достиглі,
Якими сповнене усе.

Вартує втомлені повіки стулити,
Як знову ягоди червоні –
На снігу, траві – і свіжій, і торішній,
На будинках – на стінах сірих,
На дорогах: усюди ягоди
Червоні. Їх сік густий...

Все, що лишилось

*«Все на світі заломилось,
Залишилась тільки тиша.»
(Федеріко Гарсія Лорка)*

Лишилася тільки тиша
У павзах між вибухами.
Тільки шматочки тиші:
Нескінченні, як політ краплі,
Що падає з обважнілої хмари
(Йй виснути вже несила
Над землею,
Де нічого не лишилося –
Тільки тиша
У перервах між пострілами:
Кожна з безодні антракту
Вистави степових Колізеїв).
Отам і живемо –
Міряємо цю тишу епохами:
Кожна мить тягнеться тисячоліттями:
Міжгалактичними порожнечами.
Ось і вся насолода для лірника:
Слухати оцю тишу,
Жити між рядками римованими,
У проваллях міжлітерних.
І наставляючи очі краплям
Дощу, що падає так безшумно
(Літеплого, звісно, літеплого!),
На війні глиняній кольору охри
Думати:
«Як тихо тут!»

Газела про втомленого солдата

*«Вітри ясні і хмари, невтомні і невстрійливі,
літають фазанами з дзвіниці на дзвіницю,
а день – наче хлопчик порубаний, постріляний.»*

(Федеріко Гарсія Лорка)

Поранений день помирав –
Посічений градом, порубаний ураганом,
Степ марив птахами:
Тужливими криками удодів,
Шелестом сухоотою нетреби,
Колючого, як стогін яструба.
Вітру невтомному: грай
На сопілках залізних,
Хили тюльпанові голови
До сухої землі, заспівай колискову
Солдатам підкошеним втомою,
Тягарем сього світу страшного,
Тягарем залізних квітів,
І зерен божого гніву
Важких, як весло Харона:
Нехай нині від мертвих
Одділяються воїни сном:
На землі сухій і теплій,
На тирсі жовтої вохри,
Нехай...
На землі деревію-тисячолістника,
Гіркокого, як серпнева пісня
Нехай...

Газела про металевий дощ

«У мертвих крила з щирого моху.»

(Федеріко Гарсія Лорка)

Над Сарматією небо прозоре і чисте,
Над Сарматією вночі зірок намисто,
Але з неба падає металевий дощ,
Люди ховаються від нього в ями
Та в рани Землі, вириті на плоскій рівнині,
У потворних звуках вчувають музичні гами,
Люди одягають недоречні шати,
Однакові, як два іржаві цвяхи,
Маючи замість дороговказів годинники,
Замість куточків затишку плахи,
Прислухаючись до грому серед ясного неба,
Люди звикли вірити в неможливе,
Збирати хвилини у діряві кошики літа,
(Ніякі парасольки не врятують від зливи),
Бо замість дощу з цього неба-дзвону,
Замість життєдайних краплин,
Прозорих як людські душі,
(А ми думали, що життя не спалах, а плин)
Падають шматочки смерті,
Навіщо мені знати, коли впаде мій шматочок,
Коли я стану невидимим птахом,
Зроблю свій останній в порожнечу крочок,
І покину землю Сколотію,
Де навіть дощ – і той залізний,
Де гітара співає про знищення,
Де все нині стало запізно,
Де очі не хочуть все це бачити,
І хочеться жити вигадками,
Гублячись у мурашниках спогадів,
Називаючи неможливе словами
І співати про металевий дощ –

Мені, людині, якій на зранене серце
Причепили чорно-білу мішень.

Моя офіра

«Я все віддав Сонцю Все крім тіні моєї...»

(Гійом Аполлінер)

Ми сонцепоклонники –
Люди у плямистому одязі
З важкими черевиками днів,
З металевими знаряддями довгих рук.
Наше коротке буття – офіра:
Все віддаємо
Жовтому Сонцю майбутнього –
У синьому небі Волі:
Наші душі, тіла, серцебиття, подих,
Подерту скатертину мрій
І вишиту сорочку радості,
Прозору воду спогадів
І солодкий мед пережитого:
Все віддаємо тобі – Сонце!
Тільки тіні, Тільки оці сірі тіні
Лишаємо собі чи то іншим:
Має щось лишитися після,
Що має блукати в сутінках
І нагадувати про нас живим...

Невже

*«Ну ось, знову про війну!
А збирався писати
Про дощ...»*

(Василь Слпчук)

Я пишу вірші про війну,
А хотілось про осінь,
Я пишу новели про смерть,
А хотілось про жовте листя,
Я думав, наснитись море
Зеленого нескінченного лісу
Чи синій океан бездонних
Вересневого мовчазного неба,
А сняться знову
Вбиті солдати, сухі постріли
І мокрий бліндаж.
Знову дивуюсь –
Чому я йду вулицею
Без автомата,
Чому жінки
Вдягнені не в камуфляж,
Чому так тихо ночами,
Невже, справді, я повернувся
І це не сон і не видиво
Мальоване на розбитому дзеркалі
Порожнього дому
В який завітала війна...

Ми

*«Виє вітер а небо синьо-лілове
І вороже і ні рядка цілий рік»
(Гійом Аполлінер)*

Ми шли назустріч світанкам
Нам гріло рамена Сонце,
Перед тим, як піти за обрій,
Нам співали невтомні вітри
І любили нас завірюхи:
Цілували сніжинками в чола.
Ми йшли крізь сніги і тумани,
Ми шукали у небі зорі,
Пірнаючи в темні безодні,
Ми гріли руками залізо,
Ховалися від куснів сталі,
Які шматували тіло,
І звільняли зболену душу:
Лети альбатросом в небо!
Ми рахували хвилини
Які нам лишилось прожити
До вечора хворого світу,
До ранку наших ілюзій,
Ми стали стіною плямистою
На шляху диких вандалів,
Ми боронили людяність,
Ми вчилися помирати.
Тепер вчимось забувати –
Те, що треба забути:
Біль і тягар печалі.
Тепер вчимось пам'ятати –
Друзів і побратимів,
Які відлетіли в вічність.

Написано на Покрови - в наш день....

Брати по зброї

*«Втретє
Запалюю ліхтар, віддаю його
Сваволі роси.»*

(Йоса Бусон)

Мої брати по зброї!
Чому у вас такі втомлені очі?
Чому ви носите
На лівій руці годинники,
Що давно зупинились?
І показують лише одну годину –
Ту саму «коли»,
Ту саму «для чого»,
Ту саму «навіщо»,
Ту саму «тільки».
Чому в зніцях написано
Дуже дрібними літерами:
«Друже, ти знаєш»,
«Друже, ти розумієш»,
«Друже, пробач»?
Чому,
Коли зустрічаємось поглядами
Ведемо розмову без слів,
Без речень і фраз,
Ніби граємо в шахи
Без поля клітинок й фігур,
Бо навіщо
І так зрозуміло все,
І так небо надто синє й глибоке,
А повітря надто густе й важке,
Надто,
І кава надто нагадує попіл,
А життя – Колізей.
Надто...

Там і тут

*«Незабаром і пам'ять моя розчиниться
у просторі...»*

(Гійом Аполлінер)

А на війні як на війні: Сонце
Над нами вогненною кулею.
А на війні як на війні: Небо
Пораним птахом – коли синім,
Коли вицвілим – кличе,
Чи то летіти, чи то просто жити.
А на війні як на війні: Поле
То квітуче, а то зовсім зоране,
Тільки не плугом, громом,
Тим, що пахне залізом і димом.
А на війні як на війні: дихати
І хочеться, і подуха – присмак
Металу в горлі, крові тріснутих губ,
А на війні як на війні: Білявка бліда –
Смерть старою дівою
Блукає шанцями та бліндажами,
Зазирає кожному в очі,
Про щось запитує, чогось сміється,
А ми собі в своїй вічності
Буття хвилинами міряємо.
А на війні як на війні: Залізо
Холодним драконом сутінок
Чи гарячим подихом пекла.
А на війні як на війні: Пил
Всюди. Навіть час стає пилом,
Навіть слова пилом під ноги втомлені.
А на війні як на війні: Друзі
Хто тільки в пам'яті,
А хто там - під кулями...

Озираючись

*«Я мужність знайшов озирнутись назад
Трупи прожитих днів
Встилають мій шлях
Я хочу оплакати їх...»*

(Гійом Аполлінер)

Не тільки мертві дні залишаться позаду
Коли знайдеш собі хвилину озирнутись,
Не тільки час тобі негодою насипле граду,
І нині не траві доводиться додолу гнутись,
Якби ж то лише так - якби то тільки мертві дні
Дивилися на нас мов спогади сумні,
Очима мертвими скляними із загублених листків
Отих торішніх кольорових злих календарів,
Якби... Якби лише вірші й потрошені слова
Блукали в пам'яті... Аж там лиха зима,
Ота... Там шанці, бліндажі і люди - ті, яких нема.
Не тільки мертві дні... І моторошні сни... Дарма.
У пам'яті кутках, у снах живуть вони –
Солдати - друзі, що ти втратив на війні.
Годин страшних, яких орди бреде юрма
І ти у ніч глуху шепочеш: «Не дарма
Все що було, весь біль, що ним пульсує часомір,
Все що зробив, звершив всьому наперекір,
І смерть, що самотою з вічними «чому»
Тебе відвідала на хвильку і пішла у тьму,
І вітер, що співав тобі псалом
І ми, що йшли в майбутнє напролом...»

Оливи

*«Ich bin allein mit aller Menschen Gram,
Den ich durch Dich zu lidern unternahn,
Der Du nicht bist. O namenlose Scham...»*

*(Rainer Rilke)**

В осяйній тиші самоти оливи – сад.
Не можу поглядом вернутися назад –
У те сентиментальне «до війни»,
Бо зацікавив недужий світ, змінилися ми,
Бо курява стоїть над каменем доріг,
Бо досі у лівиці затискаю оберіг –
Отой, що я носив по згарищах. Псалом
Лунає досі над містами і степами. Напролом
Роковані віднині йти – година сутінкова,
І час лихого кажана, проте, жадає слова
Душа, перо, папір, тінь яструба і тиша-мить,
Час не спиняється – він далі струменить,
Він далі одкровення нам шепоче: «Ви ніде!
Вдивляйтесь в місяця румовище бліде,
Ідіть, блукайте, бо зруйновано ваш дім,
Шукайте істини сліди на образі блідім,
Ваш шлях лежить крізь Гетсиманський сад,
І не судилося прочанам повернутися назад,
Бо ви тепер солдати – перед вами сон землі,
І навкруги оливний сад, і все минає – все в імлі...

Примітки:

* - *«В людському сумі я осамотів,
його Тобою втишити хотів,
та це не Ти. О, стид наготовів...»*

(Райнер М. Рільке)

(Переклад Мойсея Фішбейна)

Сира тінь моя

*«Тінь моя ковзає річкою
мовчазна і сира...»*

(Федеріко Гарсія Лорка)

По річці життя норувистій
Перекатами та вирами,
Плесама та затоками
Ковзають тіні – темні, кудлаті,
І моя мовчазна і сира,
І моя дощами осені зрошена,
Така сама неприкаяна й непотрібна
Ковзає. Блукає безхатьком-круком
Багновищами очерету мислячого,
Торфовищами осоки-мрії,
Мокряками комишу-казкаря.
Блукає тінь моя долиною-гленом,
Де все завершено
І все тільки в минулому,
Навіть смерть і то тільки вигадка,
Каменями-плазунами, де рінь заворожена:
Рінь, де ховається тінь моя,
Як в хатинці-склепі соломою критій.
Тінь моя. Безпритульна сомнабула,
Птаха мовчазна чорнокрила,
Пірнай в світ прозорий води холодної,
В світ лускатих темнословів сріблястих,
Доки сонце не зникло,
Доки світ не зістарівся –
Блукай.
Пірнай.
Пий росу.
І вигадуй...

Шкаралупа місячної ночі

*«... в яєчній шкаралупі,
серед ночі з її прокуреним скелетом,
серед нудьги моєї уламків кістки Місяця,
у радості моїй, що схожа на тортури...»
(Федеріка Гарсія Лорка)*

Мисливцям на вурдалаків присвячую. Щиро.

У шкаралупі місячної ночі,
Коли мріяти годі, а вино темряви
Розлито по келихах – по краплі кожному,
Хто тільки в пам'яті, а ще там – в минулому,
А журба моя уламками сну
Покришеного на кавалки келиха
(Кожен смарагдом зірки,
Що світить зеленим оком
На небі чорному)
Кожної ночі жовтий скелет
Ховають по шафах підручників,
Лишилися мені шматочки радості
До ранку слухати мишей шарудіння
Разом з котом кудлатим – йому розвага,
А мої розради на тортури схожі:
Бо кожен сон тарантулом
Тягне з нори Торквемади цитати.
А ти хотів, щоб тобі снилась копальня
Не для тебе рита, не тобі ліхтарем в сутінках,
Не тобі далека, не тобі закіптюжена.
Вбиваю осиновий кілок упирю в груди –
Щоб не встав не тинявся
По степах моїх синіх.
А хочеться заснути
Сном осіннього винограду

Або сном старого рибалки
Що ловив диво-рибу
У глибинах ріки
В якій втопилося серце –
Колись не сьогодні.

Тога під назвою холод

*«Вечір одягнувся в холод,
щоб не згубити шлях...»*

(Федеріко Гарсія Лорка)

Одягаються в холод
Жовтодзьобі філософи,
Перехожі неіснуючих вулиць,
Меценати в потріпаних тогах
Століття-потворки.
Данте –
Цей італієць-рибалка
Співак Флоренції-астролябії,
Друг всіх шевців та молочників
І виноробів босоногих доріг –
Він знав, що там холодно,
Але не очікував,
Що холод це одяг,
В який нині ми всі одягаємось,
Не для того, щоб тіло сховати,
А для того, щоб бути помітними
Для інквізиторів не того ренесансу,
Для шукачів ересі – не цієї,
Не альбігойської,
І навіть не падолистової,
Бо цей падолист теж сенатор і римлянин,

Теж одягається в тогу холоду,
Загортається в холод, як в ковдру
Загортається старий паралітик-день
(Бо світло)
(Бо тільки сіре і чорне –
Два кольори пізньої осені –
Тлін),
Межи час, межи епоха, межи –
Люди вдягнені в холод
Збирають опале листя
Жменями
Для старої бабусі Клото
Та її кози білої.

Зорі згасають

*«Зорі згаслі
Засипали попелом лоно
Зеленої річки...»*

(Федеріко Гарсія Лорка)

Зорі гаснуть
Лишається попіл –
Сірий гіркий попіл.
Тому і небо над країною хмар
Попелясте – бо світить
Попіл – гарячий ще,
Грань замість зір – тих попелищ –
Саме тих – металевих,
Які запалюють не смолоскипи
І навіть не блискавки-треби,
Не учні-нездари
Прометея мрійника.
Запалюють металеві почвари
Диких брунатних варварів.

Зорі гаснуть.

Може тому, що несила
Дивитися з чорноти отої
На дідизну-попелище.

Може.

А може тому, що світло
Таке недоречне
У мороці надто густому,
Надто тягучому
Смолянисто-липкому
І важкому, як цегла
Для підмурків каплиці
Ренесансу отруєного.

Зорі гаснуть.

Не солить їх попелом
Черствий хліб щоденності.
А може ми просто не бачимо
Того дивака старого
У плащі дірявому,
Що гасить, як свічки,
Наче китайські ліхтарики,
Останні свічада Неба
Епохи занепаду.

В може не гаснуть?

А може це просто світає
Над попелищем Борджія,
Може з того попелу
Колись виростуть квіти,
Які побачити
Вже буде нікому.

Сполох дзвіниці попелу

*«Я хотів би з дзвіниці бити на сполох,
Та черва точила плоди,
І сірники згорілі
Їли весняне жито.
(Федеріко Гарсія Лорка)*

Дзвіниця
Збудована з попелу
Підносить прозорий дзвін
В небо – за хмари розтерзаних днів.
На сполох
Били в ті дзвони мертві.
Дивіться: по сходах
Дзвіниці
Від якої лишився попіл,
Тільки попіл сірий у жмені
Їдуть дзвонарі мертві з сяючими очима
Вдарити в дзвін незримий,
Сповістити живим –
Хто лишився,
В кого серце ще не зотліло,
В кого серце ще не сточила
Черва зневіри й байдужості,
Сповістити одвічним дзвоном
Про те, що війни пожежа
Нищить весняне жито,
Спопеляє священну землю,
Що сарана двонога
Розпочала нашестя
На поле наше священне,
Що мусимо ми бути
Нині людьми заліза,
Людьми незнищеної криці.

(Яка ти гаряча – земля спопеліла,
Вже стільки часу – як згоріла дзвіниця,
Вже навіть розвіяв вітер
Останню жменю сірого попелу,
А я все чую
Як дзвонять на сполох мертві.
Мертві.)

Мертві вершники, білі коні

*«Гострі чорні тіні
Тягнуться до небосхилу.
І рвуться гітарні струни
І стогнуть.*

*Коні мотають мордами.
А вершники мертві.»*

(Федеріко Гарсія Лорка)

Мертві вершники
Скачуть на білих конях
Туди – назустріч заграві,
Назустріч світанкам багряним,
Музика: стукіт копит
І елегія сонця-кобзи
У якої обірвані струни.
Ми вірили – Бог почує
Коли-небудь нашу пісню –
Пісню вершників мертвих,
Що стисли навіки шаблі
У своїх скам'янілих правицях.
Над слідами копит

Серце моє летить
Над слідами коней білих,
Які несуть вершників мертвих
У синю безодню неба.
Серце моє грішне
Забарвлене соком брусниці,
Забарвлене сонцем заграви
Вторить звукам копит,
Коней, як сніг білих,
Що несуть побратимів мертвих
У безмежну блакить вічності.
У вугільнім мороці ночі,
У рожевій імлі світанків,
У синій воді вечора
У білій прозорості дня
Я буду черленим серцем
Співати стукіт копит
Коней, як Галактика білих,
Що несуть вершників мертвих –
Воїнів синього степу,
Воїнів вільного сокола,
Воїнів вічної пісні.

Хіба що вершник

*«Яке все сіре і втомлене!
Два кінських ока величезних
І дві зіниці моїх малих...»
(Федеріко Гарсія Лорка
«Романс приреченого»)*

А мені – вершнику – тільки шматок дороги.
Хіба що. І то запилюженої. І то під ноги.
А мені – вершнику – торбу наповнену часом
І то не хвилинами. Вічністю. Хоч і торба латана.
І подерта-роздерта зорями – тими, що над Океаном,
Що світили Колону-мрійнику чи то морекроку.
А ти, Федеріко, такий же аміго, як той –
З очима сумними і бородою кучою,
Провісник усіх ідальго майбутнього (епоха мельників).
Всі ми такі – волоцюги-безхатьки, вершники
На дорозі (ковтати пил і про воду прозру мріяти),
Як той – недоречний, як ми – не сучасники. Часу.
А Ернест як завжди – милування дійством кривавим –
Бика на арені – залізом у серце, кров на пісок.
І війни півслова на клапоть паперу, доки є час –
Між пострілами. Між сафарі страшними і чаркою,
Що палить вогнем над рівниною наших спогадів.
Федеріко. Доки мигдаль відцвіте, вже й по вечору:
А ти кажеш: «Дон Педро», а ти кажеш: «Місяць
Шукає своє відображення, плінь, річко, плінь...»
А мені - вершнику - тільки б назад не вертатися
До оцього дому неіснуючого, до цих каменів-якорів,
А мені, вершнику на цих дорогах втомлених,
На цих каменях смерті-мовчання тільки б не згадувати,
Тільки б забути. І коню-схизмату на вухо прошепотіти:
«Ми приречені...»

Сталактити черепа

*«На черепі місячно,
Дірявому й синьому
Мої «кохаю» перетворились
У сталактити солоні.
А далі – засніжене поле.»*

(Федеріко Гарсія Лорка)

А далі – тільки поле порожнє, засніжене,
Бо в черепі замість думок ростуть сталактити,
Бо все відібране на полях війни горожанської
Замість слова «кохаю» - лускаті постріли,
Замість пісень гармати. І мерці, що пишуть вірші,
І мерці, що вірші читають. Не тільки мої.
І мерці, що вірші шматують, ріжуть їх на дрібні літери,
На звуки. А музику – на кавалки струн,
Що нагадують дротики, які потім поскручують
У колючки такі іржаві і скажуть нам,
Що то теж струни – грайте на них мелодії,
Мелодії сталактитів черепа.

.....
У країні поетів розстріляних,
У країні копалень бездонних
Тільки поля засніжені
Для тіней безпритульних,
Що блукають мішенями сірими
Для окупантів собакоголових
Та
Хто про що – а я про Іспанію,
Кому що, а мені криця
Меча не тутешнім вітром іржавленого,
Не тутешніми вершниками щербленого,
Вітряки, не тутешніми теслями окрилені,
Кінь, не тутешньою тьмою народжений,
Мовчання, не тутешньої тиші шматок.

Коли запанує тиша

«Так осягаю хвилювання лісу:

Поєму листя і поєму планети.

Але, кедрі, скажіть: коли моє серце

Затихне в обіймах безсмертного світла?!»

(Федеріко Гарсія Лорка)

Коли замовкнеш моє серце?

Коли затихнеш, згасиш стукіт

Як гасне свічка, коли гусне тьма?

Коли в обіймах світла

Перетворишся в мовчання?

Я запитав це в кедрі, що поєму

Складає і співає споконвік

Вже не одне століття – там,

В обіймах вітру, на скелястих брилах

Горган замшлілих, що луною досі

Повторюють слова повстанців,

І серед туманів, що поглинають все,

Як губка, як вогкий старечий Час.

Я запитав і марно чекаю одкровення,

Я – блукалець,

Я – короткий спалах у пітьмі

Доріг чи то шляхів, чи то стежин

Нізвідки в нікуди. Іспанця Федеріко

Цікавило одне старе питання. Одне. Лише.

А мене цікавить, крім цього віковичного,

Коли

Не буде чути тупіт окупантів –

Чобіт свинцевих тупіт по моїй землі?

Коли?

Та кедр мовчить

Чи може я не чую, як він промовив:

«Та тоді

Як ти – бо більше нікому –

Проженеш цих зайд з землі
Яку тобі даровано, яка твоя.
І вже тоді мовчи у віковичній тиші,
І вже тоді в потоці світла гасни,
Там, за межею України,
З межею степу, лісу, води і неба.
Там.

Келих білий

*«... Чаклунство довгих білих днів,
Коли в сонливій млі душа сумує глибше...»
(Шарль Бодлер)*

Я наповню мій келих туманом
Густим, непрозорим, липким,
Як молоко корови білої та комолої,
Тої самої, що блукала
Чорнотою Всесвіту і
Розлила з м'якого вимені
Білу смугу Галактики,
По якій ось так і мандруємо
Кермуючи возом бурлацьким
Від одного Сивашу до іншого
Пересипу-Перекопу-Перемуру.
А у снах на махновській тачанці
Скоростріл затискаючи пальцями
Все так само кладу окупантів
У траву, у траву, у траву.
Гусне вечір. Як раніше, не спиться,
Не сниться, не мариться і не літається.
У кинутій хаті,
Що стримить дерев'яною вежею,
Дитинцем дитинства

Серед лісу кудлатої містики
Я ковтаю туман
Як ковтають вино забуття,
Як проціджують смерть
Крізь сито діряве років,
Крізь зуби століть.
Як п'янить цей туман...
Як хилять на сон
Ці подушки мохів...
Ці дерева в імлі,
Що шепочуть: «Засни!»,
Ці черлені брусниці краплини –
Черлені, як кров.
І це дерево - тепле на дотик
І легке, як життя,
І своє, як труна.
Прозорими крилами бабки
Дні шурхотять. Я живу.
Я блукаю. І келих туману
Я п'ю...

На поверхні

*«У криниці вода мліє,
У глеках росте мовчання...»
(Федеріко Гарсія Лорка)*

Часоплинність клаустрофобії
На поверхню ріки пелюстками
Позаторішніх квітів мертвих віршів
Про любов - таку ж неіснуючу
Як подерті шматки спогадів,
Про жінку, що поїхала з химерними мріями
До країни кущів кокаїнових
І гір зубатих як пашека мегалодона.

Де ти блукаєш? Між якими
Індіанськими селищами
Давніх, як мої сни.
А в мене лишилися спогади,
А сліди твої шукаю нашими горами –
Таки лагідними, таки тими,
Де кожен водоспад співає про тебе,
Де кожна квітка мені дорікає,
Що тобі мною не подарована,
Де кожна хмарка, як та,
Що ми колись з вершини бачили,
Отоді перед громовицею,
Отоді - ще не перед прощанням,
Отоді, коли під смереками
Далай-лама нам про щось нашіптував
Своєю старою книгою.
Чи може то просто молодість
Мені так необачно згадується,
Чи може просто здається,
Що досі ти зі мною блукаєш
Оцими горами дощавими
Замшілими й чебрецевими,
А не тими селищами,
Де продають забуття жменями...

Про що тобі в тій жаркій чужині мріялось
Незабута моя, недолюблена,
Коли блукав я війни стежками?

Чорні птахи торішніх снів

*«Зелена отрута заграви, та я вип'ю цей трунок
Я пройду крізь ворота, де роки стали тліном...»
(Федеріко Гарсія Лорка)*

Чорні птахи торішніх снів
Дзьобають тіні мертвого Місяця.
Небо! Я не бачу тебе, лише
Ковтаю липке туману морозиво
Якогось не нашого, якогось чужого:
Туману Гіпербореї.
Але вже не блаженої - злої.
А в снах Андалусія-туга
Таки не сучасна, але жарка й опалена
І не тільки Сонцем - блукальцем байдужим,
Таки Андалусія - та, обірвана пісня
Війни горожанської.
Гай, гай, Федеріко!
Чорні кулі навпіл з тобою
Поділимо. Бо вони маслинами
В долю нашу виснуть,
Бо у снах моїх ті самі постріли,
Бо колючки нетреби такі самі гострі
Як на землі де лишилося
Тільки й кольору, що жовтого.
І ні краплі дощу живодайного,
Тільки трунок. Навіть з неба.
Гай, гай, Федеріко!
Що тобі Франсіско,
Що мені Вальдемар
Тим самим Торквемадою.
І тіні ті самі - зловісні,
А доля так само - не жити:
Тут під деревами:
Чи тобі мигдалевими,

Чи мені під липами –
Чорні маслини на двох
І обірвана пісня
Андалусії-туги –
Землі вандалів...

Мигдалевий шлях

*«Їх стиси чорні-чорні
І чорний їх крок карбований.
На крилах плащів чорнильних
Блищать воскові плями.»*
(Федеріко Гарсія Лорка)

Мій шлях гірко мигдалевий –
До землі помаранчів-каменів,
До краю тужливих дзвонів,
Про які не запитують,
Де кожна халупа - кастілло,
А кожен жебрак - каштелян,
Де грона оливкові краплинами ртуті.
Надто сухо для очей втомлених
Віслучків і загнаних коней
(Яких пристрілюють)
Надто вітряно для копачів могил,
Тому брили і камені,
Тому кулям надто просторо
Для польоту від серця до серця,
А вино надто солодке,
Бо так не буває:
Біле сонце і земля жовта:
Лише трохи крові биків на арені.
Там вічно тешуть хрести камінні
На полі війни горожанської,

А художники марять,
Бо з вікон глухих
Визира Торквемада,
А поетам - по кулі,
Бо дихати нічим –
Повітря спалене
Вогнями чужих автодафе.
Країна гостей-вандалів,
Там не цвітуть проліски,
Там камені дикі
Ростуть злими менгірами.

.....
Мій шлях мигдалевий
В оту країну камінну
Бо я теж божевільний вершник...

Офіра Високому Небу

*«Третя ріка - це Гіпаній, її джерело в Скіфії
і починається вона з великого озера,
навколо якого пасуться дикі білі коні.»
(Геродот)*

Сколоти женуть коней
До мідної річки Калай,
Воїни лат лускатих
Кметі трави запашної
Женуть комоней чорних
На пагорб шаленого вітру,
Женуть на офіру Сонця,
Офіру Мечу і Небу:
Арею - нестримному вершнику,
Папаю - вершителю грому.
Пахне гіркий полин,

Скриплять ясеневі вози,
Ступають важкі копита
Чорних коней степу,
Луною на цей стукіт
Кричить у блакиті сокіл
Знаком святим Папая,
Словом Закону Степу.
Праматір людей Апі –
Жінка-змія мудра
Кличе сколотів за обрій –
На схили священних пагорбів,
І кожен воїн сонце
Несе віковичним знаком
Золотом на сагайдаку.
Час довгих мечів і заліза
Дзвенить у прозорих хмарах,
Скіфи женуть комоном
До пагорбу треби і тризни,
Йдуть до кургану офіри.
Солодка вода Борисфену
Сповнює їх жили.
«Ми йдемо до тебе, Сонце!» -
Співають патлаті сколоти,
Їхню звитяжну пісню
Повторює в небі вітер.

Час важких хмар

*«У заблукалих очах - там читай:
орбіти сонця, орбіти серця...»*

(Пауль Целан)

Над степовою Елладою хмари
Важкі, як Сізіфа камені,
Недоречні, як пальці Мідаса,
Нависають над нашою легкістю
Чебрецевою і суничною
Гроловицею фатуму.
Над степовими Атенами,
Яруговим Пелопонесом
Хмари тверді - і то гранітові
Висять дощем кам'яним.
Хмари блукають по землі тінями,
Таки по нашій - по Борисфеновій –
Загірній і замріяній,
Ковиловій-заколисаний.
Може тому що літо –
Час гроловиць і злив –
Літо світу сього нервового,
Час днів жарких і спекотних,
Час ночей подухи тлінної
Час
Йти по траві
Назустріч світанку
Час
Дивитися в дзеркало рік
І бачити там –
Темряву.

Касида про загублену землю

*«Я опуцусь в будь-який колодязь,
я смерть прийму - яку завгодно дозу! –
я в серце моху наберусь, аби
тебе побачить, ранений водою.»*

(Федеріко Гарсія Лорка)

Земля моя степова, зранена, втомлена
Земле моя, в мене вкрадена,
Земле моя, загублена, втрачена,
Земле моя, териконова, оксамитова
Сон травною завітчана.
Там - за Кальміусом - рікою смутку,
(Плинь, Кальміусе, плинь, річко каламутна
У Меотиду неспокою, у лиман Азакський
У Темеринду - матір морів,
У Каргалук-воду лускату,
Плинь, Кальміусе плинь).
Земле моя, кров'ю полита,
Окупантами поневолена,
Поснула, замріяна, балками зрита,
Смертю заколисана
(А струнами гітари журба пливе,
А вечір як густа кава гіркотою,
А пам'ять жмутками трави колючої –
Перший жмуток рудою нетребою,
А мертві люди у сні приходять,
А гроза травнева військовою злою,
А в минуле двері зачинені)
Земле моя! Недосяжна, незрима
Як зворотна сторона неба синього,
Чорні камені твої Ріки Бронзової
У пам'яті важкій тягар ній
(Плинь ріка міддю і бронзою
В минуле моє приспане...)
Отак то ми тепер вигнанцями
Про свій рідний край мріємо...

Навіть птах

*«Wir wissen nichts von diesem Hingehn, das
Nicht mit uns teilt. Wir haben keinen Grund...»*

*(Rainer Rilke)**

Ми безпідставні. Ми недоречні.
Люди, що замість мушель
Нанизують намистини-слова,
Що слухають голоси хмар
І ніч вдягають сорочкою чорною.
Ми артефакт, виняток з правила,
Важкого, як скеля, простого як черевики.
А на болоті качур
Все пливе з туману в туман,
А над туманом Ніщо,
Ми гадали зима, а то осінь –
Все далі, все далі, все далі – осінь,
А на болоті качур
Кличе квітку латаття летіти
Туди, де ріка нескінченна
Пливе по колу осені (виднокрай),
Там – куди треба летіти
(Кличе – отак чорнодзьобо),
А на болоті качур...
Як все недоречно –
Коли холоднеча – все недоречно
Все. Навіть цей птах.
Той, що кличе нас...

Примітки:

* - *«Нам цей відхід не знаний, той що є
тужіння. Ми не маємо підстав...»*

(Райнер Рільке)

(Переклад Мойсея Фішбейна)

Вогні серед порожнечі

*«Темряву виднокраю
Обгризають вогні.
(Сказав же вам: залишіть,
Залишіть в полі мене серед темряви –
Плакати.)»*

(Федеріко Гарсія Лорка)

А може це все, що лишилося:
Вогні – далекі, жовті, лускаті.
Острівцями миттєвими.
Серед нескінченної темряви:
Може когось і гріють,
Але не нас – задалеко,
Може когось і сплячуть,
Але не нас – людей попелу,
А може так і потрібно
(Комуś, не мені,
Комуś, мудрішому,
Хто зрозумів для чого це все)
Вогні – на чорному виднокраї,
Що погризли темряву, як сир миші.
Вогні. Бо колись поет країни млинів
і вершників

Плакав гітари струнами
І просив його серед пустки поля
Залишити

Серед тої тьми нескінченної:
Бо гаснуть світильники розуму.
А я теж прошу мене серед поля забути:
З двома дірками від куль коло серця
У степу цієї країни возів і комоней,
Що без прихистку, без захисту,
Без кінця і початку – в степ блукальцями
Від одного лиману до сивашу іншого,

Як ховає в собі кожний кремінь
Предковічну сокиру Каїна
(А ви кажете Місяць
Підсліпкуватим злодієм
Розтрощив свої окуляри
І тепер блимає ночами синіми
Над кожною долиною мертвих),
Бо навіщо:
Кров стає чорноземом
У долинах могил
«Де нас триста як скло»,
Скло сірих хмар
Закіптюжене димом історії,
Чи буде кому згадувати,
Що кожна долина тут –
Долина мертвих?
На землі оксамитовій
Ті хто лишились
Розкривають очі,
І в них зазирає Небо.

Серце дозрілим яблуком

*«...Серце моє, що дозріло,
На дереві пізнання добра і зла,
Серце, яке вкусила змія...»*

(Федеріко Гарсія Лорка)

Серце моє – ти дозріле яблуко,
Що висне на гілці осені холоду,
На гілці, розхитаній вітром,
Яблуко, яке забули зірвати.

(А сніг холодний
На землі попелу...)

Серце моє – ти ліхтарик,
Для блукань у пільмі війни,
Ліхтарик з яким читаю слова,
Писані в книзі поета
Давно розстріляного...

(А сніг холодний
На землі попелу...)

Серце моє – ти мішень,
В яку досі ніяк не влучили,
Яка білою плямою на карті смерті
Поки що. До часу – серце.

(А сніг холодний
На землі попелу...)

Серце моє – ти мій знак вказівний,
На шляхах вічного холоду,
На мінному полі життя,

Там, поміж пострілами,
Там, за межею «бути».

(А сніг холодний
На землі попелу...)

Серце моє, коли зледенієш
У холоді вічному Всесвіту,
Чи то станеш попелу жменькою,
Згорівши на цьому пожарищі,
Знай, ти дозріло, як яблуко.

(А сніг холодний
На землі попелу...)

Дві кулі для Сократа

«Рівниною ріка малює візерунки.

Скажи, Сократе, що ти зміг

Побачити в потоці, що до смерті плине?»

(Федеріко Гарсія Лорка)

Сократ з автоматом – у бліндажі сирому,
Коли осінь дощава року оцього Божого,
Чотирнадцятого, року неба розколотого,
Місяця падолиста – також розхристаного
Як ми.

Гай, гай, Сократе, де твої запитання,
Що стиглими плодами з дерева висли:
Дерева пізнання. Гай, гай, Сократе...

Для Сократа дві кулі – в когось в обоймі,
В когось по той бік життя і липкої смерті,
В когось по той бік лінії вимірів простору,
По той бік людяності, по той бік Всесвіту,
Де нас нема.

Гай, гай, Сократе, нащо замість хламиди
Одяг плямистий на плечі старечі,
Нащо замість сандалів на ноги берци,
Чи то в Елладі заохолодно, чи то просто Скіфія,
Там, де ми.

Для Сократа два уламки важкі залізні,
Два дзьоби крука смерті, що поки що сплять,
Там – в обіймах ящика дерев'яного,
В зелене фарбованого, там, за межею добра,
Де нас нема.

Гай, гай, Сократе, тут забагато цикути,
Тут чаша інакша, тут для кожного,
Тут не втекти, тут цикута всюди, для всіх,
Гай, гай, Сократе...

А ти хотів мислити про людину,
Не про мішень, не про час, що плине,
А про людину саме і душу її нетлінну,
Нині стріляєш в простір – туди,
Де нас нема, де людей нема...

Цвинтарі холодного Місяця

*«... і такими холодними стали зорі,
що місяць розкрояв гору Венери,
своєю кров'ю попелу розмивши цвинтарі...»*

(Федеріко Гарсія Лорка)

Підслуханий діалог тіней Арістарха і Платона.

Записано в ніч повного місяця в бліндажі «Безнадійний» у жовтні 2014 року.

Арістарх

Місяць – це просто кам'яна куля,
Яку розстрілювали з кулемета
Люди, що очі ховають
За чорну маску ночей.

Платон

Білий лебідь
Летить над озером мрій,
Коли Місяць оповні,
А серце, як флейта,
Повниться музикою
Містерій.

Арістарх

Місяць – це місце для цвинтаря,
Де попелом наших душ
Заповнює кратери
Мойра.

Платон

Евтерпа
Танцює під музику темряви,
Коли світло бліде

Сріблястого Місяця –
Цього оракула одкровень
Падає бризками водоспаду
На спогади,
На тіні минулого.

Арістарх

На тому кладовищі
Міся вистачить всім:
Навіть Ерато –
Співи її недоречні
Цієї години:
Коли оком червоним
Блимає Марс.
Мертве світило
Для мертвих.

Платон

Цей свідок блідий
Буде світити й тоді,
Коли муза остання –
Клію сумна
Буде співати Республіки гімн:
Свідок блідий
Наших прозрінь.

Арістарх

Калліопу вночі
На розстріл вели
Троє тупих троглодитів,
У руках волохатих
Затискаючи автомати,
Терпсіхору в заручниці
Захопили три сепари
І кинули в темний підвал.

Платон

Білий лебідь
Летить над Елладаю,
Мельпомена одна
У Скіфії темній
Лишилась самотня.
Білий лебідь
Прилетів в мої сни,
Білий лебідь...

Арістарх

Я думав це кров
Розмиває цю землю Ахілла
Та Антіопи.
Я помилився: в жилах людей
Замість крові
Попіл з водою Стіксу.
Місяця кров
У серцях людей Ідантура.
Нічого крім попелу
На землі Кіммерії,
Нічого крім попелу.

Платон

А у снах – білий лебідь.
Уранії птах.
Доки пан флейта звучить,
Доки вино в кратері гусне,
Доки кіфара струнами
Ночі тривожить,
Доки...

Шати небосхилу

*«На край небосхилу, туманний скорботний,
Йшла ніч, набрякаючи зорями й тіннями
А я, бородатий чаклун оповідок,
Слухав говірки каміння й рослин.»
(Федеріко Гарсія Лорка)*

Тим, хто був поруч в серпні та вересні 2014 року.

Серед ночі степів
Кольору ряси старого монаха –
Учня спокійного Будди – дивака Гаутами
Я слухав слова звіробою,
Говірку кущів полину
І шепіт каміння – брил вапняку,
Уламків граніту – тоді,
Коли ніч вагітніла зорями,
Коли маятник
Хотілось зробити з уламків
Старої залізної смерті,
Що теж втомилася бути
І розсипалась – іржею,
Уламками криці.
Ноктюрн віщуна: так хотілось
Зазирнути у схованки Часу –
Кульгавого карлика,
Знати хотілось – кому який жереб
Випало. Що і для чого, зараз чи потім,
Кому і навіщо. Чи просто
Хотілося бути
Чи метеором згоріти –
Спалахом ночі степів,
А ніч наче гостя,
Була схожа на сцену

Страшної вистави,
І ми гомоніли – бо осінь.
Час одкровенень, а не смерті.
І кожному – трохи епохи.
Шматочок.

Ми не помремо.
Ми наче зорі
У тьмі. Просто вічні.
Як Всесвіт.

Розірване небо

*«Подивіться, розірвано небо
тінями привидів
серпневої прохолоди вечора!»
(Федеріко Гарсія Лорка)*

Тим, хто не повернувся (на відміну від мене).

Небо розірване:
Тільки шмати тої тканини синьої:
Шийте з неї шати паяцам:
Бо в світі де все розділено-розірвано
Все, навіть небо
Шматовано привидами
Серпневої прохолоди вечора:
Того самого серпня,
Жаркого і металевого,
Того гішпанського –
Де кожному гідальго кулю,
А кожному мрійнику смерть,
А кожному блукачу степ
І безнадії кавалок.

Серпень заліза розпеченого:
Привиди прохолоди вечора
Тинялися між зіницями яструба,
Між сторінками книги
Про сліпого філософа.
А ми тоді тільки вчилися
Розуміти, що смерть кумедна,
Що вона тільки вигадка,
Тільки ілюзія
Нашої свідомості хворої.
Ще рахували ми дні й години
До заграви світанку літа –
Бодай останнього, бодай недоречного,
Але нашого.

А ріка все текла.
І то не мідна, а синя.
Я думав – то клапоть неба –
Заплата його шовкована.
А то просто ріка – каламутна,
Наче епоха Аларіха.

Кінь вогню

*«... Кінь огнений, і дано вершнику його
взяти мир від землі, і щоб один одного вбивали,
і дано йому меч великий.»*

(Апокаліпсис. 6.4)

Огнений кінь мій спогад топче копитом
Траву моєї пам'яті, чебрець минулого. Огном
Стає над степом полиновим і над казкою зела
Огненна грива, вітер сонця. Кінь-війна.
І одкровеннями вуздечки брязкіт-двін,
В отій пустелі духу, в пустинці німім.
В западинах-слідах коня важких копит
Виблискує вода гріхів, у ній втопився світ.
Вода, що з хмар «сьогодні» падає униз
Нажахано горить хаток і селищ хмиз,
Облуда віри чорної, пророків злих слова,
І каламуть ріки буття, задушна ніч німа,
А кінь огнений спалює незрячі дні,
Оцю надію «завтра», оці вигадки дрібні
Що все це сон. Кружляє попіл на семи вітрах,
Що стане добривом полів родючих - нині прах,
А нині час коня огненного - страшний рубіж,
Доби Армагеддону, і долини, що встромляє ніж:
Ніж бронзовий в майбутнє, спокій і життя
І все минає... Лише попіл, прах... І забуття...

Тільки шматочки тиші

*«Все на світі заломилось,
Залишилась тільки тиша.»
(Федеріко Гарсія Лорка)*

Якщо тільки тиша лишилась тобі,
Якщо ти зникаєш, як тінь у юрбі,
Якщо тільки тиша у паузах слів,
Між пострілом, вибухом, клаптями снів,
Тиші шматочки лишилися тобі,
Як нагорода в оцій боротьбі,
Вагомі і довгі, як краплі політ,
Важкі й незбагненні, як зранений світ,
Вагомі, як краплі, що небом пустим
Тобі подаровані. Хмара як дим.
Несила їй виснути - зникли світи,
І тиша шматками між громом. І ти.
І кожен шматок це раптовий антракт
Страшної вистави: що постріл, то факт.
Не степ це, друже, це є Колізей,
Пісок на арені і сотні очей
Байдужих плебеїв. Живемо отак,
А потім колись червонітиме мак,
На цій не чужій нам землі без людей,
В степу полиновім, що білий, як день.
Мірило життя нам ці тиші шматки,
Оті - між рядками, оті - самоти.
Ми очі відкриємо краплям важким.
Земля наче вохра. А спогад як дим.
Мій друже, забув ти, що ми на війні
Як тихо... Як тихо... Як тихо... Чи ні?

Театр абсурду

*«На вулиці якійсь посеред Міста Марень
Все буде, наче тут ти жив уже колись...»*

(Поль Верлен)

Арлекін на фронті

Все наче сон – як вигадка,
Війна між чорних пірамід
Поміж копалень-нір,
Де люди мороку глибин
Несли нам чорний камінь,
Такі ж мальовані як тьма.
А нині ось – хоч і зима,
Та вдягнений в плямисте
Зі смертю бавиться
І грає роль смішну
Невдахи Гамлета
Веселий Арлекін.
Комусь дарує смерть,
Ховається від куль,
Стріляє в сепарів,
Порєбриків кладе із кулемета,
Жартує (часом недоречно)
І рие землю
Безтурботно...

П'єро на фронті

Блідий поет,
Колишній меланхолік-вчитель,
Артист сумної гри,
Філософ ностальгій (колишній),
Співець модерну,
Майстер алегорій –
Гірлянди мертвих слів,
Закоханий (колись) –

Таки невдало.
Творець метафор, текстів і поем
(Колись).
Він нині офіцер:
Три зірочки на теплому бушлаті.
Приціл перевіряє:
«Вище три,
Від основної – правіше п'ять...»
І сумно батареї
Команду віддає:
«... фугасним... Постріл!»

Коломбіна на фронті

Колись давно –
В минулому житті
Вірші складала
Серед міста мрій,
Весела Коломбіна
(Життя як водевіль),
А нині рвані рани шие,
Бинтує у шпиталі польовім,
А потім кличе
У журбі своїй захмарній
Старого Бога.
І черлені плями
На білому халаті.
Бо зима. Назавжди.
Чи хто зна.
Веселе і трагічне танго
Танцює з нами смерть.
І безтурботна Коломбіна
Колись яскраве плаття
Носила. Нині білий.
Халат. І запах крові.
І війна...

Dominus fata

«Володар осені мою майструє долю...»

(Гійом Аполлінер)

Мою долю майструє володар
Черлених кленів і холодного вітру,
Молока туману і прозорі води неба
Володар
Теше-витесує з теплого дерева жовтня –
Липи м'якої, як глина – вирізує
Днів моїх майбутніх божницю,
Ночей моїх одкровення мальоване.
Володар повітря п'янокх легенд-п'ятниць:
Жорстоких, наче моє сьогодні,
Повелитель долин поцяткованих золотом
Та гір мокрих і важких каменів
(Бердо. І тижні краплинами ртуті
Для капелюха крислатого.)
Дні – крапками недописаних рондо,
Сонетів жовтого листя (осінь Петрарки),
Король нумізматів-крижнів
(Їм летіти, а мені бути – доля)
(І той повелитель ночі,
Отой лендлорд Місяця
Dominus порожнечі
Нині майстер – і то не кухля
З якого ми пили мед юності,
А долі – таки ренесансної –
Схизмата-еретика
У сірому плащі буднів.)

Ноктюрн нірвани

*«... Крізь тебе, крізь мене
Котить хвилі свої Порожнеча,
На світанку – прожилками крові,
Мертвою маскою гіпсу, де щойно застигло
Миттєве страждання пробитого Місяця...»
(Федеріко Гарсія Лорка)*

Дзеркало

В яке зазирнула ніч

Висить на стіні між світами «вчора» й «дотик».

Тільки темрява

Крізь яку проростає трава

Так само нечутно, так само незримо

Як кванти моїх меланхолій –

Джазових ретроілюзій.

Федеріко зіграв на гітарі

Ноктюрн Порожнечі

Перш ніж піти – по-іспанськи.

Країна загірна моїх мрій кольорових

Стала садом ноктюрну

В якому прозорі яблука

Дозволяють побачити тьму –

Ту, що там, у нірвані –

Царстві вічного спокою.

Та, за межами скла,

Там, де око втомилось бути вітрилом

Джаз Порожнечі грає дивак

МузИка-безхатько Час.

Я ледве торкаюсь леза ножа

(А він теж металеве дзеркало)

І думаю необачно:

Якщо у кожне свічадо Ніч зазирне,

Якщо кожен почує

Ноктюрн нірвани?
Погризене яблуко
Планети Земля,
Пісня першого землероба,
Що помер на світанку...
А пам'ятає тьму,
Яка панувала у просторі,
Де зірки всі без винятку
Згасли на мить...

Повернення

*«Коли навіть ім'я його забули
Він повернувся...»
(Ісікава Такубоку)*

Він повернувся –
Тінню старого ясена,
Криком сови серед ночі тужливих снів,
Шурхотом миші
На горищі порожньої хати минулого,
Жеботінням струмка
Серед лісу торішніх снів.
Він повернувся –
Вологим туманом дощавої осені світу,
Світлом місяця холодної ночі буття,
Квіткою звіробою,
Холодом джерела,
Стукотом крапель дощу
(Того, що падав сьогодні
На мій тимчасовий прихисток).
Він повернувся –
Круговертю сонця над отарою хмар,
Останнім променем вечора,

Першим променем ранку.
Він повернувся –
Жаром вогню,
Тишею вересневого лісу:
Мокрого і сумного, як наше минуле
(Вересовий трунок),
М'якістю моху, твердістю каменя,
Близком металу і легкістю дерева,
Світлом і темрявою
(Заплющую очі).
Він повернувся.
Він поруч.
Незримий для всіх.
Але не для мене...

Жасмин і сніг

*«Жасмин і бик.
І люди поміж ними
У порожнечі сну
Подібні сталактитам...»
(Федеріко Гарсія Лорка)*

Друзям, які були зі мною зимою 2014 – 2015 років. Там.

Серед зими згадую білий жасмин:
Я – прочан меча, споглядаючий лезо
Серед снігів – білих, як порожнеча картини
На якій малював жасмин майстер Бо
Той, що пішов, розчинившись у Дао –
В океані води-пустоти-чорноти Першопочатку.
Про тишу пишу. Про біле мовчання.
(Звуки поглинув сніг. Два дні не стріляють.)
Напевно ось так: очі заплющую – тьма:
І сні серед тьми: були б кольорові,

Але нині – біле на білому – променів жмуток
Спалах зорі серед сну – білого карлика,
А не нашого жовтого Сонця – зорі позолоти.
Бо заснув серед снігу – колючого,
Біля гвоздики – не квітки – істоти –
Буду бачити сни чорно-білі. З відтінком зеленого.
Снилась корида чи то поєдинок жорстокий
З биком металевим німим і білий пісок.
(Наче сніг. Тільки чужий і важкий.)
А кольори все зникають. Буде цвісти
Весною акація – біла. І білі підсніжники.
І білі пелюстки вишень. Які обриває
Буревій-гладіатор, самурай-камікадзе.
І серед мовчання – посеред павзи
Тиші зимового неба на землю летять
Білі пелюстки – білі як смерть. І холодні, як камінь.
І в снах я споглядаю катану – меч нетутешній,
Так само холодний, як світ – нині – злої зими.
І читаю вірші. Сумні як життя. У порожнечу.
Читаю.

Зміст

Книга руїн (повість)	3
Передмова	3
Частина I. Книга пилу	4
Частина II. Уламки	10
Частина III. Бліндаж	16
Частина IV. Дорога	20
Частина V. Негода	24
Частина VI. Бегемоти в океані	27
Частина VII. Мішання народжений для кохання	29
Частина VIII. Людина-війна	33
Частина IX. Буржуйка	37
Частина X. Тема	44
Частина XI. Сніг і пісок	49
Частина XII. Люди і машини	54
Частина XIII. Моя териконові Пікардія	58
Частина XIV. Капітан Їжачок	61
Частина XV. Весна, війна і сни	65
Частина XVI. Оленебог	70
Частина XVII. Споглядаючий	73
Частина XVIII. Капітани траншей	76
Частина XIX. Танці в повітрі	80
Частина XX. Зелені вітрила	83
Частина XXI. Відправка	88
Частина XXII. Алярм	97
Частина XXIII. Спека	101
Замість післямови. Запитання в порожнечу	105
Вірші з зошита, знайденого серед руїн	107
Пил війни	107
Епоха прощання	108
Кінь огнений	109
Бідний сепар!	110
Безодня спогадів	111
Самотній паяц	112
Полювання за хижаками	113

Наш сумний сад	113
Під копитами орди	114
Виноградарі	115
Монастир віршів	117
Годуючи динозавра	118
Моє індіанське літо	119
Доки живеш	120
Коли б не війна	121
Короткі сни	122
Жарке літо	122
Люди заліза	123
Трава лагідна	124
Вогонь	124
Шлях у майбутнє	125
Мовчання не про нас	126
Сліди посмішки	127
Дім без запаху	128
Дороги моєї музи	129
У глибинах глини	130
Свічадо бездонного колодязя	131
Залізні риби Неба	133
А я на війні	134
Забуття на мить	135
Пісня металевих жаб	136
Слова-зерна	137
Розділи сумної повісті	138
За стіною спокою	139
Ніч назавжди	140
Бліде сонце зими	140
Озирнутись назад	142
Акробати	143
Нічого	144
Все, що лишилось	145
Газела про втомленого солдата	146
Газела про металевий дощ	147
Моя офіра	148
Невже	149
Ми	150

Брати по зброї	151
Там і тут	152
Озираючись	153
Оливи	154
Сира тінь моя	155
Шкаралупа місячної ночі	156
Тога під назвою холод	157
Зорі згасають	158
Сполох дзвіниці попелу	160
Мертві вершники, білі коні	161
Хіба що вершник	163
Сталактити черепа	164
Коли запанує тиша	165
Келих білий	166
На поверхні	167
Чорні птахи торішніх снів	169
Мигдалевий шлях	170
Офіра Високому Небу	171
Час важких хмар	173
Касида про загублену землю	174
Навіть птах	175
Вогні серед порожнечі	176
Погляд Неба	177
Серце дозрілим яблуком	179
Дві кулі для Сократа	180
Цвинтарі холодного Місяця	182
Шати небосхилу	185
Розірване небо	186
Кінь вогню	188
Тільки шматочки тиші	189
Театр абсурду	190
Dominus fata	192
Ноктюрн нірвани	193
Повернення	194
Жасмин і сніг	195

Літературно-художнє видання

Артур Сіренко

Книга руїн

Художній редактор Калагурка В. С.

Підписано до друку 09.06.2017. Формат 60X84/16
Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура «Times new roman». Умовн. друк. акрк. 11,5
Наклад 100. Зам. № 68 від 09.06.2017.

Видавець: Супрун В. П.
м. Івано-Франківськ, вул. Володимира Великого, 12а/Х
тел./ф.: (0342)71-04-40, e-mail: printsv@ukr.net

Свідотство про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серії ІФ №25 від 17.10.2005 р.

Друк: підприємець Голіней О. М.
76008, Україна, м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 128,
тел.: (0342) 580 4326 +38 050 540 30 64